

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГРИГОРОВ ОЛЕГ ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 343.98

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____
О.О. Григоров

Науковий керівник:
Крамаренко Юрій Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Григоров О. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2025.

Дисертацію присвячено узагальненню і новому вирішенню наукового завдання з розробки теоретичних основ методики розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами (ВПО).

Надано криміналістичну класифікацію злочинів ВПО, та доведено, що вона підлягає систематизації відповідно до філософських категорій «загальне», «особливе» та «одиничне». На теоретичному рівні вона повинна задовольняти потреби наукового пізнання та розглядатись у широкому значенні, у зв'язку з чим здійснюватись за кількома критеріями («загальне»).

На практичному рівні вона повинна задовольняти потреби діяльності слідчого як основа в окремій міжвидовій методиці розслідування поряд із криміналістичною характеристикою та розглядатись у вузькому значенні через призму відокремлених критеріїв («одиничне»), поєднаних у конкретну міжвидову класифікацію, яка визначає групову унікальність («особливе»). Класифіковано злочини ВПО, у широкому значенні: за об'єктом посягання; характеристикою особи злочинця; формою вини; мотивами та причинами; способом вчинення; обстановкою вчинення.

Запропоновано базову криміналістичну класифікацію для методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, (у вузькому значенні), а саме:

- корисливі – детермінуються фінансовими та матеріальними чинниками;
- ідеологічні – детермінуються політичними та ідеологічними

переконаннями;

- насильницькі – детермінуються психоемоційним станом (посттравматичним стресовим розладом), вживанням на цьому ґрунті алкогольних чи наркотичних речовин, соціально-культурними суперечностями та ін.;

- ситуативні (необережні) – детермінуються місцем, навколишніми умовами; нетипові – не пов'язані із внутрішнім переселенням.

Розроблено структуру криміналістичної характеристики злочинів ВПО, що корелює з базовою криміналістичною класифікацією і включає обов'язкові елементи (особа злочинця, способи вчинення, обстановка, слідова картина).

Сформульовано інформаційну модель криміналістично значущих ознак ВПО-злочинця (соціально-демографічні, моральні та психологічні), надано їй криміналістичний портрет; сформульовано концептуальні підходи до поняття ВПО-злочинець та класифікації типів (професійні, ідеологічні, корисливі, ситуативні, нетипові).

Систематизовано типові способи вчинення злочинів ВПО залежно від їх конкретного виду. Доведено, що у структурі криміналістичної характеристики переважають способи вчинення злочинів ВПО з підготовкою та подальшим приховуванням (маскуванням), які є типовими для корисливих злочинів (крадіжки, шахрайства, незаконні заволодіння транспортними засобами), ідеологічних (державна зрада, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу) та деяких позагрупових (незаконний обіг наркотиків тощо). Способам без підготовки, але з подальшим приховуванням слідів, притаманні таким злочинам, як ситуативні та нетипові (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, умисні тілесні ушкодження, вбивства) та окремим видам корисливих (крадіжки ввіреного на збереження майна або шляхом вільного доступу).

Визначено обстановку та слідову картину. Виокремлено типові місця вчинення корисливих злочинів: мирна територія, велике місто, поза районом

чи регіоном проживання/реєстрації ВПО, приватні території (характерні для крадіжок), державні організації та установи (характерні для шахрайств). Встановлено їх час: робочі дні, шахрайства, вчинені у денний час, а крадіжки та незаконні заволодіння транспортними засобами – у вечірній та нічний. Визначено особливості обстановки крадіжок на території евакуації та/або в так званих сірих зонах.

З'ясовано, що ідеологічні злочини (державна зрада та колабораційна діяльність) переважно вчиняються ВПО на окупованій території або у регіоні проживання/реєстрації ВПО. Виявлено їх просторово-часову залежність від інтенсивності мобілізаційних заходів. Насильницькі злочини вчиняються переважно за місцем проживання стосовно родичів, друзів, сусідів, рідше – малознайомих. Географічними місцевостями вчинення тілесних ушкоджень відносно малознайомих осіб переважно є західні регіони. Визначено їх час (вечірній, вихідні дні) та обставини (вживання алкоголю/наркотиків).

Доведено, що вчинення ситуативних злочинів ВПО залежить перш за все від місцевості. Визначено, що місцем вчинення порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту ВПО найчастіше є: незнайомі для водіїв дороги поза населеними пунктами, зокрема спуски та схили, вузькі ділянки проїжджої частини, ділянки дороги з обмеженою оглядовістю (геометричними вигинами, придорожніми інженерними спорудами, насадженнями тощо), ділянки дороги з незадовільним станом покриття.

Визначено сліди, які деталізують картину вчинення злочинів ВПО (згідно із запропонованою класифікацією злочинів).

Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються ВПО: 1. Виявлено злочин, а особу (ВПО), що його вчинила, не встановлено. 2. Виявлено злочин, встановлено відомості про ВПО, яка його вчинила (-ли), але останнього не затримано: 2.1. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), перебуває на території України. 2.2. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли),

виїхав (-ли) до іншої держави. 2.3. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), виїхав (-ли) на непідконтрольну органам державної влади України територію та/або на територію держави-агресора. 2.4. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), є військовослужбовцем ЗСУ, НГУ або інших сил оборони. 3. Виявлено злочин, затримано ВПО, яка його вчинила (-ли), наявні джерела доказової інформації. 4. Виявлено злочин, затримано ВПО, яка його вчинила (-ли), джерел доказової інформації недостатньо та/або вони відсутні. Розроблено варіативно-сценарні алгоритми дій слідчого, спрямовані на їх вирішення:

Ситуація 1: 1) варіації першої дії залежать від джерела повідомлення про злочин: а) джерелом повідомлення є потерпілий: приймається заява, здійснюється допит/опитування потерпілого, свідків/очевидців, організовуються заходи з переслідування по гарячих слідах; б) повідомлення надійшло від сторонніх осіб: здійснюється реєстрація події; проводиться опитування заявника; встановлюється особа потерпілого, визначається можливість прибуття; у випадку неможливості приїзду здійснюється допит у режимі відеоконференції; 2) здійснюється огляд місця події, виявляються відеозаписи, здійснюється їх вилучення, здійснюється перегляд записів у системі «Безпечне місто» та надсилається запит на їх отримання; 3) у випадку смерті потерпілого чи злочинця, а також механічних пошкоджень транспортного засобу, які унеможливають доступ до постраждалого, здійснюється виклик бригади швидкого реагування ДСНС, проводяться рятувальні роботи, огляд трупа, транспортного засобу; вилучається транспортний засіб; 4) здійснюється орієнтування особового складу; 5) виявляються свідки, знаряддя, місця переховування злочинців, у тому числі з використанням службових собак, засобів спеціальної техніки (систем онлайн-спостереження, дронів); 6) проводиться допит/опитування наявних свідків та очевидців.

Ситуація 2 має розвиток у кількох сценарних варіаціях: варіант 2.1 (злочинець перебуває на території України): приймання заяви/повідомлення;

опитування/допит потерпілого, свідків, очевидців; огляд місця події; огляд, фіксація та вилучення документів, аудіо- та відеозаписів, інтернет-сторінок; надання запиту до Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України для отримання довідки з Єдиної інформаційної бази даних про ВПО; здійснюється перевірка за базами даних («Армор», «Цунамі», «Антарес», «Аркан», «Гарт-1», «Оберіг»); здійснюється орієнтування особового складу, надсилання спеціальних повідомлень (орієнтувань) до пунктів перетину державного кордону, блокпостів за можливими маршрутами руху; надання доручень оперативним підрозділам на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; здійснення перевірки за місцем роботи, реєстрації, фактичного проживання; проведення огляду/обшуку за місцем реєстрації/проживання; призначення експертиз; *варіант 2.2 (злочинець виїхав до іншої держави)*: збирання достатньої доказової бази (відповідно до алгоритму 2.1); організація взаємодії з міжнародними поліцейськими організаціями «Інтерпол», «Європол» або в межах двосторонніх договорів для вирішення питання про можливість проведення процесуальних дій на території країн перебування ВПО та/або їх екстрадиції до України; *варіант 2.3 (злочинець виїхав на непідконтрольну органам державної влади України територію та/або на територію держави-агресора)*: виявлення інформації в мережі «Інтернет», засобах масової інформації, їх огляд; отримання від оперативних підрозділів інформації та матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності; отримання ухвали слідчого судді для проведення спеціального досудового розслідування (in absentia); зняття інформації з електронних інформаційних систем; допит свідків; огляд телефонів, листування в месенджерах та поштою; проведення обшуків на деокупованих територіях; призначення експертиз; *варіант 2.4 (злочинець є військовослужбовцем ЗСУ, НГУ або інших сил оборони): сценарій 2.4.1 (перебуває поза місцем дислокації підрозділу – у відпустці)*: проводяться невідкладні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; вирішується питання про

підслідність та передачу матеріалів (за необхідності); встановлюється місцезнаходження військовослужбовця, здійснюється затримання в порядку ст. 208 КПК України, проводяться додаткові слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, а також складаються процесуальні документи про обрання запобіжного заходу; *сценарій 2.4.2 (військовослужбовець самовільно залишив частину (СЗЧ):* проводяться невідкладні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; вирішується питання про підслідність та передачу матеріалів (за необхідності); здійснюється взаємодія із Військовою службою правопорядку у ЗСУ; встановлюється місцезнаходження військовослужбовця, здійснюється затримання в порядку ст. 208 КПК України, а також складаються процесуальні документи про обрання запобіжного заходу; *сценарій 2.4.3 (військовослужбовець перебуває за місцем дислокації свого підрозділу та виконує службово-бойові завдання):* проводяться заходи за сценарієм 2.4.2, здійснюється виїзд (до місця дислокації та вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення); вирішується питання про можливість/доцільність затримання в порядку ст. 208 КПК України та обрання запобіжного заходу.

Ситуація 3: приймання заяви/повідомлення про злочин, допит потерпілого, свідків; огляд місця події, виявлення, фіксація та вилучення слідів, які мають доказове значення; огляд/особистий обшук затриманого та його допит; проведення освідування/впізнання; обшук за місцем проживання; призначення експертиз; надання доручень оперативним підрозділам.

Ситуація 4: проведення огляду; здійснення рятувальних заходів, надання медичної допомоги; виявлення, фіксація, вилучення слідів; виявлення свідків та очевидців, невідкладне здійснення їх допитів (опитування); визначення напрямів руху та шляхів пересування злочинців (доріжка слідів); залучення додаткових сил та засобів до поквартирних обходів; виявлення, фіксація та вилучення електронних слідів; проведення освідування затриманої ВПО, огляд речей, особистий/поверхневий огляд, пред'явлення для впізнання; установлення місцезнаходження

радіообладнання (радіоелектронного засобу) в порядку ст. 250 КПК України; за участю оперативних працівників проведення оперативної комбінації (тактичної операції) із залученням штатних та позаштатних негласних працівників з метою отримання інформації від затриманого; проведення дактилоскопування та/або негласного отримання порівняльних зразків, необхідних для проведення експертизи; призначення експертиз.

Розкрито теоретичні підходи до взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються ВПО: надано авторське поняття; визначено мету, суб'єкти, рівні, форми, прогалини, особливості; запропоновано шляхи оптимізації..

Розкрито організаційно-підготовчі заходи і тактичні прийоми проведення огляду з урахуванням потенційних диверсійних загроз у частині комплексного використання в режимі реального часу БПЛА/квадрокоптерів, обладнаних оптичними приладами нічного бачення та тепловізорами, геолокаційними (супутниковими) комплексами, сучасних інформаційних ресурсів, штучного інтелекту, спеціальних багатоцільових технічних засобів, комплексів та систем, можливостей операторів мобільного зв'язку для централізованого вимкнення зв'язку усіх видів у зоні ризику, скринінгу мереж за частотами для виявлення сторонніх сигналів.

Визначено організаційно-тактичні особливості допиту підозрюваних, потерпілих та свідків: сформульовано коло обставин, які підлягають встановленню, запропоновано тактичні прийоми допиту (у тому числі ВПО, що ухиляються від призову на військову службу), зокрема: використання процесуальних можливостей відеоконференції; тактики спонукання/переконання до давання показань та/або певних дій) й ін.

Ключові слова: алгоритми дій слідчого, криміналістична класифікація злочинів, кримінальне провадження, оперативні підрозділи, слідчі (розшукові) дії, слідова картина, способи вчинення, типові слідчі ситуації.

SUMMARY

Hryhorov O. O. Theoretical foundations of the methodology for investigating crimes committed by internally displaced persons. – Qualifying scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; operational and investigative activities. Research Institute of Public Law, Kyiv, Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

The dissertation is devoted to the generalization and new solution of the scientific task of developing theoretical foundations of the methodology for investigating crimes committed by internally displaced persons (IDPs).

A forensic classification of IDP crimes is provided, and it is proven that it is subject to systematization according to the philosophical categories of "general", "special" and "unique". At the theoretical level, it should satisfy the needs of scientific knowledge and be considered in a broad sense, in connection with which it should be carried out according to several criteria ("general"). At the practical level, it should satisfy the needs of the investigator's activity as the basis in a separate interspecific investigation methodology along with the forensic characteristic and be considered in a narrow sense through the prism of separate criteria ("unique"), combined into a specific interspecific classification that determines group uniqueness ("special"). IDP crimes are classified in a broad sense: by the object of the offense; by the characteristics of the criminal's personality; form of guilt; motives and reasons; method of commission; circumstances of commission. A basic forensic classification has been proposed for the methodology of investigating crimes committed by IDPs (in a narrow sense), namely: self-interested – determined by financial and material factors; ideological – determined by political and ideological beliefs; violent – determined by psycho-emotional state (post-traumatic stress disorder), use of alcohol or drugs on this basis, socio-cultural contradictions, etc.; situational (careless) – determined by place, surrounding conditions; atypical – not related to internal displacement.

A structure of forensic characteristics of IDP crimes has been developed, which correlates with the basic forensic classification and includes mandatory elements (personality of the perpetrator, methods of commission, circumstances, trace picture).

An information model of the forensically significant features of an IDP criminal (socio-demographic, moral and psychological) has been formulated, its forensic portrait has been provided; conceptual approaches to the concept of an IDP criminal and classification of types (professional, ideological, self-serving, situational, atypical) have been formulated. Typical methods of committing IDP crimes depending on their specific type have been systematized. It has been proven that in the structure of the forensic characteristic, methods of committing IDP crimes with preparation and subsequent concealment (disguise) prevail, which are typical for self-serving crimes (theft, fraud, illegal seizure of vehicles), ideological (treason, collaboration, evasion of military service) and some non-group crimes (illegal drug trafficking, etc.). Methods without preparation, but with subsequent concealment of traces, are inherent in such crimes as situational and atypical (violation of traffic safety rules or transport operation by individuals, intentional bodily harm, murder) and certain types of mercenary (theft of property entrusted for safekeeping or through free access).

The situation and the trace picture are determined. Typical places of committing mercenary crimes are distinguished: a peaceful area, a large city, outside the district or region of residence/registration of IDPs, private territories (typical for thefts), state organizations and institutions (typical for frauds). Their time is established: working days, frauds committed during the day, and thefts and illegal seizure of vehicles – in the evening and at night. The peculiarities of the situation of thefts in the evacuation area and/or in the so-called gray zones are determined.

It was found that ideological crimes (treason and collaboration activities) are mainly committed by IDPs in the occupied territory or in the region of residence/registration of IDPs. Their spatio-temporal dependence on the intensity

of mobilization measures was revealed. Violent crimes are committed mainly at the place of residence against relatives, friends, neighbors, and less often – unfamiliar people. The geographical locations of the commission of bodily harm against unfamiliar people are mainly western regions. Their time (evening, weekends) and circumstances (alcohol/drug use) were determined. It was proven that the commission of situational crimes by IDPs depends primarily on the location. It was determined that the most common places where IDPs commit road safety violations or transport operations are: roads unfamiliar to drivers outside settlements, in particular slopes and slopes, narrow sections of the roadway, sections of the road with limited visibility (geometric curves, roadside engineering structures, plantings, etc.), sections of the road with unsatisfactory pavement condition.

Typical investigative situations of the initial stage of the investigation of crimes committed by IDPs were identified: 1. A crime was detected, but the person (IDP) who committed it was not identified. 2. A crime was detected, information about the IDP who committed it was established, but the latter was not detained: 2.1. A crime has been detected, it has been established that the IDP who committed it is on the territory of Ukraine. 2.2. A crime has been detected, it has been established that the IDP who committed it has left for another state. 2.3. A crime has been detected, it has been established that the IDP who committed it has left for a territory not controlled by the state authorities of Ukraine and/or for the territory of the aggressor state. 2.4. A crime has been detected, it has been established that the IDP who committed it is a serviceman of the Armed Forces of Ukraine, the National Guard or other defense forces. 3. A crime has been detected, the IDP who committed it has been detained, sources of evidentiary information are available. 4. A crime has been detected, the IDP who committed it has been detained, sources of evidentiary information are insufficient and/or absent. Variant-scenario algorithms of the investigator's actions have been developed, aimed at solving them:

Situation 1: 1) variations of the first action depend on the source of the

crime report: a) the source of the report is the victim: a statement is received, the victim and witnesses are questioned/interviewed, hot pursuit measures are organized; b) the report was received from third parties: the event is registered; the applicant is interviewed; the victim's identity is established, the possibility of arrival is determined; in case of impossibility of arrival, the interrogation is carried out in the video conference mode; 2) the scene of the incident is inspected, video recordings are identified, they are removed, the records are viewed in the "Safe City" system and a request is sent to receive them; 3) in the event of the death of the victim or the criminal, as well as mechanical damage to the vehicle that makes it impossible to access the victim, the rapid response team of the State Emergency Service is called, rescue operations are carried out, the corpse and vehicle are examined; the vehicle is seized; 4) personnel orientation is carried out; 5) witnesses, weapons, and hiding places of criminals are identified, including using service dogs, special equipment (online surveillance systems, drones); 6) interrogation/surveillance of available witnesses and eyewitnesses is carried out.

Situation 2 develops in several scenario variations: option 2.1 (the criminal is on the territory of Ukraine): acceptance of the application/report; interviewing/interrogating the victim, witnesses, eyewitnesses; inspection of the scene of the incident; inspection, recording and seizure of documents, audio and video recordings, Internet pages; submission of a request to the Information and Computing Center of the Ministry of Social Policy, Family and Unity of Ukraine to obtain a certificate from the Unified Information Database on IDPs; a check is carried out against databases ("Armor", "Tsunami", "Antares", "Arkan", "Gart-1", "Oberig"); orientation of personnel is carried out, special messages (orientations) are sent to state border crossing points, checkpoints along possible movement routes; assignment of operational units to conduct investigative (search) actions and covert investigative (search) actions; inspection at the place of work, registration, actual residence; conducting an inspection/search at the place of registration/residence; ordering expert examinations; option 2.2 (the criminal has left for another state): collecting sufficient evidence (in accordance with algorithm

2.1); organizing interaction with international police organizations Interpol, Europol or within the framework of bilateral agreements to resolve the issue of the possibility of conducting procedural actions in the territory of the countries where IDPs are staying and/or their extradition to Ukraine; option 2.3 (the criminal has left for a territory not controlled by the state authorities of Ukraine and/or to the territory of the aggressor state): identifying information on the Internet, mass media, reviewing it; obtaining information and materials from operational units based on the results of operational and investigative activities; obtaining a decision of the investigating judge to conduct a special pre-trial investigation (in absentia); removing information from electronic information systems; questioning witnesses; examining phones, correspondence in messengers and by mail; conducting searches in the deoccupied territories; ordering expert examinations; option 2.4 (the criminal is a serviceman of the Armed Forces of Ukraine, the National Guard or other defense forces): scenario 2.4.1 (is outside the unit's location – on vacation): urgent investigative (search) actions and covert investigative (search) actions are carried out; the issue of subjection to investigation and transfer of materials is resolved (if necessary); the location of the serviceman is established, detention is carried out in accordance with Article 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, additional investigative (search) actions and covert investigative (search) actions are carried out, and procedural documents on the choice of a preventive measure are drawn up; scenario 2.4.2 (a serviceman has voluntarily left the unit (SZCh): urgent investigative (search) actions and covert investigative (search) actions are carried out; the issue of subjectivity and transfer of materials is resolved (if necessary); interaction is carried out with the Military Law and Order Service of the Armed Forces of Ukraine; the location of the serviceman is established, detention is carried out in accordance with Article 208 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, and procedural documents on the selection of a preventive measure are drawn up; scenario 2.4.3 (a serviceman is at the place of deployment of his unit and performs service and combat tasks): measures are carried out according to scenario 2.4.2, departure is carried out (to the place of

deployment and delivery of a notification of suspicion of committing a criminal offense); the issue of the possibility/expediency of detention in accordance with Article 208 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine and the selection of a preventive measure is resolved.

Situation 3: receiving a statement/report about a crime, questioning the victim, witnesses; inspecting the scene of the incident, identifying, fixing and removing traces that have evidentiary value; inspecting/personally searching the detainee and questioning him/her; conducting an examination/identification; searching the place of residence; ordering examinations; giving instructions to operational units.

Situation 4: conducting an examination; carrying out rescue measures, providing medical assistance; identifying, fixing, removing traces; identifying witnesses and eyewitnesses, urgently conducting their interrogations (surveys); determining the directions of movement and routes of movement of criminals (tracking); involving additional forces and means for house-to-house patrols; identifying, fixing and removing electronic traces; inspecting the detained IDP, inspecting things, personal/superficial inspection, presenting for identification; establishing the location of radio equipment (radioelectronic device) in accordance with Art. 250 of the Criminal Procedure Code of Ukraine; with the participation of operational officers, conducting an operational combination (tactical operation) with the involvement of full-time and freelance secret workers in order to obtain information from the detainee; conducting fingerprinting and/or secret receipt of comparative samples necessary for conducting an examination; ordering examinations.

Theoretical approaches to the interaction of the investigator with operational units during the investigation of crimes committed by IDPs are disclosed: the author's concept is provided; the purpose, subjects, levels, forms, gaps, features are determined; ways of optimization are proposed..

Organizational and preparatory measures and tactical methods of conducting the inspection are disclosed, taking into account potential sabotage

threats in terms of the complex use in real time of UAVs/quadcopters equipped with optical night vision devices and thermal imagers, geolocation (satellite) complexes, modern information resources, artificial intelligence, special multi-purpose technical means, complexes and systems, the capabilities of mobile operators for centralized shutdown of all types of communication in the risk zone, screening networks by frequencies to detect extraneous signals.

The organizational and tactical features of the interrogation of suspects, victims and witnesses are determined: a range of circumstances to be established is formulated, tactical methods of interrogation are proposed (including IDPs evading military service), in particular: use of procedural videoconferencing capabilities; tactics of inducing/persuading to give testimony and/or take certain actions), etc.

Keywords: *algorithms of investigator's actions, forensic classification of crimes, criminal proceedings, operational units, investigative (search) actions, evidence, methods of commission, typical investigative situations.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано
основні наукові результати дисертації:*

1. Григоров О. О. Криміналістична характеристика внутрішньо переміщеної особи, яка вчиняє злочини. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 176-180.
2. Григоров О. О. Способи вчинення злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 278-282.
3. Hryhorov O. Typical investigative situations of the initial stage of investigating crimes committed by internally displaced persons. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 4. P. 55-60.
4. Григоров О. О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 176-181.
5. Григоров О. О. Елементи криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 216-222.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Григоров О. О. Алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 04-05 черв. 2024 р.)*. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 21-23.
7. Григоров О. О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18-19 лют. 2025 р.)*.

Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 29-32.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГСУ	–	Головне слідче управління
ГУНП	–	Головне управління Національної поліції
ДКВС	–	Державна кримінально-виконавча служба України
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗСУ	–	Збройні Сили України
КК	–	Кримінальний кодекс
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
НГУ	–	Національна гвардія України
НПУ	–	Національна поліція України
НСРД	–	негласні слідчі (розшукові) дії
ОРД	–	оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ	–	оперативно-розшукові заходи
ОРС	–	оперативно-розшукова справа
ВПО	–	внутрішньо переміщені особи
СБУ	–	Служба безпеки України
СІЗО	–	слідчий ізолятор
СОГ	–	слідчо-оперативна група
СРД	–	слідчі (розшукові) дії

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	17
ВСТУП	20
Розділ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	30
1.1. Криміналістична класифікація та структура криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами	30
1.2. Характеристика внутрішньо переміщеної особи, яка вчинює злочини	51
1.3. Способи вчинення злочинів внутрішньо переміщеними особами	69
1.4. Обстановка та слідова картина злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами	103
Висновки до розділу 1	118
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	122
2.1. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами	122
2.2. Алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідуванні злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами	130
2.3. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами	144
Висновки до розділу 2.....	174

Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ	178
3.1. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами	178
3.2. Організація і тактика проведення допиту під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами	188
Висновки до розділу 3	198
ВИСНОВКИ	201
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	211
ДОДАТКИ	237

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. З початком військової агресії російської федерації проти України (20.02.2014) в країні щороку збільшується кількість внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Водночас із повномасштабним вторгненням в Україну (24.02.2022) спостерігаються тенденції до стрімкого зростання кількості ВПО, які складно спрогнозувати у зв'язку з непередбачуваністю військових дій (станом на вересень 2025 р. зареєстровано більше ніж 4,5 млн ВПО). Такий стан вимагає постійного моніторингу ситуації, планового, а також екстреного впровадження дієвих державних заходів із врегулювання проблем, пов'язаних із вимушеним переміщенням громадян.

До головних напрямів державної політики щодо захисту прав ВПО насамперед належить вирішення соціальних та побутових питань, серед яких ключовими є: забезпечення ВПО житлом, працевлаштуванням, доступом до освіти та медичної допомоги, надання фінансової гуманітарної та волонтерської допомоги тощо. Водночас наявність об'єктивних та суб'єктивних негативних чинників у державній політиці щодо захисту прав ВПО обумовила виникнення та тривале існування низки проблем, які до сьогодні не вирішені.

Відчуття покинутості у ВПО, психоемоційні стрес-фактори, соціально-побутові проблеми, економічна нестабільність, недоліки державних програм захисту прав ВПО, відсутність доступу до соціальних послуг і правової підтримки та інші чинники стали основними передумовами асоціальної (маргінальної, деструктивної, шкідливої) поведінки значної частини ВПО. Найбільше занепокоєння викликають факти вчинення цими особами кримінальних правопорушень уперше (понад 70 %), поміж яких більше ніж 70 % становлять злочини.

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора кількість облікованих кримінальних правопорушень, що вчиняються ВПО, у

2020 р. становила 299, із них злочинів – 249 (83,3 %); у 2021 р. – 257 та 193 (75,1 %) відповідно; у 2022 р. – 928 та 617 (66,5 %); у 2023 р. – 2016 та 1446 (71,7 %); у 2024 р. – 1729 та 1239 (71,6 %); за 6 міс. 2025 р. – 673 та 426 (63,2 %).

Офіційні статистичні показники демонструють не стільки реальний стан протидії злочинам, вчиненим ВПО, скільки недосконалість механізмів запобігання та реагування на них, оскільки значна частина таких злочинів залишається латентною і не виявляється правоохоронними органами. Крім того, частина справ щодо злочинів, вчинених ВПО, які розслідуються правоохоронними органами та за якими особам вручено повідомлення про підозру, закривається за різних підстав, і матеріали не подаються до суду з обвинувальним актом, зокрема: у 2020 р. кількість кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених ВПО, у яких особам вручено повідомлення про підозру, становила 246 (98,8 % від облікованих злочинів, вчинених ВПО), а поданих до суду з обвинувальним актом – лише 235 (94,4 % від облікованих злочинів, вчинених ВПО); у 2021 р. – 193 (100 %) та 182 (94,3 %) відповідно; у 2022 р. – 616 (99,8 %) та 598 (96,9 %); у 2023 р. – 1439 (71,3 %) та 1410 (69,9 %); у 2024 р. – 1236 (71,4 %) та 1203 (69,5 %); за 6 міс. 2025 р. – 419 (98,3 %) та 411 (96,4 %).

Наведене свідчить про безсистемність протидії злочинам, що вчиняються ВПО, на що значною мірою впливає низька ефективність оперативно-слідчої діяльності і тенденції до зростання їхньої кількості, а також відсутність відповідних методик розслідування цих кримінальних правопорушень.

У дослідженні зазначених проблем теоретичною основою дисертації стали праці вітчизняних учених, які здійснили значний внесок у розроблення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, серед них: Л. Аркуша, В. Бахін, В. Берназ, В. Весельський, А. Волобуєв, М. Єфімов, В. Журавель, О. Зарубенко, А. Іщенко, Н. Клименко, О. Колесніченко, В. Коновалова, Е. Кринична, В. Лисенко, В. Лисиченко, Є. Лук'янчиков,

Є. Макаренко, О. Мусієнко, В. Плетенець, М. Салтевський, Л. Сергєєва, Р. Степанюк, В. Тищенко, Л. Удалова, П. Цимбал, К. Чаплинський, С. Чернявський, Ю. Черноус, В. Шепітько та багато інших.

Загальні аспекти протидії злочинам, що вчиняються ВПО, на різних наукових рівнях висвітлювали такі вчені, як: В. Болгов, Ю. Булгакова, Ю. Дорохіна, А. Йосипів, Ю. Курилюк, А. Мозоль, І. Огерук, Т. Огнєв, Б. Пазій, Ю. Соломко, Я. Ступник та ін.

Оскільки розслідування злочинів, вчинених ВПО, є частиною протидії злочинності загалом, то заслуговує на увагу дисертаційне дослідження, проведене у 2023 р. Ю. Булгаковою на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи», в якому авторка здійснила спробу висвітлити окремий бік кримінально протиправної поведінки ВПО, частково надала характеристику ВПО (у кримінологічному аспекті), а також фрагментарно згрупувала об'єкти, на які посягають кримінальні правопорушення, що вчиняються ВПО. Однак поза її увагою залишилися питання, які стосуються специфіки виявлення й розслідування злочинів, вчинених ВПО, зокрема: їхні процесуальні та криміналістичні особливості, криміналістична характеристика цих кримінально протиправних діянь, слідчі ситуації та алгоритми, спрямовані на їх вирішення, організаційно-тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій тощо.

Незважаючи на спробу авторів різнобічно дослідити проблематику протидії злочинам, що вчиняються ВПО, на сьогодні відсутні комплексні роботи, які розкривають методику їх розслідування.

Таким чином, відсутність комплексних теоретичних розробок методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, вказує на прорахунки у науковому забезпеченні потреб практики щодо протидії цим кримінальним правопорушенням, а також свідчить про своєчасність і необхідність дослідження цієї проблематики, що, зі свого боку, визначає її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до: Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 312-р; операційного плану заходів з реалізації у 2023–2025 роках Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 312-р.; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16.03.2015 № 275); Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 476; п.п. 11, 12, 13, 14, 22, 28 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки, затвердженої наказом МВС України від 21.05.2024 № 326.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є вирішення конкретного наукового завдання, що полягає в розробленні методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО. Комплексність мети, її багатоплановість зумовили необхідність вирішення таких *завдань*:

- надати криміналістичну класифікацію злочинів, що вчиняються ВПО, розробити структуру криміналістичної характеристики;

- охарактеризувати ВПО, яка вчинює злочини;

- систематизувати типові способи злочинів, що вчиняються ВПО;

- визначити обстановку та слідову картину злочинів, що вчиняються ВПО;

- визначити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, та розробити алгоритми дій слідчого,

спрямовані на їх вирішення;

- визначити особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються ВПО;
- розкрити організаційно-тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду та допиту.

Об'єктом дослідження є кримінальні процесуальні відносини, що виникають у діяльності правоохоронних органів України під час розслідування злочинів, що вчиняються ВПО.

Предмет дослідження складають теоретичні основи методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО.

Методи дослідження. У роботі використовувались загальнонаукові та спеціально-наукові методи наукового пізнання, що обумовлені специфікою об'єкта та предмета дослідження, метою роботи і поставленими завданнями. Методологічну основу дисертації становить *діалектичний* метод, застосування якого дозволило сформулювати цілісну систему уявлень про сучасний стан та перспективи організаційно-тактичного забезпечення розслідування злочинів, що вчиняються ВПО (підрозділи 1.1–1.4). *Системно-структурний* метод надав змогу встановити між окремими елементами структури кореляційні зв'язки, зокрема між: криміналістичною класифікацією злочинів, що вчиняються ВПО, та криміналістичною характеристикою (розділ 1); типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування злочинів, вчинених ВПО, та алгоритмами їх вирішення (розділ 2). За допомогою *порівняльно-правового й формально-юридичного* методів проаналізовано норми українського законодавства, що дозволило обґрунтувати висновки й пропозиції щодо їх уточнення (розділи 2, 3). *Соціологічний* метод застосовано під час узагальнення результатів аналізу кримінальних проваджень, а також даних опитування й анкетування слідчих, оперативних та експертних працівників Національної поліції України (підрозділи 1.2–1.4, розділи 2, 3). *Документальний і статистичний* методи застосовано для аналізу та узагальнення статистичної інформації й матеріалів

оперативно-слідчої практики щодо розкриття та розслідування злочинів, вчинених ВПО, з метою оцінювання ефективності організаційного та тактичного забезпечення досудового розслідування (підрозділи 1.2–1.4, розділи 2, 3). Їх використання дозволило виявити недоліки як в організаційних, так і в тактичних аспектах проведення окремих слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій (розділи 2, 3), а також прогалини в оперативно-розшуковому супроводженні. *Синтез* отриманих результатів дозволив сформулювати висновки за темою дослідження.

Емпіричну базу дослідження складають дані офіційної статистичної звітності Генеральної прокуратури України (Офісу Генерального прокурора) за 2015–2025 рр.; узагальнені дані вивчених 274 кримінальних проваджень за темою дослідження; зведені результати опитувань 254 слідчих, 137 працівників оперативних підрозділів та 103 працівників експертних установ МВС України; матеріали оперативної, слідчої і судової практики протягом 2015–2025 рр.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим у вітчизняній науці криміналістики комплексним дослідженням теоретичних основ методики розслідування злочинів, вчинених ВПО. У результаті дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій, що вирізняються науковою новизною, а також мають вагомe теоретичне і практичне значення, зокрема:

уперше:

– доведено необхідність дослідження окремої міжвидової методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, на основі діалектичної єдності між системоутворюючими її елементами (криміналістична класифікація й характеристики) та іншими (слідчі ситуації, алгоритми дій, тактика слідчих (розшукових) дій та ін.);

– надано криміналістичну класифікацію злочинів, що вчиняються ВПО, за кримінально-правовими та криміналістичними ознаками (у широкому значенні) та запропоновано базову класифікацію для методики розслідування

(у вузькому значенні), основою якої є поєднання ознак об'єкта/предмета посягання та мотивів і причин: корисливі, ідеологічні, насильницькі, ситуативні (необережні), нетипові;

– виявлено кореляційні зв'язки між високим рівнем латентності злочинів, вчинених ВПО на територіях масової евакуації населення (окупованих/деокупованих), їх обстановкою та умовами, зокрема: а) об'єктивну неможливість запобігання корисливим, ідеологічним та насильницьким злочинам «традиційними» засобами; б) часткову відсутність заявників, свідків (смерть, перебування за кордоном, ухиленням чоловіків від призову на військову службу); в) відсутність альтернативних заходів виявлення та запобігання: секторних патрулів з використанням БПЛА; міжвідомчих груп швидкого реагування в районах евакуації; відповідного обладнання на блокпостах (інтелектуальних систем розпізнавання обличчя), а також транспортних засобів; мап злочинності ВПО; заходів щодо виявлення викраденого майна;

– визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених ВПО, підставою для систематизації яких стало моделювання повторюваних (закономірних) станів досудового розслідування, що виникають у процесі виявлення інформації: про факт вчинення злочину і його способи; особу, яка його вчинила, та її місцезнаходження; сліди, залишені в результаті підготовки, приховування та вчинення злочинних дій;

удосконалено:

– теоретичну розробку структури криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються ВПО;

– систему типових способів злочинів, що вчиняються ВПО, як-от: 1) способи підготовки: вжиття заходів, які б унеможливили виявлення факту злочину та/або встановлення особи злочинця чи затримання на гарячому; підбір засобів вчинення злочину; вибір способу безпосередніх дій; вибір маршруту пересування та зникнення з місця злочину; моделювання

поведінки під час вчинення злочину, а також у разі затримання правоохоронними органами; 2) способи безпосереднього вчинення – охарактеризовано відповідно до запропонованої класифікації (корисливі, ідеологічні, насильницькі, ситуативні) та суб'єктивного вибору злочинних дій і їх послідовності; 3) способи приховування: зникнення з місця події; виїзд на територію евакуації населення (у сірі зони), до держави-агресора або інших держав; знищення знарядь і засобів; переховування викраденого; відмова від давання показань та/або давання неправдивих показань;

– інформаційну модель криміналістично значущих ознак ВПО-злочинця (соціально-демографічні, моральні та психологічні), надано її криміналістичний портрет; сформульовано концептуальні підходи до поняття «ВПО-злочинець» та класифікації типів (професійні, ідеологічні, корисливі, ситуативні, нетипові);

– систему інформації щодо обстановки та слідів, які деталізують картину вчинення злочинів ВПО (згідно із запропонованою класифікацією злочинів);

– теоретичні підходи до взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються ВПО: надано авторське поняття, визначено мету, суб'єкти, рівні, форми, прогалини; запропоновано шляхи оптимізації;

– організаційно-підготовчі заходи і тактичні прийоми проведення огляду з урахуванням потенційних диверсійних загроз у частині комплексного використання в режимі реального часу сучасних інформаційних ресурсів, штучного інтелекту, спеціальних багатоцільових технічних засобів, комплексів та систем;

дістало подальшого розвитку:

– теоретичні положення щодо розроблення алгоритмів дій слідчого, спрямованих на вирішення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, на основі варіативного та сценарного підходів;

– теоретичні підходи до організаційно-тактичного забезпечення допиту підозрюваних, потерпілих та свідків (у тому числі ВПО, що ухиляються від призову на військову службу), зокрема щодо: використання процесуальних можливостей відеоконференції; тактики спонукання/переконання до давання показань та/або певних дій); способів вирішення слідчих ситуацій допиту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, становлять наукову та практичну цінність і можуть бути використані у:

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства та інших нормативно-правових актів України, що регулюють питання розслідування злочинів, що вчиняються ВПО;

– *практичній діяльності* – для вдосконалення слідчої діяльності органів досудового розслідування;

– *науково-дослідній роботі* – для вдосконалення методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО;

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень».

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднені на двох науково-практичних конференціях, зокрема: Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність (м. Київ, 04–05 червня 2024 р.), Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі (м. Київ, 18–19 лютого 2025 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в семи наукових публікаціях за темою дисертації, з яких чотири – статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – стаття у зарубіжному науковому виданні з юридичних наук та дві – тези доповідей на науково-

практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з основної частини (анотації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел (243 найменування на 26-и сторінках) та 3-х додатків на 32-х сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок, з яких 191 сторінка основного тексту.

Розділ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

1.1. Криміналістична класифікація та структура криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами

Криміналістична наука традиційно при класифікації злочинів використовувала, кримінально-правову класифікацію даних явищ, регламентовану кримінальним законодавством. Ця тенденція зберігається і на сучасному етапі розвитку криміналістики. На сьогодні інтерес до класифікаційних проблем в сучасній криміналістиці не слабшає. Практично кожне наукове дослідження супроводжується уточненням наявних або побудовою нових класифікаційних конструкцій. Їх якість, можливості наукового і практичного використання багато в чому залежать від тих базисних положень, які використовувалися при їх розробці [1, с. 77].

Наукова класифікація допомагає розкрити сутність досліджуваних об'єктів, повніше і точніше виділити й оцінити їхні властивості, зв'язки і відносини сприяє систематизації знань, понятійного апарату, служить базою для подальшої розробки теорій і положень у тій чи іншій науковій галузі [2, с. 335]. Водночас криміналістична класифікація кримінальних правопорушень будь-якої категорії, типу чи виду посідає центральне місце в побудові системи дієвої криміналістичної методики. Більше того, вона має особливе значення у криміналістичній методиці, оскільки виступає підставою систематизації окремих методик розслідування [3, с. 157].

Як вірно наголошує В. Б. Щур наголошує, без логічно обґрунтованої криміналістичної класифікації злочинів вибудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо [4].

На наш погляд, в першу чергу цей аспект стосується саме позавидових криміналістичних методик, до яких можна віднести і методику розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, оскільки в основу розробки цієї методики покладається особливості суб'єкта, фактор часу (воєнний стан, післявоєнний період та ін.), мотив і мета вчинення злочинів, вибір і відношення до предмету посягання, специфіка способів вчинення та слідової картини злочину тощо. Проблематика криміналістичної класифікації злочинів неодноразово була в центрі уваги провідних українських учених-криміналістів. У той же час проблематику криміналістичної класифікації злочинів, що вчинюються ВПО, до цього часу вчені не досліджували.

Поряд з цим до сьогодні в криміналістичній науці питання класифікації злочинів залишається дискусійним. По-перше, природа поняття злочину, що використовується в криміналістиці, не є однорідною. По-друге, різними авторами при класифікації злочинів ставляться різні цілі та завдання. Також криміналістична класифікація злочинів проводиться на всіх етапах діяльності слідчого з розслідування злочинів і сприяє її криміналістичній оптимізації в методичному, тактичному і технічному аспектах. Однак практичне значення криміналістичної класифікації злочинів на цьому не обмежується, можна дійти висновку про практичне й наукове значення криміналістичної класифікації злочинів [5, с. 70].

Криміналістична класифікація злочинів обумовлена потребами вдосконалення практики розкриття, розслідування та запобігання злочинам і має важливе значення для криміналістичного аналізу злочинів, дослідження особливостей механізму їх вчинення та, відповідно, розробки ефективних науково-методичних рекомендацій. Головна мета будь-якої класифікації – це відобразити такі типові об'єктивні ознаки, на підставі яких можна групувати об'єкти класифікації, визначати їх місце у категоріальному просторі. Водночас дійсна сутність явищ та їх властивостей може проявитися лише у зв'язку, у порівнянні з іншими, що дає можливість глибше досліджувати явище в цілому, побачити його розвиток і вплив на інші явища [6, с. 53].

У зв'язку з цим потрібно підтримати думки авторів, які невід'ємним елементом криміналістичної методики розслідування злочинів вважають їх криміналістичну класифікацію досліджуваного виду чи групи злочинів, яка вирішує такі завдання під час розроблення наступних елементів методики розслідування: по-перше, деталізує структуру криміналістичної характеристики злочинів, яка включає загалом доволі широкий спектр елементів, які не завжди є ключовими для формування криміналістичної характеристики конкретного виду кримінального правопорушення; по-друге, уточнює систему обставин, яка підлягає встановленню під час досудового розслідування; по-третє, уточнює організаційну складову методики розслідування, зокрема коло суб'єктів між якими повинна бути організована взаємодія під час розслідування; по-четверте, конкретизує слідчі ситуації, які можуть бути сформовані як типові для кожного етапу розслідування конкретного кримінального правопорушення; по-п'яте, уточнює необхідність та різновиди спеціальних знань під час розслідування злочинів [7, с. 124-125].

Криміналістична класифікаційна система включає в свою структуру такі елементи як клас, рід, вид і група [5, с. 70]. Отже за тими видами і групами кримінальних правопорушень, які набули поширення в різних сферах суспільного життя і характеризуються різноманітністю способів, слідів посягання та інших елементів злочинного механізму, вагомою передумовою формування методики розслідування, разом із криміналістичною характеристикою, виступає їхня криміналістична класифікація [8, с. 22]. Загалом під криміналістичною класифікацією кримінальних правопорушень науковці розуміють їх систематизацію за криміналістично значущими підставами, що сприяє формуванню їх криміналістичних характеристик і розробленню окремих криміналістичних методик [9, с. 420]. Тобто її створення і застосування доцільно тоді, коли кримінально-правової класифікації недостатньо для всебічного криміналістичного аналізу певної групи або виду кримінальних правопорушень [8, с. 22].

Одним із найбільш складних питань дослідження криміналістичної класифікації злочинів при розробці окремих методик розслідування кримінальних правопорушень, у тому числі злочинів ВПО, є підстави (критерії) за якими така класифікація здійснюється, а також ступеня узагальнення (рівня конкретизації) відповідних рекомендацій [10, с. 240-141].

Вчені наголошують, що на сьогодні система класифікації злочинів складається з двох підсистем: а) кримінально-правової класифікації, побудованої за родами, видами, складами та способами вчинення злочинів, а також за об'єктивними та суб'єктивними ознаками, які містяться в кримінально-правових нормах; б) криміналістичної класифікації злочинів, в основі якої лежить кримінально-правова класифікація [11].

У цьому контексті слушними є висновки О. В. Одерія, який зазначає, що кримінально-правова класифікація злочинів передусім сприяє появі самого об'єкта (злочину), до якого надалі можливим стає додавання (приєднання) ознак криміналістичного характеру, тобто, по суті, є керівництвом, основою для формування дійсно криміналістичних класифікацій цього об'єкта, і, зрештою, для побудови окремих методик їх розслідування [12, с. 61-62].

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що на сьогодні існують два полярні підходи з приводу кількості та змісту підстав (критеріїв) для криміналістичної класифікації як елементу окремої методики розслідування, зокрема: 1) пропонується один критерій для класифікації; 2) пропонується кілька критеріїв для класифікації.

Серед прихильників першого підходу можна зазначити О. А. Самойленко, який, зазначив, що криміналістична класифікація буде мати практичний сенс, якщо складники системи злочинів будуть виключати повтори традиційних злочинів, оскільки в разі використання відповідних рекомендацій з їх розслідування буде спостерігатися тенденція до їх розосередження на декілька складників системи [13, с. 163].

Інший підхід підтримує переважна більшість вчених, наприклад,

А. В. Іщенко, досліджуючи проблеми криміналістичної класифікації злочинів, визначив, що вона може бути проведена за кількома загальними ознаками, а саме: відповідно до інститутів кримінального законодавства; залежно від суб'єкта їх вчинення; залежно від потерпілого – його віку, статі, стану здоров'я, місця проживання; залежно від способу вчинення злочинів; залежно від сфери їх вчинення – побут, дозвілля, виробництво, наука, культура, спорт тощо; залежно від місця вчинення злочину [14, с. 271].

У криміналістиці пропонуються й інші класифікації злочинів за такими групами: 1. Класифікації злочинів, пов'язані із суб'єктом злочину, що вчиняються: одноособово та групою; вперше і повторно; особами, що перебувають в особливих стосунках з безпосереднім об'єктом посягання, та такими, що не є в таких стосунках; дорослими злочинцями і неповнолітніми; чоловіками і жінками. 2. Класифікація злочинів, пов'язаних з об'єктом злочину: за особою потерпілого; за характером безпосереднього предмета посягання; за місцем розташування безпосереднього предмету посягання; за способами і засобами охорони безпосереднього предмета посягання. 3. Класифікації злочинів, пов'язаних з об'єктивною стороною злочинів: за способом вчинення злочину; за способом приховування злочинів, якщо він не входить як складова частина до способу вчинення злочину. 4. Класифікації злочинів, пов'язаних із суб'єктивною стороною злочину: вчинені заздалегідь обдуманим наміром і з наміром, що раптово виник [15, с. 11].

Отже враховуючи ту обставину, що кримінальні правопорушення мають досить широке коло характеристик, відповідно і коло критеріїв для проведення криміналістичної класифікації достатньо широке, вони різноманітні, але й взаємообумовлені. Кожна із наведених класифікацій є підґрунтям не лише для висування слідчим під час розслідування криміналістичних версій, знання та розуміння останніх дозволяє слідчому визначити причинно-наслідкові зв'язки кримінальної події, що забезпечує ефективність у виявленні, зборі та обробці доказової інформації [16, с. 174].

Можливі й інші класифікації, до яких належать такі: а) за способом вчинення злочину; б) за ступенем приховання, маскуванню злочину; в) за злочинним досвідом особи, яка вчинила злочин; г) за місцем їх вчинення: злочини, місце вчинення яких локалізується в просторі; злочини, місце вчинення яких не має певного територіального характеру, а пов'язане з якою-небудь організаційною структурою, системою [17, с. 365]. Класифікувати кримінальні правопорушення за особою потерпілого, можливо наступним чином: відносно малолітньої або неповнолітньої особи; відносно жінки/чоловіка; відносно особи похилого віку; відносно особи, яка перебуває під опікою; відносно усиновленої особи; відносно особи з інвалідністю; відносно особи з фізичними або психічними вадами; відносно внутрішньо переміщеної особи [16, с. 173]. Загалом підставою для класифікації, що розглядається, вважають криміналістичну характеристику злочинів, слідчі ситуації та напрями розслідування, що визначаються ними, механізм виникнення доказової інформації [17, с. 365].

Така система елементів видається цілком слушною. Проте слід відзначити, що вона стосується методики загального характеру, яка охоплює всі кримінальні правопорушення вказаної групи [8, с. 22].

У свою чергу, створення міжвидових методик розслідування злочинів, зокрема вчинених ВПО, обумовлює потребу більшої конкретизації та систематизації відповідно до філософських категорій «загальне», «особливе» та «одиничне». На теоретичному рівні вона повинна задовольняти потреби наукового пізнання та розглядатись у широкому значенні, у зв'язку з чим, – здійснюватись за кількома критеріями як «загальне». На практичному рівні вона повинна задовольняти потреби діяльності слідчого як основа в окремій міжвидовій методиці розслідування наряду із криміналістичною характеристикою та розглядатись у вузькому значенні через призму поєднання відокремлених критеріїв («одиничне») в конкретну міжвидову класифікацію, яка визначає групову унікальність («особливе»).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень показав, що ознаками

(критеріями), за якими можливо класифікувати злочини, що вчиняються ВПО, у широкому значенні є: 1. Об'єкт злочину. 2. Особа злочинця. 3. Форма вини. 4. Мотив та причини вчинення злочинів. 5. Способи вчинення злочинів (сумісні за очевидним чи неочевидним рисами). 6. Обстановка вчинення злочинів.

Кожен із цих критеріїв становить «одиничне» во відношенню до всієї системи («загального»).

1. *Об'єкт злочину.* Досліджуючи класифікацію злочинів, які вчинюються ВПО, за об'єктом посягання, зазначимо що на сьогодні дана категорія осіб вчиняє лише окремі з них.

В особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК) станом на 1 травня 2025 року міститься 410 статей, що передбачають склади кримінальних правопорушень. Але в кожному з розділів Особливої частини КК «працює» лише кілька статей. М. І. Хавронюк проаналізувавши статистичні дані лише за тими статтями, за якими в останні три роки обліковувалась понад одна тисяча кримінальних правопорушень щороку, дійшов висновку, що таких статей усього 43, тобто 10% від всіх статей Особливої частини КК [18, с. 297-298.].

Проведений М. І. Хавронюком аналіз показав, що: 1) 10% статей КК застосовуються у 90% випадків обліку кримінальних правопорушень, а на решту 90% статей Особливої частини КК припадає 10% випадків; 2) порівняно з 2019 роком у 2024 році кількість облікованих кримінальних правопорушень збільшилась на 10% – переважно за рахунок збільшення кількості злочинів проти життя, міжнародного правопорядку, «наркотичних» і військових кримінальних правопорушень; 3) щороку найбільше обліковується кримінальних правопорушень проти власності, проте, порівняно з 2019 роком у 2024 році їхня кількість зменшилась майже удвічі [18, с. 297-298.].

Ю. М. Тарасенко, досліджуючи злочинність ВПО, зазначила, що у 2017 р. ці особи найчастіше вчиняли шахрайства, крадіжки та підроблення

документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток штампів [, с. 94.].

Ядро кримінальних правопорушень ВПО до повномасштабного вторгнення складали ті, об'єктом посягання яких були суспільні відносини у сфері власності; суспільні відносини у сфері авторитету органів державної влади та органів місцевого самоврядування та суспільні відносини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та ін. Їх найчастіше вчиняли ВПО у не окупованих частинах Донецької та Луганської областей, м. Києві, Київській та Дніпропетровській областях [20, с. 5].

Проведений Ю. М. Булгаковою (Ю. М. Тарасенко) аналіз кримінальних правопорушень ВПО не дозволяє деталізувати коло таких кримінально-протиправних дій взагалі і злочинів зокрема. Крім того, сегмент емпіричного матеріалу на момент закінчення дослідження стосувався переважно періоду військової агресії РФ до повномасштабного вторгнення, але спектр злочинних посягань ВПО після 24.02.2022 р. значною мірою змінився. Зазначене унеможливорює використовувати в повному обсязі результати її дослідження для розробки окремої міжвидової методики розслідування злочинів ВПО.

З погляду на висловлене, привертає увагу думка В. В. Тіщенко, який пропонує побудову криміналістичної класифікації злочинів за об'єктом (предметом) посягання з виділенням п'яти груп злочинів: 1) базові злочини, що визначають її основну спрямованість; 2) допоміжні, що спрямовані на забезпечення успішного безперешкодного здійснення такої діяльності; 3) споріднені – схожі за багатьма ознаками з базовими, але й мають деякі кримінально-правові та криміналістичні відмінності; 4) побічні – злочини, супутні базовим, що вчиняються одночасно з останніми внаслідок впливу різних об'єктивних і суб'єктивних факторів; 5) нетипові – окремі злочини, непов'язані з основним напрямом злочинної діяльності, але вчиняються у той же період, що й базові [21, с. 44].

Зокрема вивчення кримінальних проваджень, а також матеріалів

оперативно-слідчої практики дало змогу встановити, що ВПО вчинюють 95 % злочинів, об'єктом яких виступають: 1) власність (27,2 %): крадіжки (ч.ч. 2-5 ст. 185 КК) – 22,4 %; шахрайства (ч.ч. 2-5 ст. 190 КК) – 3,4 %; грабежі (ст. 186 КК) – 1,4 %; інші – менше 0,1 %; 2) здоров'я (3 %): умисні тяжкі тілесні ушкодження (ст. 121 КК) – 2,5 %; умисні середньої тяжкості тілесні ушкодження (ст. 122 КК) – 0,5 %; інші – менше 0,1 %; 3) здоров'я населення (9,9 %): незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч.ч. 2, 3 ст. 309 КК) – 7,6 %; незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК) – 2,3 %; інші – менше 0,1 %; 4) безпека транспорту (6,5 %): порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК) – 4,1 %; незаконні заволодіння транспортними засобами (ст. 289 КК) – 2,4 %; інші – менше 0,1 %; 5) громадська безпека (1,8 %): незаконні поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК) – 1,8 %; інші – менше 0,1 %; 6) життя (4 %): умисні вбивства (ст. 115 КК) – 4 %; інші – менше 0,1 %; 7) громадський порядок і моральність (1 %): хуліганства (ч.ч. 2-4 ст. 296 КК) – 1 %; інші – менше 0,1 %; 8) національна безпека (5,9 %): державна зрада (ст. 111 КК) – 2,9 %; колабораційна діяльність (ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК) – 3 %; інші – менше 0,1 %; 9) порядок виконання військового обов'язку (1,8 %): ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК) – 1,8 %; інші – менше 0,1 %; 10) інші – менше 5 % [22; Додаток В].

2. *Особа злочинця.* У даному дослідженні особа злочинця відіграє особливе значення, оскільки цей критерій є базовим для розробки окремої методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, як елемент, що сполучає різноаспектні причинно-наслідкові зв'язки в одну міжвидову групу

кримінально-протиправних дій, спрямованих на різні об'єкти посягання.

Аналіз матеріалів оперативно-слідчої практики показав, що важливими ознаками для ВПО, які вчинюють злочини, є: 1) соціально-демографічні; 2) моральні; 3) психологічні.

Серед таких ознак у науковій літературі прийнято виділяти: 1) соціально-демографічні (стать, вік, рівень освіти, сімейний стан, рівень освіти; робоча зайнятість та рід діяльності, кримінальний досвід, місце проживання, матеріальне становище та ін.); 2) моральні (особисті переконання, ставлення до суспільних норм, моралі та права, інші суб'єктивні психоемоційні та моральні чинники, які стали причиною вчинення злочину та ін.); 3) психологічні: відомості щодо психічного стану (органічні розлади; біполярні розлади, маревні й афективні розлади (ендогенні захворювання); невротичні, особистісні розлади й порушення поведінки; порушення психічного розвитку); характерні психологічні особливості (агресивність, жорстокість, цинізм, грубість, егоцентризм, дезорієнтація, рівень стресостійкості, уразливість до соціально-побутових та фінансових проблем і втрат, стан сп'яніння на момент вчинення злочину та ін.) [22].

Отже, за характеристикою особи злочинця пропонуємо класифікувати всі злочини, які вчинюються ВПО, за такими критеріями: а) за статтю (жінки, чоловіки); б) за віком (неповнолітніми та дорослими особами у віці 18-25 років, 25-35 років, 35-45 років, 45-50 років, понад 50 років; в) за кількісним складом учасників (одноосібні, ті що вчинюються групою осіб); г) за сімейним станом (одружені; неодружені/розлучені); д) за рівнем освіти (середня, професійна (професійно-технічна), фахова передвища (неповна вища), вища, інша); е) за робочою зайнятістю та родом діяльності (ВПО, що не мали постійного місця роботи, працевлаштовані); є) місце проживання (а) місцевість: місто, село; б) житло: власне, орендоване, надана державою у зв'язку із набуттям статусу ВПО); ж) за ступенем зв'язку статусу ВПО та злочину (статус ВПО є обов'язковою ознакою злочину і використовується як

засіб для його вчинення, статус ВПО не використовується як засіб для вчинення злочину); з) за наявністю кримінального досвіду (раніше засуджені, не судимі); и) за фізіологічним станом (у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, у тверезому стані); і) за психічним станом: злочини що вчинені у зв'язку із психічним захворюванням, інші; й) за психологічним станом: (агресивність, жорстокість, цинізм, грубість, егоцентризм, дезорієнтація, рівень стресостійкості, уразливість до соціально-побутових та фінансових проблем і втрат, стан сп'яніння на момент вчинення злочину та ін.) [22].

3. *Форма вини.* Іншим критерієм для класифікації є форма вини, згідно якої всі злочини, що вчиняються ВПО, поділяються на умисні (ч.ч. 2-5 ст. 185; ч.ч. 2-5 ст. 190; ст. 186; ст. 121; ст. 122; ч.ч. 2, 3 ст. 309; ст. 307; ст. 289; ст. 263; ст. 115; ч.ч. 2-4 ст. 296; ст. 111; ч.ч. 3-8 ст. 111-1; ст. 336 КК) і необережні (ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК) [22]. У криміналістичному сенсі цей аспект відіграє важливе значення для практики розслідування зазначених кримінальних правопорушень, оскільки значна частина умисних злочинів вчиняється ВПО із попередньою підготовкою та подальшим приховуванням слідів, а отже і дії слідчого щодо встановлення осіб, які їх вчинили, а також зібрання доказової бази вимагають більш вищого рівня організації, залучення ширшого спектру процесуальних дій, більшого кола працівників, які сприяють розслідуванню тощо.

На це значною мірою впливає також злочинний досвід або набуті злочинні знання чи навички, а також відпрацювання чи моделювання злочинцями своєї поведінки та ін. [22].

4. *Мотив та причини вчинення злочинів.* Мотив вчинення злочину – це внутрішнє спонукання до вчинення злочину, це рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення до вчиненого діяння [23, с. 81]. Тобто це психологічний або емоційний стимул, який пов'язаний із задоволенням певних потреб чи інтересів злочинця і є однією з обов'язкових ознак суб'єктивної сторони злочину, особливо в умисних злочинах.

Єдиного підходу до класифікації мотивів злочину на сьогодні в доктрині кримінального права не існує. В залежності від різних підходів та критеріїв науковці виділяють різні види мотивів злочину. Значення класифікацій полягає в тому, що це дає змогу краще зрозуміти поняття та кримінально-правове значення мотиву злочину [24, с. 328].

Існує три основні концепції щодо визначення природи мотивації суспільно небезпечної поведінки, у межах яких розглядалися причини злочинності в цілому і мотивація кримінальної поведінки особи зокрема, а саме: антропологічна (біологічна); психологічна; соціологічна (соціально-психологічна) [25, с. 186].

Наприклад, фахівець із кримінального права та кримінології А. В. Савченко класифікує їх на такі групи: 1. Група мотивів злочинів, пов'язана з найважливішими сферами суспільства за критерієм їх змісту: 1) ідейні (пов'язані зі світоглядом особи); 2) політичні (пов'язані з позицією особи у ставленні до політики, як зовнішньої так і внутрішньої); 3) релігійні (пов'язані з належністю особи до тієї чи іншої конфесії); 4) націоналістичні (пов'язані з крайньою формою у ставленні особи до інших націй і народів) тощо. 2. За часом виявлення у злочинах можуть бути виділені: 1) мотиви постійного виявлення; 2) мотиви тривалого виявлення; 3) мотиви короткочасного виявлення. 3. За силою вияву (тобто за показником виразності непереборного бажання особи вчинити злочин) мотиви злочину бувають: 1) сильні (мають особливо впливовий характер на поведінку особи); 2) помірні (мають середню силу впливу); 3) слабкі (впливають на поведінку особи незначним чином). 4. За мірою сталості (тобто за наявністю у всіх інших видах поведінки особи та збереженням у складних умовах існування) мотиви злочину є: 1) сильноусталеними; 2) середньоусталеними; 3) слабоусталеними. 5. За безпосереднім виявом у злочині мотиви бувають: 1) реальні або актуальні (фактично спонукають особу до злочину); 2) потенційні (які сформувалися у особи, але не виявились при вчиненні злочину). До цієї групи подібні мотиви злочинів за мірою їх домінування: 1)

домінуючі (основні); 2) факультативні (додаткові) [26, с. 31].

З криміналістичної точки зору досліджувала це питання А. С. Гупалюк, яка визначила, що класифікація мотивів злочинів, побудована на основі критерію правової, моральної та політичної оцінки, має наступний вигляд: I. «Низькі», суспільно-небезпечні мотиви 1. Політичні (антидержавні) мотиви, що виникають у зв'язку з суспільно-політичними відносинами: а) національна, расова, етнічна ворожнеча чи неприязнь; б) помста за державну чи суспільну діяльність тощо. 2. Релігійні мотиви та мотиви, що виникають із забобонів та пережитку місцевих звичаїв: а) релігійний фанатизм, ворожнеча до невіруючих та інакомислячих; б) забобони; в) мотиви, що витікають з пережитку місцевих звичаїв (кровна помста тощо). 3. Особисті низинні мотиви: а) корисливість; б) хуліганські спонування; в) помста; г) сексуальні спонування, пов'язані зі збоченою статевою потребою або із задоволенням статевої потреби аморальним способом тощо. II. Суспільно-нейтральні мотиви злочину: а) образа у зв'язку з діями потерпілого чи інших осіб; б) сором, захоплення, жалість, співчуття; в) захоплення будь-якими предметами або якоюсь діяльністю, позбавленою низинного характеру. III. Суспільно позитивні мотиви 1. Мотиви, що пов'язані з політичними та соціальними інтересами особи: а) захист державних або суспільних інтересів від суспільно-небезпечного посягання; б) науковий інтерес; в) альтруїзм тощо. 2. Особисті мотиви: а) захист особистих прав та інтересів від суспільно небезпечного посягання; б) родинні почуття; в) дружні почуття; г) кохання [27, с. 45-46].

Із досліджених об'єктів злочинів, вчинюваних ВПО, найбільшу увагу привертають ті мотиви, які становлять діалектичний зв'язок із причинами та умовами, що детермінують злочинність внутрішньо переміщених осіб.

Серед таких причин та умов Я. В. Ступник, Ю. М Тарасенко виділяють: а) відсутність належного житла та житлових умов; б) відсутність роботи; в) психологічний стрес; г) відсутність належної фінансової підтримки з боку держави; д) неякісність соціальних послуг, а також нерівність економіко-

соціального захисту окремих верств населення; е) зростання міжнаціональної напруженості, виникнення конфліктів між місцевим населенням та внутрішньо переміщеними особами тощо [28, с. 171-172]; є) зростаюча психологічна напруженість; ж) соціальна дезорганізація; з) некомфортність нових житлових умов; і) різність регіональних культур і субкультур; к) протилежні політичні погляди [29, с. 266] тощо.

Також на думку Ю. М. Тарасенко, однією з причин збільшення кількості крадіжок, катувань, незаконних поведень зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами може бути явище внутрішнього переміщення осіб в Україні внаслідок проведення антитерористичної операції та окупації півострова Крим [29, с.266]. Однак твердження про взаємозв'язок між зростанням кількості вчинених злочинів та явищем внутрішнього переміщення осіб або, навпаки, відсутність такого зв'язку потребує додаткової аргументації, оскільки не дозволяє з достатньою коректністю оцінити наукову обґрунтованість висловлених думок [28, с. 169].

Зменшення у 2024 році порівняно з 2023 роком на 46 тисяч кількості кримінальних правопорушень проти власності на тлі збільшення загальної кількості кримінальних правопорушень на 17 тис. може бути пояснене: а) трансформацією певної кількості крадіжок, шахрайства і привласнення майна в адміністративні правопорушення відповідно до реформи від 18 липня 2024 року; б) збільшенням латентності цих кримінальних правопорушень через: переконування правоохоронцями потерпілих у недоцільності подання заяв з огляду на складність їх розкриття, особливо шахрайства; сатисфакцію потерпілим та неподання ними заяв про кримінальних правопорушень на прохання викритих зловмисників, оскільки в умовах воєнного стану будь-які крадіжка, шахрайство чи привласнення майна кваліфікуються як тяжкі злочини [18, с. 297-298]; практику застосування до потерпілих чоловіків примусових заходів мобілізаційного характеру.

Отже, оцінивши різні підходи до класифікації мотивів вчинення

злочинів, а також враховуючи запропоновану нами вище класифікацію за об'єктом/предметом посягання, нами пропонується базова криміналістична класифікація для методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, (у вузькому значенні) за поєднанням двох критеріїв (об'єкт/предмет посягання; мотиви/причини), які визначають групову унікальність («особливе»): 1) корисливі, які детермінуються фінансово-матеріальним проблемами (крадіжки, шахрайства, грабежі, злочини пов'язані із незаконним обігом наркотиків, незаконні заволодіння транспортними засобами); 2) ідеологічні, які детермінуються політичними переконаннями та/або морально-ідеологічними чинниками (державні зради, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період); 3) насильницькі, які детермінуються психоемоційним станом, соціальними та культурними протиріччями з місцевим населенням, низьким рівнем стресостійкості, страхом та/або вживанням на цьому фоні алкогольних чи наркотичних речовин (умисні вбивства, умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження); 4) ситуативні, які детермінуються місцем та/або певними оточуючими умовами, наприклад місцевості, які притаманні злочинам ВПО, що опинилися у цих умовах вперше (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами). Чіткого мотиву вчинення не простежується; 5) нетипові, вчинення яких не пов'язано із внутрішнім переселенням осіб та негативними соціальними умовами, в яких вони опинилися. У криміналістичному сенсі ці злочини вчиняються за обставин, що характерні для злочинів конкретних видів чи груп взагалі. Тобто політико-соціальний статус ВПО, обставини та умови, пов'язані із внутрішнім переміщенням, не притаманні для таких злочинів як детермінуючий чинник (хуліганства, незаконні поведження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, незаконний обіг наркотиків) [22].

5. *Способи вчинення злочинів.* Криміналістична класифікація злочинів здійснюється на основі широкого кола підстав і критеріїв [30].

У криміналістичній літературі спосіб вчинення злочину розглядається у двох значеннях як: а) моноелемент, який охоплює безпосередні злочинні дії, відповідальність за які передбачено відповідними нормами КК України; б) поліелемент, який включає: підготовку, безпосереднє вчинення, приховування та маскування. За способом вчинення усі злочини, які вчинюються ВПО, пропонуємо поділити на: злочини, що вчиняються із попередньою підготовкою та подальшим приховуванням слідів; злочини, що вчиняються без підготовки, але з подальшим приховуванням слідів; злочини, що вчиняються без підготовки, але з подальшим приховуванням слідів; з підготовкою, але без подальшого приховування (маскування) [22].

Водночас конкретні способи та знаряддя вчинення злочинів ВПО залежать від конкретного об'єкту посягання, які нами визначено вище. Це питання буде розглянуто більш детально далі [Див. підрозділ 2.2].

6. *Обстановка вчинення злочинів.* Наступним критерієм для класифікації злочинів, вчинених ВПО є обстановка вчинення.

Криміналістично значущою ознакою також прийнято вважати й ситуаційний аспект злочинної діяльності, який є вельми важливим для криміналістики, оскільки його врахування дозволяє, наприклад, здійснити наукові розробки диференційованих методичних рекомендацій, що відображають специфіку розслідування схожих видів (або певного виду) злочинів залежно від того, є очевидці чи їх немає, в якому регіоні, в який час, у приміщенні чи поза ним вчинено злочин. Ці та інші ситуаційні чинники істотно впливають на специфіку здійснення розслідування, а саме: на його організацію і планування, висунення слідчих версій, визначення типових слідчих ситуацій та систем слідчих дій і заходів щодо їх розв'язання [10, с. 236].

У криміналістиці обстановка вчинення злочину розглядається як багатогранний елемент, який включає в себе місце, час, умови та ін. Тому

нами пропонується наступна класифікація злочинів, що вчинюються ВПО, зокрема: 1) за місцем: а) за адміністративно-територіальною одиницею (місто, село); б) за місцевістю (в населеному пункті, поза населеним пунктом); в) за місцем мешкання (в межах регіону реєстрації та проживання, поза межами регіону реєстрації та проживання); г) за локалізацією відносно району надзвичайного стану: (в районі ведення бойових дій, на окупованих територіях, на підконтрольних територіях, де бойові дії не ведуться); 2) за часом: а) за днем тижня (робочі дні, вихідні та святкові дні); б) за порою року (зима, весна, літо, осінь); в) часом доби (денний час – з 06.00 до 18.00, вечірній та нічний час – з 18.00. до 06.00); 3) за умовами надзвичайного стану (в умовах ведення бойових дій, в умовах окупованих територій, в умовах підконтрольних територій, де бойові дії не ведуться)) [22].

Наступним проблемним теоретичним питанням при розробці методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, є поняття та структура їх криміналістичної характеристики.

Практика виявлення, розкриття та розслідування злочинів, які вчиняють ВПО, показала специфічні особливості, які характерні для протидії лише даній групі кримінальних правопорушень. Останнє обумовлює потребу вивчення та визначення закономірностей, які притаманні при вчиненні ВПО злочинів. Враховуючи, що базисом окремої криміналістичної методики розслідування злочинів є криміналістична характеристика, на сьогодні актуальним питанням є вивчення та узагальнення елементів криміналістичної характеристики злочинів, які вчинюють ВПО.

Сьогодні на монографічному рівні не вивчалися проблеми криміналістичних закономірностей злочинів, що вчиняються ВПО, що обумовлює потребу окремого дослідження.

За своїм значенням криміналістична характеристика є однією із підстав для класифікації злочинів у криміналістиці, та виробленні на її основі окремої методики [31]. Отже вона є науково-теоретичним підґрунтям розробки методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО.

Потрібно зазначити, що загальнотеоретичні проблематика щодо поняття, змісту та структури криміналістичної характеристики злочинів неодноразово знаходили своє відображення у науковій літературі. Існує значна кількість інтерпретацій поняття «криміналістична характеристика». Наприклад, В. В. Пясковський, Ю. М. Чоноус, А. В. Іщенко та О. О. Алексєєв визначають її як систему узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) злочинів, що проявляються в способі і механізмі діяння, обстановці його вчинення, особі суб'єкта злочину, інших обставинах, закономірний взаємозв'язок яких слугує основою наукового і практичного вирішення завдань розслідування [32, с. 430]. Іншу трактовку пропонує В. А. Журавель, який визначає досліджуване поняття як наукову абстрактну категорію, в якій відображена якісно-кількісна інформація ретроспективної спрямованості як результат пізнання механізму певних різновидів злочинів. Учений констатує, що механізм злочину – це об'єкт, що відображується, а криміналістична характеристика – це форма його відображення [33, с. 142].

М. В. Салтевський поняття криміналістичної характеристики розуміє як інформаційну модель, яка становить собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду (групи) кримінальних правопорушень, яка відображає кореляційні зв'язки між цими ознаками, що дозволяють будувати прогностичні моделі подій, які розслідуються, будувати криміналістичні версії щодо об'єктів, які розшукуються, конкретних осіб, причетних до кримінального правопорушення [34, с. 267].

У навчальній і науковій літературі представлено й багато інших визначень поняття криміналістичної характеристики, які можна узагальнити у такі формули як: інформаційна модель типових ознак певного виду (групи) злочинів; ідеальна модель типових зв'язків і джерел доказової інформації; вірогідна модель події; система даних (відомостей) про злочин, які сприяють розслідуванню; система узагальнених фактичних даних, знання яких необхідно для організації розслідування злочинів; система особливостей виду злочинів, що мають значення для розслідування; система опису

криміналістично-значимих ознак злочинів з метою забезпечення розслідування і попередження злочинів [32, с. 429].

Уніфікувати підходи до розуміння поняття криміналістичної характеристики намагався А. В. Старушкевич, який запропонував класифікувати криміналістичні характеристики злочинів за трьома рівнями: а) криміналістична характеристика конкретного злочину (на рівні злочину); б) особлива криміналістична характеристика злочинів (на рівні групи злочинів, об'єднаних суттєвими криміналістичними ознаками); в) загальна криміналістична характеристика злочинів (на рівні виду або міжвидовому рівні, об'єднаному суттєвими криміналістичними ознаками) [35, с. 20].

Узагальнення зазначених теоретичних напрацювань дає підстави визначити, що криміналістична характеристика злочинів, які вчиняються ВПО, як теоретико-прикладна інформаційна модель повинна в першу чергу слугувати вирішенню завдань досудового розслідування. В її зміст входять якісні ознаки (риси) найбільш вагомих елементів (або їх структурних складових), які визначені на основі наукового дослідження кількісних показників у якості криміналістично значимих закономірностей, знання яких у прикладному аспекті дозволяє найбільш ефективно застосовувати конкретний інструментарій слідчого та/або оперативного працівника (процесуальні дії, оперативні заходи, сили, засоби, методи) у певній логічній послідовності для досягнення очікуваного результату (превенція вчинення злочинів, їх своєчасне, швидке і повне виявлення, документування та розслідування), а в науково-теоретичному аспекті – розробити (оптимізувати) сучасну методику розслідування цього виду кримінальних правопорушень [36].

Отже, на сьогодні виникає необхідність дослідження окремої міжвидової методики розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами, на основі діалектичної єдності між центральним системоутворюючим елементом методики (криміналістичної характеристики) з іншими її елементами (слідчі ситуації початкового етапу

розслідування, типовий алгоритм СРД, організація і тактика проведення окремих СРД, особливості взаємодії з оперативними підрозділами, використання спеціальних знань та ін.).

Головне значення при дослідженні цієї категорії методики розслідування злочинів, які вчиняються ВПО, має змістовна складова криміналістичної характеристики.

Водночас структура криміналістичної характеристики злочинів відноситься до числа найбільш дискусійних питань у криміналістичній науці. Вона передбачає наявність певних елементів. Але чисельні різносторонні позиції та підходи вказують на те, що перелік таких елементів, а також зміст кожного із них не може бути ідентичним для усі видових (групових) методик розслідування.

З цього приводу правильним вбачається твердження криміналістів, які зазначають, що узагальнені дані виду (групи) злочинів не можуть виступати як універсальний стовідсотковий засіб розслідування злочинів, оскільки вони – відображення типового, а кожен вчинений злочин може бути настільки індивідуальним, що у ряді випадків може не мати аналогів у минулому. Однак все ж таки типового значно більше і саме завдяки цьому існує сама криміналістична методика. Тому дані криміналістичної характеристики покликані і будуть надавати допомогу у більшості випадків розслідування конкретних злочинів [32, с. 430].

Наведемо кілька прикладів для різних підходів до переліку елементів криміналістичної характеристики.

Так, В. Ю. Шепітько зазначає, що основними елементами криміналістичної характеристики є сукупності ознак, що визначають: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановку; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя і засоби; 5) предмет злочинного посягання; 6) особу потерпілого (жертви); 7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину [31, с. 274].

До основних елементів криміналістичної характеристики певного виду (групи) злочинів В. В. Пясковський, Ю. М. Чоноус, А. В. Іщенко та

О. О. Алексєєв відносять тільки ті елементи, що відрізняються чітким пошуково-розшуковим спрямуванням, зокрема: характеристика предмету злочинного посягання (речі матеріального світу, якими прагнуть заволодіти злочинці – гроші, цінності, майно тощо); типові способи вчинення злочину (складаються зі способів підготовки до вчинення злочинних дій, безпосереднього вчинення злочину та способів приховування (маскування) злочинних дій); типова «слідова картина» події (комплекс матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення); характеристика особи злочинця (характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо); характеристика особи потерпілого (демографічні дані, відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, зв'язки і стосунки, ознаки ві-ктимної поведінки тощо); мотив та мета вчинення злочинів (мотив – це внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого; мета -це уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння) [32, с. 429].

О.В. Лускатов зазначив, що структуру криміналістичної характеристики злочину складають: 1) сліди злочину; 2) спосіб вчинення злочину; 3) предмет злочинного посягання; 4) особистість злочинця; 5) обстановка вчинення злочину; 6) особистість потерпілого [37, с. 350].

А. Ф. Волобуєв зазначає, що в криміналістичній характеристиці злочинів містяться відомості про такі елементи механізму злочинів окремого виду чи групи: предмет злочину (гроші, матеріальні цінності, наркотичні речовини тощо); місце, час та обстановка, характерні для вчинення злочинів окремих видів; способи підготовки, вчинення та приховування злочинів – певна система дій, прийомів та окремих операцій злочинців, у т.ч. використання знаряддя злочину (автотранспорту, вогнепальної й холодної зброї, знарядь

зламу, обладнання для виготовлення фальшивих документів тощо); сліди злочинів (різноманітні зміни, які вносяться ними в навколишню обстановку); особа злочинця (комплекс властивостей злочинця, його зв'язків і відносин, пов'язаних з учиненням злочинів, що можуть бути використані для їх розслідування); особа потерпілого (характер поведінки, майнове положення, соціальні зв'язки тощо) [38, с. 9]..

Отже, вчені висловлюють доволі різні погляди на перелік та структуру елементів криміналістичної характеристики злочинів.

Аналіз судово-слідчої практики показує, що до найбільш вагомих елементів криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються ВПО, та для яких незалежно від виду вчинення цими особами кримінального правопорушення характерним є повторюваність типових ознак, відносяться: а) характеристика ВПО; б) способи вчинення ВПО злочинів; в) обстановка злочинів, що вчиняються ВПО; г) слідова картина злочину, що вчиняються ВПО. Інші елементи, які традиційно відносять до змісту криміналістичної характеристики, такі як особа потерпілого, предмет злочинного посягання та ін., можуть бути відсутніми, в залежності від конкретного кримінально караного діяння, яке вчинює внутрішньо переміщена особа.

Головним елементом досліджуваної криміналістичної характеристики є особа злочинця (внутрішньо переміщена особа), оскільки інші елементи, наприклад місце та час конкретний спосіб вчинення обумовлюються як юридичним статусом кримінальних правопорушників, так і мотиваційно-цільовим компонентом, професійними вміннями та знаннями, наявною освітою, наявністю та «профілем» злочинного досвіду тощо [36].

1.2. Характеристика внутрішньо переміщеної особи, яка вчинює злочини

Особа злочинця – основний та важливий елемент всього механізму

злочинної поведінки [39, с. 83].

Говорячи про злочини, що вчиняються ВПО, потрібно зазначити, що вони не завжди відбуваються на тлі причинно-наслідкових зв'язків, висвітлених нами у попередньому підрозділі. Значну частину таких злочинів становлять ті, які вчинюються особами вже не вперше, із значним кримінальним досвідом, у групі, із попередньою підготовкою та ретельним приховуванням слідів (маскуванням) тощо.

У зв'язку з цим дослідження особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики є важливим з практичної точки зору як в аспекті їх протидії та запобігання (профілактики) у цілому, так і в аспекті встановлення осіб, які їх вчинили (розкриття злочинів), виявлення латентних злочинів тощо.

Як справедливо стверджують В. І. Бояров, Т. В. Варфоломева, В. Г. Гончаренко, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко, коло осіб, серед яких, ймовірно, перебуває злочинець має досить чіткий зв'язок із способом вчинення злочину, що особливо відчутно дістає вияв при обробці інформації щодо однотипних злочинів і рецидивістів різних категорій. Певні зв'язки простежуються і в системі «злочинець – жертва», аналіз якої може значно звужити коло осіб, серед яких може бути злочинець, а в деяких випадках – навіть його конкретизувати [40, с. 365].

Враховуючи однозначну практичну корисність дослідження цього елемента криміналістичної характеристики та підвищену увагу при розробці окремих методик розслідування кримінальних правопорушень, на сьогодні у навчальній та науковій літературі сформувалися різні погляди щодо сутності та змістовних даних, які характеризують зазначених елемент криміналістичної характеристики, зокрема від найбільш широких, до цілком конкретних та звужених.

Набір ознак, якими характеризується злочинець, визначає його узагальнений портрет. Кількість і змістовне наповнення таких рис є дискусійним питанням у кримінології, однак найпоширенішим серед

науковців є підхід, за якого до таких ознак включаються: соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні [41, с. 210-211].

Наприклад, А. Ф. Волобуєв вказує, що особа злочинця – це комплекс властивостей злочинця, його зв'язків і відносин, пов'язаних з учиненням злочинів, що можуть бути використані для їх розслідування [38, с. 9]. М. В. Салтевський, В. Г. Лукашевич, В. М. Глібоко визначають особу злочинця як соціально-біологічну систему, властивості та ознаки якої відображаються у матеріальному середовищі та використовують для розкриття та розслідування злочинів. До таких властивостей автори відносять фізичні, біологічні та соціальні [42, с. 112]. О. О. Алексєєв вважає, що характеристика особи злочинця (характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо) [32, с. 423]. О. М. Дуфенюк вважає, що типова особа злочинця та типова особа потерпілого є системою соціально-демографічних показників

(стать, вік, освіта, місце праці, навчання, роботи, сімейний стан, судимість тощо), які дають змогу сформувати комплексний портрет особи у суспільстві. Крім указаних відомостей інформативного характеру, криміналістично значущими є знання психоемоційного стану та поведінки особи злочинця. Водночас важливо наголосити на можливому впливі інформації такого ґатунку на хід розслідування чи призначення покарання. Зокрема це стосується випадків, коли суб'єкт злочину внаслідок психічного розладу діяв на момент учинення злочину в стані неосудності, чи у разі, якщо злочин учинено вперше з необережності, а особа злочинця за місцем проживання, навчання, роботи характеризується позитивно. Суд зважає на ці обставини під час ухвалення рішення [43, с. 9, с. 508]. Більш локанічні погляди висловлюють В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та В. А. Журавель, які зазначають, що особа злочинця – це поняття, яке виражає сутність особи, яка вчинила злочин, а до системи ознак особи злочинця

включають дані демографічного характеру, деякі моральні властивості і психологічні особливості [9, с. 278-279].

Звернення до навчальних та наукових праць у суміжних галузях юридичної науки, зокрема кримінології, дозволяє простежити аналогічну проблему у відсутності поняття та рис (ознак) особи, яка вчинила злочин. Водночас прослідковується подібності і у виокремленні тих чи інших елементів, на основі яких будується система ознак про особу злочинця. Так, наприклад, одні кримінологи особистість (особу) злочинця розуміють як типову модель або абстракцію, що утворюється на підставі дослідження соціологічного (психологічного) та кримінально-правового аспектів суб'єктів злочинів. Метою створення такої моделі є виявлення таких негативних (деструктивних) особливостей індивідуумів, за якими з високою часткою ймовірності можна в майбутньому передбачити злочинну поведінку інших осіб або повторне вчинення злочину тими, хто мав попередній кримінальний досвід [44, с. 82; 45, с. 92]. Інші дають розхоже визначення: особа злочинця – це сукупність соціально важливих ознак, взаємозв'язків і відносин, які характеризують людину, винну в порушенні норм закону про кримінальну відповідальність. З наведеного визначення випливають наступні висновки: 1) негативні соціально-економічні умови формують особу злочинця, що проявляється у факті вчинення злочину; 2) самі по собі криміногенні властивості не дозволяють вважати особу злочинцем до вчинення нею злочину; 3) до уваги необхідно брати як криміногенні фактори, що відбилися у свідомості особи і сформували в неї здатність вчинити злочин, так і ті, які сприяли вчиненню конкретного злочину [46]. А. П. Закалюк відмежовує поняття особи та особистості злочинця і наголошує на хибності першого та правильності останнього. Він визначає поняття особистості злочинця як сукупність соціально-типових ознак, що сформувалися у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну

активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину [47, с. 235-237].

Подібні термінологічні дискусії існують також і в криміналістиці, але з іншим аспектом відмінностей. Так, наприклад, В. Г. Калюга, обґрунтовує використовувати поряд із терміном «особа злочинця» ще один, який у криміналістичній науці отримав назву «криміналістичний портрет особи злочинця». Під ним авторка розуміє систему відомостей про соціальні, фізико-біологічні та психологічні властивості, яка індивідуалізує особу і є результатом комплексного аналізу інформації, зафіксованої на тих чи інших носіях інформації [48].

Кримінологи зазначають, що чимало параметрів (ознак, рис, властивостей), якими характеризується як протиправні діяння, так й особа правопорушника, підлягають формалізації, тобто «переведенню» на мову цифр, з яких, власне, й складається інформаційна модель про той чи інший сегмент злочинності або всю злочинність у цілому [49, с. 124]. Особистості (особі) злочинця притаманна система ознак і властивостей, що визначають її як соціальну істоту — людину (особу), що вчинила злочин. Особистість злочинця, являючи собою різновид більш загальної категорії «особистість», має як загальні ознаки, які характеризують її як розумну істоту, що існує в суспільстві (стать, вік, фах, освіта, соціальний статус тощо), так і специфічні — ознаки, характерні лише для злочинця, що виражають його суспільну небезпечність (ставлення до вчиненого діяння та його наслідків, мотивація, спрямованість тощо). Указані ознаки в кримінологічній науці узвичаєно об'єднувати в такі групи: соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові та морально-психологічні, що у сукупності становлять структуру особистості злочинця необережності [50, с. 81].

О. М. Джужа, В. В. Василевич та О. Ф. Гіда вказують, що проблема особи злочинця належить до числа основних і разом з тим складних проблем. Особа злочинця є сукупністю соціально значущих негативних якостей, які розвиваються у процесі різноманітного та систематичного впливу з іншими

людьми. Поняття особи злочинця є достатньо умовним та формальне, оскільки віднесення певних дій до числа злочинних залежить від законодавця. Наявність рис, що його характеризують, не потрібно розуміти так, що ці риси притаманні всім без винятку особами, що вчинили злочин. Відсутність їх у деякої частини злочинців не знімає питання про необхідність вивчення їх особи як носія причин злочинної поведінки. Традиційно це поняття об'єднує осіб, що винні у злочинному діянні [39, с. 83]. У цілому особистість злочинця доцільно характеризувати як певну модель, певний набір соціальних і психологічних рис. Зазвичай злочинцям притаманні антигромадські погляди, негативне ставлення до благ і цінностей, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність, обрання для задоволення своїх потреб суспільно небезпечного способу й відсутність дій, спрямованих на запобігання негативним результатам (у випадках, коли на особу покладено обов'язок діяти певним чином). У зв'язку з цим таким визначенням повинні охоплюватися діяння, вчинені як умисно, так і з необережності [50, с. 81].

Отже, з оглянутих позицій вчених як криміналістів, так і кримінологів можна дійти висновку, що «особа злочинця» – є поняттям збірним та узагальненим. Воно являє собою своєрідну інформаційну модель даних про різні спектри життя та функціонування. При цьому, у криміналістичному сенсі в залежності від того чи іншого виду кримінальних правопорушень, воно може включати в себе ознаки (рис), які не притаманні іншому виду [51].

Щодо переліку ознак, які розкривають зміст категорії особа злочинця у науковій літературі неодноразово висвітлювалися різнобічні погляди авторів на їх перелік.

У науковій літературі цілком обґрунтовано зауважується, що у сучасному криміналістичному вченні про особу злочинця намітилися два специфічні напрями. Перший передбачає отримання даних про особу невідомого злочинця з урахуванням виду, місця і часу вчинення діяння,

предмета посягання, залишених ним слідів на місці події, в пам'яті свідків і з інших джерел. Ці дані дають підстави для визначення напрямів і прийомів розшуку та затримання злочинця. Найчастіше така інформація дає уявлення про загальні властивості певної групи осіб (вузької чи широкої), серед яких необхідно шукати підозрюваного, і рідше – про окремі ознаки та властивості конкретної особи. Другий напрям передбачає вивчення особи затриманого підозрюваного або обвинуваченого з метою криміналістичної оцінки його особистості [52, с. 109].

Так, М. В. Салтевський розглядає особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики через фізичні, біологічні та соціальні властивості людини. Криміналістична характеристика особи злочинця, на його думку, здійснюється за такими ознаками: а) соціальні – стан особи у суспільстві, освіта, національність, сімейний стан, професія, рід захоплень; б) психологічні – світогляд, переконання, звички, емоції, відчуття, характер, темперамент тощо; в) фізичні – вік, стать, анатомічні та функціональні ознаки, біохімічні особливості крові, слини тощо [53].

Для прикладу зазначимо, що є й інші думки з приводу ознак (рис, властивостей) особи злочинця. Так, М. М. Єфімов виділяє дещо інші дані про особу, що вчинила кримінальне правопорушення, які складаються з таких властивостей: 1) біологічні та фізичні; 2) соціально-демографічні; 3) моральні; 4) психологічні [54, с. 21].

Більш пізні дослідження, яке було проведено В. Г. Калюгою показало комплексну картину яка є актуальною на сьогоднішній день. Так авторка сформулювала вихідні наукові засади розбудови інтегративної теорії про зовнішні ознаки й властивості особи злочинця, зміст якої становлять системи відповідних знань (учень), що відбивають окремі елементи предмета криміналістики, нерозривно пов'язані між собою та створюють нове (інтегральне) знання. Авторкою узагальнено й класифіковано комплекс ознак і властивостей особи: соціальних, фізико-біологічних, психологічних, що відображаються в матеріальному середовищі під час вчинення злочину [48].

Таким чином, серед ознак, що характеризують ВПО, яка вчинює злочини, доцільно виділяти: соціальні, фізіологічні, морально-психологічні.

Приєднаємося до вчених, які пропонують таку структуру особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики: 1. Фізіологічні ознаки та властивості (стать; вік; фізіологічні особливості та потреби). 2. Соціальні ознаки і властивості (освіта; фах; професія; наявність трудових відносин; сімейний стан; наявність осіб, що перебувають на утриманні; побутові відносини; участь в державних і громадських організаціях, об'єднаннях, формуваннях; попереднє знайомство з потерпілим, характер відносин; тощо). 3. Морально-психологічні ознаки і властивості (спрямованість; світогляд; інтереси; здатності; мотиви поведінки; моральні принципи, цінності та норми життєдіяльності; характер і рівень потреб; особливості інтелектуальних, вольових та емоційних процесів; темперамент; наявність або відсутність психічних аномалій; вікові особливості психіки) [52, с. 110-111].

Слушною з приводу характеристики ВПО, що вчинює кримінальні правопорушення, є думка Ю. М. Булгакової, яка в першу чергу акцентувала увагу на понятті цих осіб. Так авторка зазначила, що ВПО, яка вчиняє кримінальне правопорушення – це особа, яка офіційно зареєстрована як ВПО на мирній території України, та після внутрішнього переміщення вчинила кримінально каране діяння. Їй притаманний певний набір ознак, які можна групувати за визначеними критеріями, через які розкривається структура особи кримінального правопорушника [20, с. 11; 55, с. 89-90].

Підтримуючи в основному це твердження, зазначимо, що ВПО вчиняють злочини не тільки на мирній та підконтрольній органам державної влади України території. Особливо цей аспект стосується таких злочинів як державна зрада (ст. 111 КК), колабораційна діяльність (ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК), крадіжки із житла, сховища чи іншого приміщення (ст. 185 КК).

Так, наприклад: 1. Справа за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого ч. 7 ст. 111-1 КК Україн. Особа_7 маючи умисел на допомогу

державі-агресору та її незаконним правоохоронним органам, створеним на тимчасово окупованій території, з метою завдання шкоди Україні та реалізуючи його, вступив в злочинну змову з окупаційними військами російської федерації [56]. 2. Справа за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого ч. ч. 1 ст. 111, ч. 4 ст. 408 КК України громадянина України особа_б без будь-якого фізичного чи психологічного примусу прибув у пункт збору військовозобов'язаних, який знаходився у приміщенні будинку культури м. Харцизьк Донецької області з метою переходу на бік ворога в умовах збройного конфлікту. Після цього був зарахований до 101 стрілецького полку мобілізаційного резерву 1 армійського корпусу ДНР [57].

Крім того, з початку війни (2014 р.) міграція населення відбувалася у обох напрямках, як з окупованих територій, так і на окуповані та/або деокуповані території, де ВПО вчинювали злочини. Але з початком повномасштабної війни (2022 р.) ситуація значною мірою змінилася, що вплинуло і на характерні особливості кримінальної діяльності ВПО. В умовах продовження воєнних дій та руйнувань цілком зрозуміло, пропорція між ВПО, орієнтованими на повернення, та тими, які прагнуть інтегруватися в соціальне середовище за місцем нинішнього проживання, невідворотно змінюватиметься. Причому є всі підстави вважати, що частка неповерненців зростатиме. А у разі неможливості інтеграції в місцях перебування чи повернення додому єдиною альтернативою для ВПО є подальше переселення. [58].

У зв'язку з цим потребує перегляду визначення ВПО, яка вчинює злочини, а також і твердження Ю. М. Булгакової щодо узагальненого портрету ВПО, що вчиняє кримінальні правопорушення (громадянин України чоловічої статі віком 26-35 років, із середньою освітою, безробітний, неодружений, найчастіше діє з корисливим мотивом наодинці) [20, с. 6].

Ми вважаємо, що ВПО, яка вчинила злочин, – це особа, яка офіційно зареєстрована як ВПО на території України та вчинила злочинне діяння для набуття такого статусу чи використовуючи такий статус та/або інший

злочин на території, підконтрольній органам державної влади України або на окупованих (деокупованих) територіях чи у так званих сірих зонах [51, с. 6].

Вивчення роботи Ю. М. Булгакової, дозволило критично проаналізувати запропоновану нею класифікацію ВПО-злочинця. Так авторка у результаті ґрунтовного аналізу причин кримінальної активності визначає 4 групи ВПО: 1) ті, які вчиняють кримінальні правопорушення із причини внутрішнього переміщення; 2) ті, які вчиняють кримінальні правопорушення з одночасним порушенням норм законодавства, що регламентує права та обов'язки ВПО в Україні; 3) ті, які звикли до злочинного способу життя та вже мали судимості до моменту внутрішнього переміщення; 4) ті, які вперше вчиняють кримінальні правопорушення з причин, що не пов'язані з процесом внутрішнього переміщення та законодавством, що регламентує права та обов'язки ВПО [20, с. 6; 41, с. 210-211]. Вона зазначає, що 45% ВПО, які вчиняють злочини, можна віднести до другої групи, 20% – до третьої, 17% – до четвертої, а 3% – до першої. Частину злочинців (15%) не можна віднести до якоїсь конкретної групи через наявність характеристик кількох груп. [20, с. 6; 41, с. 210-211].

На наш погляд, авторка обрала не найвдаліший спосіб для цього розподілу, у результаті чого безсистемно застосувала різномірні підстави (критерії) для класифікації ВПО-злочинців, які сама вона не назвала.

Водночас їх можливо визначити за зовнішньою формою виразу, яку використовує авторка: 1) першу групу вона виокремила на підставі причинно-наслідкового зв'язку між злочином та чинниками, які спонукають ВПО до їх вчинення; 2) друга група виокремлюється за способом злочинних дій або супутніми діями; 3) третя група визначена за кримінальним досвідом та судимістю; 4) четверта група інші ВПО, що не ввійшли до перших трьох.

Ми вважаємо, що більш вдалим підходом до визначення таких осіб є застосування до всіх груп однорядного критерію – мотив вчинення злочину . В результаті вивчення кримінальних проваджень нами запропоновано 5 типів

ВПО-злочинців: 1) професійні злочинці – ВПО, для який вчинення злочинів є усталеним способом життя та/або засобом існування (джерелом доходів), тобто постійне або епізодичне вдавання до злочинних дій – 21 %; 2) ідеологічні злочинці – ВПО, які вчинюють злочини на ґрунті ідеологічних, політичних, культурних, расових, релігійних та інших переконань – 8 %; 3) корисливі злочинці – ВПО, кримінально-протиправні посягання яких викликані внутрішнім переселенням та негативними матеріально-побутовими чи соціальними умовами – 47 %; 4) ситуативні злочинці – ВПО, які вчинюють злочини з необережності, неумисно, у результаті випадковості – 13 %; 5) нетипові злочинці – ВПО, які вчинюють злочини з інших внутрішніх спонукань, раптово виниклим психоемоційним станом, безпосередньо не пов'язаних з переселенням та/або отриманням статусу ВПО (наркотична залежність; нетерпимість до норм права, моралі, порядків, принципів та усталень; страх за власне життя, підозрілість тощо) – 11 % [51; Додаток В].

Зазначимо, що відповідно до запропонованої авторської типології ВПО-злочинця криміналістичний портрет злочинця, включає як спільні риси, притаманні всім п'яти типам, так і специфічні для кожного з них соціально-демографічні, моральні та психологічні характеристики, які розглянемо далі.

Вважаємо, що розпочати характеристику, які вчиняють злочини, потрібно з аналізу соціальних відомостей.

Так, Ю. М. Тарасенко визначає, що за період з 2014 по квітень 2018 р. було притягнуто до кримінальної відповідальності 63% чоловіків і 37% жінок, які були переселенцями з окупованих територій [41, с. 211].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що у 74 % випадків злочини вчинили саме чоловіки зі статусом ВПО [Додаток В]. Різниця між результатами, отриманими Ю. М. Тарасенко та нашим дослідженням пояснюється значними змінами у військово-політичному сенсі. Незважаючи на те, що з того часу проведеного авторкою дослідження здійснюються мобілізаційні процеси, у зв'язку з чим кількість чоловіків

зменшилась, – на сьогодні існує велика частина «ухилянтів» та осіб, які самовільно залишили військову частину, що спричинило неможливість офіційного працевлаштування цих осіб. Таким чином чоловіки стали частіше вчинювати злочини ніж жінки.

Досліджуючи вік осіб потрібно звернути увагу на те, що серед переселенців найбільше людей віком від 61 до 70 років – понад 729 тисяч. Кількість переселенців віком 31-40 років становить понад 654 тисяч осіб, а віком від 41 до 50 років – понад 585 тисяч [59]. Водночас, найбільша частина злочинів вчиняється ВПО у більш молодшому віці, а, крім того, певна частка таких злочинів вчиняється неповнолітніми ВПО. Зокрема згідно статистичних даних Генеральної прокуратури України кількість злочинів, вчинених неповнолітніми ВПО або за їх участю, у 2020 р. становить 7 (2,9 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 3 (1,6 %); у 2022 р. – 14 (2,3 %); у 2023 р. – 105 (7,4 %); у 2024 р. – 24 (2 %); за 6 міс. 2025 – 27 (6,6 %) [60; 61; 62; 63; 64; 65]. Тобто у середньому неповнолітніми ВПО вчиняється близько 4 % злочинів, а дорослими 96 % відповідно [51]. Ці дані мають розбіжності із результатами, отриманими Ю. М. Тарасенко, яка зазначила, що ВПО, від 14 до 18 років вчиняють злочини у 13 % випадків [41, с. 211].

Крім того, ВПО у віці: 18-25 років вчиняють 14 % злочинів; 25-35 років – 36 %; 35-45 років – 31 %; 45-50 років – 9 %; понад 50 років – 6 % [Додаток В].

Тобто найбільшу кількість злочинів вчиняють особи у віці від 25 до 45 років (67 %). Певним чином такий «розподіл» пояснюється кількома аспектами: 1) латентним характером злочинів, вчинених ВПО у старшому віці, у зв'язку із значним злочинним досвідом, постійним удосконаленням злочинних дій та винайденням нових способів їх вчинення й приховування; 2) частковою відмовою осіб у старшому віці від вчинення злочинів; 3) відсутністю матеріальної мотивації у зв'язку із повною чи частковою легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом у молодшому віці;

4) погіршенням фізичного стану й здоров'я у зрілому віці тощо [51].

Іншою ознакою є кількісний склад учасників. В криміналістичній науці співучасть у злочинній діяльності, в переважній більшості, розглядається у методиці розслідування злочинів різної категорії, вчинених організованими злочинними групами [16, с. 172]. Так, кількість злочинів, вчинених ВПО у складі групи осіб, у 2020 р. становить 16 (6,8 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 23 (12,6 %); у 2022 р. – 44 (7,4 %); у 2023 р. – 32 (2,3 %); у 2024 р. – 146 (12,1 %); за 6 міс. 2025 – 35 (8,5 %) [60; 61; 62; 63; 64; 65]. Тобто складі групи ВПО вчинюється близько 8 % злочинів, а одноосібно – 92 % відповідно.

Стосовно сімейного стану аналіз матеріалів кримінальних проваджень показав, що більшість із ВПО, які вчиняють злочини не перебувають у шлюбних відносинах (неодружені/розлучені/вдівці) 44 %; одружені – 56 % [51; Додаток В].

Окремої уваги привертають дані щодо громадянства ВПО, які вчинюють злочини. Зокрема виявлено, що 96 % ВПО, які вчинюють злочини, є громадянами України, а 4 % – вчинюється іноземцями, особами без громадянства або за їх участю [51; Додаток В].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що ВПО, які вчинюють злочини мають наступний рівень освіти: середня – 27 %, професійна (професійно-технічна) – 25 %, фахова передвища (неповна вища) – 31 %, вища – 17 % [51; Додаток В].

Робоча зайнятість та рід діяльності ВПО, які вчиняють злочини, є важливою характерною їх особливістю, зокрема: ВПО, що не мали постійного місця роботи складають 52%; працевлаштовані – 17 %; учні (студенти) – 15 %, пенсіонери та інваліди – 16 % [51; Додаток В].

Ще однією особливістю є місце проживання ВПО, які вчинюють злочини. Зокрема встановлено, що 73 % злочинів вчиняють ВПО, які проживають у містах, 27 % – у селах [51; Додаток В].

Крім цього аналіз матеріалів кримінальних проваджень дав змогу

виявити залежність вчинення корисливих злочинів ВПО від житлово-побутового стану останніх.

Так 89 % злочинів вчиняють ВПО, які не мають власного житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій. Місцем їх проживання є орендоване або надане державою житло у зв'язку із набуттям статусу ВПО. Власним житлом володіють лише 11 % ВПО, які вчинюють злочини [51; Додаток В].

Однією із найважливіших рис (ознак) ВПО, які вчинюють злочини, є наявність кримінального досвіду та судимості. Знання про судимість ВПО дозволяє: по-перше проаналізувати наявність проблеми вчинення злочинів ВПО як такої та висунути судження про необхідність дослідження закономірностей та особливостей, притаманних цій категорії осіб; по-друге – передбачати кримінальні дії ВПО до моменту вчинення злочину, безпосередньо під час вчинення та посткримінальні дії, що надає можливість висувати версії, завчасно розробляти алгоритми дій слідчого, прогнозувати дії злочинців й фігурантів оперативних заходів та планувати процес розслідування тощо [51].

Так, відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України кількість злочинів, вчинених ВПО, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, у 2020 р. становить 61 (25,9 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 47 (25,8 %); у 2022 р. – 197 (32,9 %); у 2023 р. – 443 (31,4 %); у 2024 р. – 361 (30 %); за 6 міс. 2025 – 139 (33,8 %) [60; 61; 62; 63; 64; 65]. Таким чином, у середньому 30 % злочинів вчиняється ВПО, які раніше були судимі і 70 % – особами, які раніше не вчиняли кримінальних правопорушень. Ці показники свідчать про те, що для значної кількості ВПО вчинення корисливих кримінальних правопорушень стало джерелом доходів, як вимушена «умова свого існування». А вчинення злочинів ВПО інших видів (вперше) дає змогу зробити висновок про їх причинно-наслідковий зв'язок із психоемоційним станом, ідеолого-політичними поглядами та переконаннями, які раніше (до

війни) не набували гострого значення для цих осіб, новими соціальними та побутовими умовами тощо [51].

Вивчення матеріалів судово-слідчої практики дозволило виявити особливість, яка характерна виключно для злочинців, що мають статус ВПО. Так нами визначено що наявність/відсутність житла, роботи, матеріальної та фінансової допомоги з боку держави, волонтерських об'єднань та міжнародної допомоги є причинно-наслідковим чинником, який детермінує поведінку ВПО та обумовлює ступінь зв'язку злочину із умовами ВПО, в яких останні опинилися [51]..

Попри те, що п. 5 ч. 1 ст. 66 КК України передбачає обставини, які пом'якшують покарання, зокрема вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин [66], суди не завжди звертають увагу на цю норму.

Під тяжкими особистими обставинами судова практика передбачає різноманітні життєві ситуації, наприклад, важка хвороба особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, або членів її сім'ї чи близьких родичів. До тяжких сімейних обставин можна віднести конфлікти, які виникають в сім'ї між потерпілим та родичами, проживання у неблагополучній сім'ї, в якій є домашнє насильство, пияцтво, наркоманія, аморальна поведінка, що призводять до душевних переживань і стають причиною вчинення кримінального правопорушення. До інших тяжких обставин можуть належати обставини пов'язані із відсутністю матеріальних засобів для проживання, навчання, лікування, втрата місця роботи, банкрутство, залишення матері новонародженої дитини батьком, підтримки близьких тощо. Але слід визначити, що тяжке матеріальне становище не може визнаватись як пом'якшуюча обставина при вчиненні кримінальних правопорушень некорисливого правопорушення, а сімейні обставини, конфлікти не є причиною вчинення корисливих кримінальних правопорушень. Хоча є приклади судової практики, коли суд визнає збіг тяжких особистих, сімейних обставин пом'якшуючою обставиною (сварка з

майбутньою дружиною) при вчиненні відкритого викрадення чужого майна, в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 186 КК України) [67, с. 418; 68].

Важливим чинником для встановлення мотиву злочинів, які вчиняються ВПО, є фізіологічний стан осіб у момент та до вчинення злочину.

Узагальнення статистичних даних Генеральної прокуратури України показало, що кількість злочинів, вчинених ВПО у стані алкогольного сп'яніння, у 2020 р. становить 20 (8,5 % від кількості злочинів, які вчинені ВПО та направлені до суду з обвинувальним актом), у 2021 р. – 3 (1,6 %); у 2022 р. – 38 (6,3 %); у 2023 р. – 70 (4,9 %); у 2024 р. – 42 (3,5 %); за 6 міс. 2025 – 15 (3,6 %) [60; 61; 62; 63; 64; 65]. Тобто у середньому лише 5 % злочинів ВПО вчиняють у стані алкогольного сп'яніння.

Подібні дані були отримані і Ю. М. Тарасенко, яка зазначила, що у стані алкогольного сп'яніння ВПО вчиняють злочини у 3 % випадків [41 с. 214].

Це свідчить про те, що основний масив кримінальних дій вчиняється обдумано, під впливом незадовільного матеріального положення, вразливого психоемоційного стану, ідеологічних, політичних, релігійних переконань, які детермінували кримінальну діяльність особи.

Безперечно такі дані є важливими у контексті профілактики та запобігання злочинам, вчинених ВПО. Проте у криміналістичному сенсі ці аспекти відіграють роль у визначенні слідчим процесуальних дій, які необхідно проводити з метою:

- визначення стану осудності ВПО;
- визначення видів і порядку проведення відповідних експертиз;
- встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів ВПО, а в подальшому у порядку підпункту 5 п. 1 розділу II Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України : затвердженого наказом МВС України від 6 липня 2017 р. № 570 [69] вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення (подання слідчого)

Зауважимо, що стан алкогольного сп'яніння часто виступає причиною

вчинення таких груп злочинів ВПО як насильницьких, ситуативних та нетипових злочинів ВПО [див. підрозділ 1.1]. Проте співвідношення кількості останніх до кількості злочинів ВПО, учинених у стані алкогольного сп'яніння складає близько 24 % до 8 %, тобто 1 до 3. Таким чином лише третина насильницьких, ситуативних та нетипових злочинів вчиняється ВПО під впливом алкогольного сп'яніння. Це свідчить про те, що алкогольне сп'яніння не є основною причиною вчинення ВПО цих груп злочинів [51].

Психічний стан ВПО, що вчинюють злочини – один із обов'язкових аспектів, який повинен встановити слідчий під час розслідування кримінального правопорушення, оскільки цей аспект відіграє значення для визначення осудності особи.

Поряд з цим, ґносеологічне значення психічного стану ВПО як елементу криміналістичної характеристики відіграє іншу роль. Зокрема це відтворення в оточуючому середовищі у виді ідеальних та матеріальних слідів характеру й механізму дій осіб у результаті психічних відхилень чи захворювань. За результатами збирання доказової інформації, яка свідчить про вчинення злочину невстановленою особою, яка має психічні розлади, можливо висувати вірогідні версії, робити висновки про логічність і послідовність злочинних дій, і таким чином окреслювати коло підозрюваних, звужувати чи розширювати спектр процесуальних і оперативних дій, залучати й ефективно застосовувати оптимальну (обґрунтовану) кількість сил та засобів тощо .

Вивчення кримінальних проваджень показало, що ВПО у 97 % не мали психічного відхилення, і лише у 3 % виявлено психічні розлади, захворювання та відхилення, які обумовили злочинні дії [51; Додаток В].

Досліджуючи психологічний стан ВПО, які вчинюють злочини, зазначимо, що результати аналізу показали спільні та відмінні риси злочинців в залежності від запропонованої типології.

Так, для професійних ВПО-злочинів, які здебільшого вчиняють крадіжки, шахрайства, грабежі, незаконні заволодіння транспортними

засобами та ін., характерним є: низька здатність або небажання інтегруватися в нових громадах (32 %); самовпевненість (65 %); низький рівень правосвідомості (81 %); уразливість до соціально-побутових та фінансових проблем і втрат (93 %); підвищене почуття до матеріальних потреб (93 %); розсудливість та розважливість (51 %); рішучість (67 %); імпульсивність (19 %); високий рівень самоконтролю та саморегуляції (52 %) [51; Додаток В].

Для ідеологічних ВПО-злочинів, що вчиняють державні зради, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період та ін., характерними є: ненависть (апатія) до держави (87 %); відсутність (низький рівень) почуття патріотизму (99 %); відчайдушність у злочинних діях та ризикованість (63 %); хибне сприйняття реальності (23 %); егоїзм (76 %); розвинений соціальний інтелект (54 %); середній або високий рівень аналітичних здібностей (75 %); висока здатність побудови логічних ланок та виокремлення хибних причинно-наслідкових зв'язків (89 %); високі уміння виправдання та перебільшування власних переконань (99 %); гнучкість та пластичність у переконаннях (57 %); висока здатність до пристосування та приховування власних поглядів (93 %); комунікабельність та здатність до переконання інших (39 %) [Додаток В].

Для насильницьких ВПО-злочинів, що вчиняють умисні вбивства, умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження тощо, характерними є: жорстокість (67 %); збудження (82 %); сварливість (34 %); перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння (89 %); дратівливість (43 %); імпульсивність (68 %); задирливість (76 %); агресивність (35 %) [Додаток В].

Для ситуативних злочинів ВПО (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами та ін.) характерними є: паніка (32 %); депресія, стрес (низький рівень стресостійкості) – 87 %; розгубленість (29 %); невпевненість (43 %); пригнічення (78 %); хвилювання (61 %); низька

координація дій (72 %); загальна дезорієнтація та ситуативна втрата орієнтирів (99 %); вразливість (53 %) [Додаток В].

Для нетипових злочинів ВПО (хуліганства, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, незаконний обіг наркотиків) характерними є: дратівливість (21 %); агресивність (54 %); егоцентризм (32 %); цинізм і грубість, відсутність почуття співчуття (76 %); надмірна самовпевненість (81 %); прагнення до самоствердження або самовираження (45 %); зухвалість (89 %); нетерпимість (57 %); егоїзм (76 %); імпульсивність (65 %); задирливість (74 %); нахабство (89 %); потенційна схильність до вживання алкогольних чи наркотичних речовин (33 %); зневага до загальноприйнятих суспільних норм і правил поведінки (100) [Додаток В].

На підставі викладеного можна запропонувати криміналістичний портрет ВПО-злочинця: переважно це дорослі чоловіки (74 %) віком від 25 до 45 років (67 %), що проживають у містах (73 %) та не мають власного житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій (89 %), не мають постійного місця роботи (52 %), мають середню, професійну (професійно-технічну) або фахову передвищу (неповну вищу) освіту (83 %), одружені (56 %), психічно здорові, із негативними морально-психологічними ознаками, непрофесійні злочинці (79 %), які вчиняють злочини вперше (70 %), одноосібно (92 %), тверезо та усвідомлено (95 %), з корисливих мотивів або під впливом психологічного стресу, ідеологічних, політичних переконань, які детермінували злочинну діяльність.

1.3. Способи вчинення злочинів внутрішньо переміщеними особами

Наступний обов'язковий елемент криміналістичної характеристики, який має одне з головних значення для розслідування злочинів, вчинених ВПО, є спосіб вчинення злочину.

Як закономірне явище виникнення доказової інформації спосіб учинення злочину має методологічне значення для криміналістики і є одним з елементів для подальшого розвитку загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, тактики і методики, розробки нових рекомендацій, засобів і методик розслідування кримінальних правопорушень [70, с. 69].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення – це один з найважливіших елементів структури криміналістичної характеристики, джерело даних про якісну сторону злочинної поведінки правопорушників. [71, с. 362-363]. Він відображає характер дій особи або групи осіб, який виявляється у взаємопов'язаному комплексі методів та прийомів підготовки, реалізації та приховування кримінального протиправного діяння. Саме спосіб є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події [72, с. 11]. Кримінальний правопорушник і спосіб його діяльності пов'язані з особою потерпілого і місцем вчинення кримінального правопорушення [73, с. 5]. Саме через спосіб в першу чергу відображаються дії злочинця відносно навколишнього середовища. До того ж, спосіб скоєння злочину породжує тільки йому подібні зміни в навколишній обстановці [35, с. 23].

Розглядаючи спосіб вчинення кримінального правопорушення як закономірність процесу виникнення доказів, а також як змістовне явище дійсності, криміналістика отримує необхідні відомості і для визначення напряму розвитку кожної з її структурних частин, і для вирішення конкретних задач щодо розробки криміналістичних засобів і прийомів розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень [74].

Таким чином, вченими акцентовано увагу на взаємозв'язку елементів криміналістичної характеристики між собою та на важливість їх дослідження, що допоможе звузити коло пошуку ймовірного злочинця [75].

Важливе практичне значення теоретичних уявлень про спосіб вчинення кримінального правопорушення, яке обумовлено, насамперед,

специфікою виникнення доказів у механізмі відображення події кримінального правопорушення в зовнішньому середовищі, полягає в тому, що на їх основі можуть бути вирішені такі окремі завдання щодо забезпечення всебічності та повноти досудового розслідування, а саме [74]: 1) визначити «слідові картину» злочину; 2) встановити особу злочинця або скласти психологічний портрет ймовірного злочинця та вжити заходів щодо її швидкого затримання; 3) висунути правильні оперативно-розшукові та слідчі версії; 4) вчасно провести необхідні ОРЗ; 5) прийняти обґрунтоване рішення про вибір подальшого напрямку розслідування; 6) встановити негативні обставини злочину та ін. [76, с. 38].

Відповідно, слідчий використовує криміналістичну інформацію для досягнення важливих цілей розслідування вказаної категорії злочинів: для виявлення джерел (носіїв) криміналістичної інформації про злочинну подію; розробки та реалізації оптимальних, найбільш ефективних напрямків розслідування злочину; планування діяльності з розслідування злочинів; координації взаємодії зусиль суб'єктів розслідування; контролю і визначення ефективності реалізованих тактичних рішень, організаційних і слідчих (розшукових) дій; внесення відповідних коректив і доповнень у здійснення процесу розслідування [77, с. 39].

На сьогодні у наукових колах відсутня єдина позиція щодо визначення способу вчинення злочину, структурних компонентів, їх сутності, початкових та кінцевих меж кримінально протиправних дій як щодо окремих видів кримінальних правопорушень, так і щодо розуміння цієї категорії як цілого.

Визначенню поняття приділялося багато уваги з боку науковців. Наприклад, М. В. Салтевський зазначає, що спосіб учинення злочину являє собою комплекс причинно і функціонально пов'язаних довільних (і частішимовільних) цілеспрямованих дій злочинця. Він детермінований сукупністю фактів об'єктивного і суб'єктивного характеру, склад і дія яких ситуаційні, що обумовлює відкритий характер способу як системи, відносну

усталеність і повторюваність способів. [78, с. 270].

Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров, С. В. Гончаренко, В. О. Попелюшко хоч і не дають визначення поняття, проте наголошують на складових компонентах. Зокрема вони зазначають, що у вивченні злочинів увагу криміналістів привертають способи їх вчинення і приховування — без знання ознак, які вказують на використання цих способів у конкретних випадках, неможливо розслідувати злочин [40, с. 364].

А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Я. В. Кузьмічов, Ж. В. Удовенко, С. В. Хільченко пропонують розглядати спосіб як триєдиний елемент, зокрема вчені вказують, що способи вчинення злочинів – це 1) пошук відповідних знарядь злочину, заходи щодо створення залишку сировини, готової продукції, резерву грошових коштів та ін.; 2) ненасильницькі дії, заходи щодо заволодіння майном, його вилучення, збуту, реалізації; 3) способи приховування злочину, маскуванню злочинних дій [79, с. 242].

Б. Є. Лук'янчиков, Є. Д. Лук'янчиков, С. Ю. Петряєв дають визначення способу вчинення злочину як: «спосіб дії суб'єкта, який використовується для досягнення поставленої мети у будь-якій діяльності. Криміналістична характеристика описує спосіб вчинення злочину як процес взаємодії і слідоутворення, тобто які об'єкти вступають у взаємодію при конкретному способі і які при цьому утворюються сліди, де вони розміщуються, якими ознаками і властивостями характеризуються» [80, с. 209];

Більш розширений погляд пропонує О. М. Дуфенюк, який також розглядає спосіб вчинення злочину як триєдиний елемент, кожен з яких пояснює на прикладах, зокрема: 1. Типовий спосіб готування. Стадія готування поділяється на дві групи та охоплює готування замовника (пошук виконавця злочину, організація зв'язку з виконавцем, пошук коштів чи інших матеріальних цінностей для розрахунку за замовлення; підготування алібітощо) та готування виконавця (підбір знарядь і засобів злочину, вивчення розпорядку дня жертви, планування шляхів відходу з місця події,

маскування слідів злочину, якщо вбивство поєднується з інсценуванням нещасного випадку чи аварії тощо). 2. Типовий спосіб вчинення. Найпоширенішими є вбивства, вчинені із застосуванням вогнепальної, холодної зброї або вибухових пристроїв. Зазвичай це відкритий зухвалий напад на людину способом, небезпечним для життя інших людей. 3. Типовий спосіб приховання. Для вбивств на замовлення не є характерною ця стадія, тому можливе залишення матеріальних слідів і знарядь злочину. Винятковими можна вважати ситуації, коли професійне вбивство на замовлення інсценується під самогубство, дорожньо-транспортну пригоду тощо [81, с. 248-249].

Не вдаючись до подальшого висвітлення підходів до розуміння термінопоняття способу вчинення злочину, вважаємо за доцільне приєднатись до визначення, яке у результаті комплексного дисертаційного дослідження запропонував С. М. Зав'ялов, зокрема: «спосіб вчинення злочину – це об'єктивно і суб'єктивно зумовлена система поведінки суб'єкта до, в момент і після вчинення ним злочину, що залишає різного роду характерні сліди зовні, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів уявити сутність події, що відбулася, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особистісні дані» На його думку спосіб вчинення злочину є детермінованою суб'єктивними і об'єктивними чинниками системою (комплексом, сукупністю) взаємопов'язаних актів поведінки людини, містить в собі якісну характеристику злочинної дії (бездіяльності), в ньому відбиваються певні якості особистості злочинця, форма вини, мотив і мета злочину [82, с. 26].

Можна також погодитися з висновком відносно того, що спосіб вчинення злочину безпосередньо пов'язаний із засобами вчинення злочину, зважаючи на те, що він (спосіб) обумовлюється та залежить від засобів, обраних злочинцем. Саме такий зв'язок є фактором того, що окремі автори помилково ототожнюють знаряддя і способи вчинення злочину. «Вважаємо, що якщо спосіб здійснення злочину означає послідовність прийомів, що

застосовуються особою, то під засобами вчинення злочинів розуміються ті речі, предмети, документи, механізми, приладдя, які використовуються для здійснення злочинного зазіхання» [83, с. 103].

Аналіз вищевказаних підходів свідчить про важливість обов'язкових властивостей (ознак) способу вчинення злочину, як елемента криміналістичної характеристики: комплекс взаємопов'язаних за причинними та функціональними ознаками вчинків (актів поведінки), що виступає якісною характеристикою злочинного діяння; спосіб учинення злочину віддзеркалює певні риси особистості правопорушника, а також його мотиви та цілі; детермінований певними суб'єктивними і об'єктивними чинниками, які обумовлюють сталість і повторюваність способів; може мати повну структуру (включати етапи підготовки, реалізації та приховування), або виявлятися лише в одному чи двох із зазначених компонентів (наприклад, лише у вчиненні; у підготовці та вчиненні; у вчиненні й подальшому приховуванні); обумовлюється та залежить від засобів, обраних злочинцем [84].

Спосіб вчинення злочину включає комплекс дій у певній послідовності, які злочинець вчиняє задля реалізації свого наміру. Послідовність дій не завжди є узгодженою, однак зазвичай слугує єдиній (злочинній) меті, що обумовлює внутрішній зв'язок та цілісність послідовності дій, подій [27, с. 8].

Як зазначає С. М. Зав'ялов серед чинників, що детермінують способи вчинення злочинів, чільне місце належить також психічним якостям людини, які забезпечують певну незалежність поведінки особи від випадкових впливів та відбивають розумову і практичну самостійність [82, с. 14].

Беззаперечно визнаючи вищезазначену нами позицію, згідно з якою особа злочинця є центральним елементом криміналістичної характеристики, зауважимо, що спосіб вчинення злочинів ВПО безпосередньо пов'язаний з причинами та метою, психологічними особливостями, фізичними і функціональними можливостями, а також обумовлений об'єктивними

чинниками, тобто зовнішніми умовами, за яких він вчиняється.

Способи вчинення злочинів ВПО характеризуються різноманітністю і залежать від конкретного виду злочину, передбаченого Особливою частиною КК України. У зв'язку з тим, що об'єкти та предмети злочинного посягання значно різняться, виникає потреба диференційованого підходу до розгляду цього питання.

Так, насамперед спосіб учинення злочину класифікується за стадією або за структурою способу вчинення злочину: спосіб підготовки, спосіб учинення, спосіб приховування. Враховуючи ознаки та якості криміналістичного портрету ВПО, що вчиняють злочини (переважно вперше) [Див. підрозділ 1.2.], можна визначити, що повноструктурний спосіб (з 3-ма елементами одночасно) для злочинів ВПО не притаманний.

Вивчення кримінальних проваджень показало, що ВПО вчиняють злочини за такою структурою: без підготовки та без подальшого приховування (22 %); з підготовкою та подальшим приховуванням (маскуванням) (41 %); без підготовки, але з подальшим приховуванням слідів (29 %); з підготовкою, але без подальшого приховування (маскування) (8 %) [84; Додаток В].

Далі розгляне конкретні способи вчинення злочинів, які найбільш характерні для ВПО [Див. підрозділи 1.1. та 1.2].

Пропонуємо розглядати способи вчинення тих злочинів злочинів, які становлять найбільший відсоток від усіх злочинів ВПО, тобто є типовими (найбільш характерними), а також ті, які притаманні виключно цій категорії осіб у зв'язку із їх переселенням та/або набуттям статусу ВПО.

І. Крадіжки (ч.ч. 2-5 ст. 185 КК). Згідно з офіційною статистикою злочин передбачений ст. 185 КК України є одним із найпоширеніших серед нашого суспільства. Адже кожного дня є факти викрадення грошової валюти, продуктів у магазинах, велосипедів, одягу, автомобілів. У юридичному значенні, яке закріплене КК України – крадіжка – це таємне викрадення чужого майна. Такі дії передбачають активну поведінку особи, яка

спрямована на незаконне і безоплатне вилучення чужого майна поза волею власника цього майна [Федорчук О. Щодо значення способу вчинення кишенькової крадіжки як елементу криміналістичної характеристики та предмету доказування. *Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31). vol. 3. С. 276-280., с. 278].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що способи безпосереднього вчинення ВПО крадіжок доцільно об'єднати в групи, кожна з яких складається з підгруп:

1. Крадіжки із житла, сховища чи іншого приміщення (32 %). Такі крадіжки вчинюються: 1) шляхом таємного проникнення (52 %), із них: а) із подоланням систем захисту та охорони (46 %): пошкодження решіток, жердин чи дроту, замків та їх дужок і серцевин, засувів, гачків, інших запиральних пристроїв, (злам, перепилювання, перетирання, передавлювання, розгинання, висвердлювання, вибивання, перекушування, застосування електро-газозварювального обладнання) – 18 %; віджимання, вибивання, видавлювання воріт, хвіртки, огорожі, дверей, вікон, решіток – 7 %; відмикання шляхом підбору аналогових та електронно-механічних кодових ключів тощо – 8 %; подолання систем електронного та/або інтелектуального захисту приміщень (сигналізацій, відеоспостереження, GPS-пристроїв та, інтернет-з'єднання та ін.) – 6 %; пролом стін, стелі, підлоги та інших конструктивних елементів – 4 %; відволікання охорони та сторожових тварин – 3 %; б) без подолання систем захисту та охорони шляхом проникнення через відкриті двері, вікна, отвори, пролами тощо – 54 %: із використанням спеціального обладнання (альпіністське спорядження, монтерські лази, скоби, поворотні траверси, мотузки тощо) – 6 %; без використання обладнання (відкриті двері та вікна, достатній розмір отвору та фізіологічні особливості розміру й гнучкості тіла злочинців) – 42 %; із використанням транспортних засобів, вагонів, причепів, транспортувальних стрічок для переховування злочинців в них, з метою проникнення на охоронювані території, в сховища, ангари, гаражі, склади та

інші приміщення – 7 %; 2) шляхом відкритого доступу, тобто добровільної згоди на доступ до приміщень – 48 %: найманих працівників – 14%; осіб, які представляються працівниками об'єднань, фондів, волонтерів (пенсійний фонд, ветеранські чи спортивні організації, Червоний хрест) тощо – 8%; осіб, які представляються представниками соціальних та/або комунальних служб тощо – 9 %; осіб, які представляються працівниками органів державної влади чи місцевого самоврядування тощо – 8 %; осіб, які представляються представниками лотерей, менеджерів з продажу товарів широкого попиту – 3 %; інше родичів, друзів, знайомих тощо – 12 % [Додаток В].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дало змогу встановити, що типовими способами підготовки ВПО до вчинення крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення є: вибір об'єкта крадіжки, вивчення заходів і засобів охорони та сигналізації – 100 %; вибір способу проникнення на об'єкт та безпосереднього заволодіння майном – 100 %; приготування засобів та знарядь подолання охорони, сигналізації й інших перешкод – 100 %; вибір маршруту та засобів пересування, вивчення місцевості – 100 %; вибір способу приховування слідів – 78 %; вибір місць і способу збуту викраденого – 31 %; підбір співучасників планування дій з розподілом ролей – 21 %; вибір лінії поведінки та показань у разі затримання правоохоронними органами чи представниками громадськості – 24 % [84; Додаток В].

Узагальнення даних матеріалів кримінальних проваджень показало, що типовими способами приховування ВПО крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення є: зникнення з місця події, виїзд за межі регіону та/або до окупованих територій чи за межі України, у тому числі до держави агресора – 100 %; знищення покидання знарядь та засобів крадіжки – 56 %; переховування, маскування та збуту викраденого – 100 %; дача неправдивих показань, здійснення опору представникам правоохоронних органів чи громадськості у разі затримання (здійснення активного опору з використанням холодної чи вогнепальної зброї а також газових балончиків, електрошоків та ін.) – 24 % [84;Додаток В].

Способи безпосереднього вчинення крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення, які вчинені ВПО, на територіях, де відбувається масова евакуація населення («сірі зони») значно відрізняються.

Типовими алгоритмами (способами) їх вчинення у приватних будинках є: відкриття воріт за допомогою слюсарних інструментів (болгарки, пневморізи, кусачки та ін.) – 100 %; заїзд вантажним автомобілем (бусом) на прибудинкову територію (подвір'я) – 100 %; зламування замків дверей, решіток, вікон з подальшим отриманням доступу до приміщення – 100 %; завантаження побутової техніки, цінних речей та іншого майна до автомобіля – 100 %; виїзд з прибудинкової території зникнення з місця події – 100 % [84; Додаток Б]. При цьому дії злочинців носять зухвалий, неприхований характер.

До заходів із підготовки ВПО до вчинення зазначених злочинів відноситься: вивчення та прогнозування локацій переміщення районів та зон ведення бойових дій, визначення місць проведення евакуаційних заходів – 100 %; вивчення маршрутів переміщення до населених пунктів та виїзду з них – 78 %; визначення квартир та будинків, де проживали заможні люди, інколи це здійснюється візуальним чином безпосередньо під час переміщення по населеному пункті – 95 %; підготовка/придбання автомобіля, слюсарного інструменту, як првило для вчинення серії крадіжок тощо – 100 % [84; Додаток Б].

Водночас для уникнення опізнання можливими свідками, які ще не виїхали з домівок (евакуйованих населених пунктів), злочинці використовують: замасковані автомобілі (номерні знаки автомобілів з інших країн, наліпки та позначення на автомобілях, що демонструють приналежність до волонтерів, які займаються евакуаційними заходами, чи підрозділу одного із відомств, що входить до сил оборони країни, або вдаються до поведінки, яка створює уявлення у оточуючи, що вони є родичами чи власниками житла тощо) – 100 %; створення уявлення у присутніх, що відбувається евакуація майна власниками – 87 %; засоби

маскування та унеможливлення ідентифікації особи: одяг, схожий на військовий або волонтерів чи представників «Червоного хреста», балаклави, окуляри та ін. – 96 %; придбані засоби зв'язку (рації), які не випромінюють фон для можливої пеленгації як з боку ЗСУ, так і з боку збройних сил держави-агресора – 35 %; демаскування автомобіля перед блокпостами – 68 % [Додаток Б].

При переміщенні на підконтрольну територію злочинці демаскують автомобіль та особистість і використовують справжні документи.

2. Крадіжки шляхом вільного доступу до майна – 23 %:

Особливістю таких крадіжок є те, що способи їх вчинення ВПО залежать від конкретних місць та обстановки, зокрема типовими є: а) у публічних місцях (туалети, душові, ресторани, кафе, бари, дискотеки тощо) – 11 %: шляхом відволікання уваги – 4 %; вибору моменту коли потерпілий не слідкує за майном – 7 %; б) у місцях спільного користування (хостел, палата лікарні, купе, кімната гуртожитку, тимчасове житло ВПО у виді будиночків, наметних містечок тощо) – 12 %: шляхом виносу із місця спільного користування – 7 %; шляхом приховування безпосередньо в місці спільного користування – 5 %[Додаток В].

Особи, які вчинили крадіжку через певні конкретні обставини, що виникли (залишені без догляду особисті речі громадян або без належної охорони матеріальні цінності, незамокнені двері квартири чи автомашини тощо). Ці особи викрадають предмети, що перебувають на виду (здебільшого невелику кількість), і намагаються швидко залишити місце крадіжки. Такі крадіжки відбуваються раптово, коли сама обстановка вчинення злочину не вимагає жодних підготовчих заходів [43, с. 670]. Потрібно зазначити, що ВПО шляхом вільного доступу вчинюють крадіжки, як правило, вперше, на професійному рівні вони не проводять заходів із підготовки до вчинення. Водночас серед типових підготовчих дій переважають: підшукування засобів або способів короткочасного приховування майна для виносу (перенесення) майна із зони можливого спостереження – 100 %; вибір часу

злочинних дій – 100 %; вибір маршруту пересування – 100 % [Додаток В].

Вивчення судово-слідчої практики дало змогу встановити, що типовими способами приховування ВПО крадіжок, які вчинюються вперше шляхом вільного доступу є: приховування (маскування) викраденого майна – 100 %; зміна зовнішнього вигляду або функцій речей з метою унеможливлення їх ідентифікації чи встановлення місцезнаходження (від'єднання електроживлення телефонів, планшетів, ноутбуків, смарт-годинників, здирання ідентифікуючих наліпок, або наклеювання інших, знімання чи заміна чохлів тощо) – 16 %; залишення або повернення до місця події з метою переконання оточуючих в своїй непричетності – 43 %; введення в оману потерпілого, навіювання думки про самотійну втрату майна або про вірогідні ситуації, пов'язані із викраденням майна сторонніми особами – 13 %; переконання потерпілого у без дієвості правоохоронних органів – 28 %; залякування потерпілого можливим застосуванням до нього мобілізаційних заходів з боку правоохоронців у разі їх виклику – 9 %; зникнення з місця події – 57 % [Додаток В]. *Наприклад, ОСОБА_3 перебуваючи у магазині побачила на полиці для сумок, яка розміщена в нижній частині прилавку, поруч з касою гаманець, який належить ОСОБА_6 та шляхом вільного доступу, викрала гаманець, в якому знаходились грошові кошти в сумі 500 грн.* [85].

3. *Крадіжки ввіреного на збереження майна переданого потерпілим (13 %).* Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що для крадіжок ВПО ввіреного на збереження майна, яке було передане потерпілим підготовка до вчинення злочину не є характерною ознакою. Водночас серед способів приховування злочину типовими є: зникнення з місця події – 100 %; приховування та збут викраденого майна – 67 %; залишення майна для власного користування – 33 %; дача неправдивих показань – 37 % [Додаток В].

4. *Крадіжки коштів з банківських карток та рахунків (11 %).* Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень, а також опитування

респондентів показало, що типовими способами безпосереднього вчинення ВПО крадіжок коштів з банківських рахунків є: 1) викрадення банківської картки – 6 %: а) із подальшим підбором PIN-коду та зняття готівки у банкоматі або переказу на свій рахунок – 1 %; б) із подальшим розрахунком через термінали, які не запитують PIN-код картки – 5 %; 2) копіювання банківських карток з використанням накладок-дублікаторів на банкомати – 1 %; 3) дублювання SIM-карток фінансових номерів – 1 %; 4) викрадення телефонів та їх розблокування із подальшим отриманням доступу до банківських додатків та здійснення переказів або розрахунків за допомогою функції NFC (Near Field Communication) – 1 %; 5) отримання віддаленого доступу до банківських рахунків та подальшого переказу з них коштів – 2 %: з використанням шкідливого програмного забезпечення та його розсилки через листи або СМС-повідомлення, які маскуються під повідомлення від банків або відомих компаній, брендів повідомлення (фішинг) – 0,5 %; з використанням доступу (номер картки, термін дії, CVV/CVC2-код), отриманого обманним шляхом від власника (вішинг – call-центри) – 0,5 %; з використанням спеціальних програм «троянів», «кейлогерів», рейкових інтернет-магазинів тощо – 1 % [Додаток В].

5. *Крадіжки із транспортних засобів (автомобілів) – 13 %.* Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що типові способи вчинення ВПО крадіжок із транспортних засобів (автомобілів) доцільно умовно систематизувати на 2 групи: 1) шляхом вільного доступу, коли автомобіль не зачинено або його конструктивні частини відкрито (7 %): шляхом проникнення через відкриті двері, люки, вікна, дахи автомобілів моделей кабіолет тощо – 3 %; шляхом відкривання незачинених дверей – 2 %; шляхом опускання скла дверей з використанням різних пристосувань – 1 %; інші – менше 1 %; 2) шляхом подолання систем охорони та сигналізації (6 %): шляхом викрадення ключів та або виготовлення з них дублікатів – 1 %; шляхом підбору шифрів та кодів сигналізації або дистанційного зчитування за допомогою спеціального обладнання («код-грабер», «хвиля»,

«вудочка», «ретранслятор» та ін.) – 1 %; шляхом розбивання скла (як правило, за допомогою керамічних крихт свічок запалювання двигуна) – 2 %; шляхом приведення важелів замків у відкрите положення з використанням металевих лінійок, гачків, а також віджимання, виламування чи демонтування дверей або інших частин кузова – 1 %; шляхом пошкодження замків дверей (висвердлювання, викручування, вибивання та ін.) – 1 %; інше – менше 1 % [Додаток В].

Більшість викрадень з транспортних засобів має простий (примітивний) характер. У механізмі таких викрадень переважно відсутні способи підготовки і приховування протиправних дій, особливо якщо вони вчинюються неповнолітніми [86, с. 58]. Якщо викрадення здійснюється групою осіб за попередньою змовою або організованою групою, то крадії (організатори злочину) переважно обирають складні способи учинення злочину, які характеризуються повним за структурою складом [86, с. 58].

Наприклад способи крадіжок із автомобілів, які вчинюються шляхом, так званого «пробиття колеса» (підшукування автомобіля, в якому перебуває тільки водій, підкладення шипів під заднє ліве колесо, спостереження до місця зупинки, відволікання уваги одним із співучасників, відкривання незачинених дверей правої пасажирської сторони, непомітне викрадення речей, закривання дверей), потребують від співучасників чіткого планування дій, розподілу ролей, наявності кримінальних вмінь та досвіду. Вивчення практики протидії крадіжкам із автомобілів, вчинених ВПО показало, що зазначена категорія осіб (ВПО) на момент проведеного дослідження не вчиняли описаним (аналогічним) способом злочину.

Узагальнення даних, отриманих у результаті вивчення кримінальних проваджень дало змогу з'ясувати, що типовими способами підготовки до вчинення ВПО крадіжок із транспортних засобів (автомобілів) в залежності від зазначених груп можуть бути: 1) вибір предмета крадіжки та/або транспортного засобу, який може містити цінності – 100 %: яке знаходиться у залишеному на короткий час автомобілі – 39 %; яке знаходиться у

залишеному на тривалий час автомобілі – 34 %; яке знаходиться у автомобілі, що пересувається – 27 %; 2) вивчення оточуючих умов, систем сигналізації і охорони – 100 %;

3) вибір способу проникнення в автомобіль – 100 %; 4) підбір або підготовка знаряддя проникнення до автомобіля та нейтралізації охорони – 47 %; 5) вибір засобів та маршруту пересування – 65 %; 6) вибір місць збуту викраденого майна – 23 %; 7) підбір прийомів та засобів приховування й маскування слідів крадіжки та/або осіб співучасників – 21 %; 8) вибір лінії поведінки та показань у разі затримання – 24 %; 9) вибір часу та місця злочину – 42 % [Додаток В].

В цілому, приховування будь-якої крадіжки (у тому числі й з транспортних засобів) може бути здійснено як в активній формі (приховування предмета посягання, речових доказів, речей, грошей та цінностей, нажитих злочинним шляхом, інших об'єктів – джерел інформації; ухилення від явки до органу розслідування), так і в пасивній формі (висунення неправдивого алібі, замовчування, надання неправдивих показань, відмова від дачі показань, невиконання витребуваних дій). В. Ю. Дрозд виокремлює такі способи приховування крадіжок з автотransпортних засобів, зокрема: 1) дії щодо маскування зовнішності особи злочинця (крадія); 2) дії щодо маскування злочинної події в цілому (наприклад, руйнування чи викрадення камер зовнішнього відеоспостереження, інсценування, прикриття учинення крадіжки, обрання швидкого способу відходу від місця злочину тощо); 3) дії щодо приховування деяких елементів злочину: кількості злочинців (наприклад, знищення слідів перебування на місці події співучасників), їх статі (обрання взуття більшого за розміром, протилежної статі), способу проникнення у автотransпортний засіб тощо; 4) дії щодо збуту викраденого майна та цінностей (активні або пасивні) [87, с. 90.].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що основними способами приховування ВПО крадіжок із автомобілів є:

1) зникнення з місця події – 100 %; 2) приховування чи збут викраденого – 100 %; 3) знищення знарядь злочину, власних слідів перебування – 19 %; 4) дача неправдивих показів – 37 %; 5) знищення засобів та слідів комунікації між співучасниками – 11 %; 6) підкуп чи погроза свідкам, потерпілому або співучасникам – 6 %; 7) протидія при затриманні (здійснення активного опору) – 18 % [84; Додаток В].

6. *Кишенькові крадіжки (8 %).* Способи вчинення кишенькових крадіжок нерозривно пов'язані та зумовлені тією обставиною, що предмет злочинного посягання (найчастіше гаманець із готівкою) знаходиться безпосередньо при потерпілому [88, с. 344].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень показав, що типовими способами безпосереднього вчинення кишенькових крадіжок є: 1) шляхом перекривання кута огляду за допомогою «ширми» (плащ, піджак, пальто, букет квітів тощо) та відвернення уваги – 2 %; 2) шляхом вибивання із внутрішніх кишень гаманця, мобільного телефону, планшету тощо та одночасним притисненням з різних боків або використанням дій, які маскують поштовхи під відповідні динамічні рухи – 1 %; 3) шляхом розрізання кишені та/або сумки гострими бритвою, загостреною монетою, скалпелем тощо – 1 %; 4) шляхом зачеплення майна за допомогою гачків та витягування із кишені або сумки – 1 %; 5) шляхом безпосереднього використання рук (пальців), а інколи пінцета здійснення витягування із кишені, сумки тощо, з одночасним відволіканням уваги – 3 % [Додаток В].

Сьогодні основним способом вчинення кишенькових крадіжок є так звана «вилка» або схожий з ним спосіб, при якому проникнення в кишеню або сумку здійснюється двома пальцями. Частка таких злочинів у середньому по регіонах складає 64% [89].

Серед способів підготовки до кишенькової крадіжки типовими для вчинення їх ВПО є: 1) підбір співучасників (у разі необхідності) – 37 %; 2) вибір місця та сприятливої обстановки – 100 %; 3) визначення напрямків руху маршрутних транспортних засобів – 100 %; 4) визначення часу

(загального часу за якого відбувається масове переміщення осіб, а також часу або сприятливого моменту вже безпосереднього перед викраденням) – 100 %; 5) вибір безпосереднього способу вчинення кишенькової крадіжки – 100 %; 6) підготовка або придбання знарядь і засобів – 47 %; 7) визначення напрямків пересування до місця вчинення злочину та від нього – 75 %; 8) пошук та виокремлення жертви із числа однорідних – 100 %; 9) вибір лінії поведінки та показань у разі затримання «на гарячому» – 74 % [Додаток В].

До типових способів приховування ВПО кишенькових крадіжок відносяться: 1) зникнення з місця події відразу після вчинення крадіжки – 100 %; 2) викидання гаманця, портмоне після вилучення грошей, чохлів від телефонів в смітник, під'їзд, на зупинці, у кущі тощо після зникнення з безпосереднього місця події – 75 %; 3) передавання викраденого співучасникам відразу після заволодіння майном – 17 %; 4) викидання викраденого з використанням фальш-карману у випадку викриття потерпілим чи оточуючими – 12 %; 5) від'єднання батареї мобільного телефону, планшета, його виключення, виймання SIM-карти, перепрошивка телефону – 35 %; 6) збут викраденого або зміна первісного виду з метою залишення у користування – 14 %; 7) вчинення галасу, звинувачення потерпілого чи оточуючих у скоєнні крадіжки, переконання про вчинення крадіжки відносно самого злочинця – 19 %; 8) переконання про притягнення потерпілого до відповідальності за ст.ст. 383, 384 КК України – 11 %; 9) навіювання страху на потерпілого про мобілізаційні заходи у випадку виклику правоохоронних органів – 24 %; 10) вчинення опору при спробі затримання потерпілим, представниками громадськості або працівниками правоохоронних органів (використання газових балончиків, електрошоків, пневматичних пістолетів тощо) – 9 % [Додаток В].

II. Незаконні заволодіння транспортними засобами (ст. 289 КК).

Способи незаконних заволодінь транспортними засобами, у тому числі автомобілями, на сьогодні ґрунтовно досліджено вченими на різних рівнях

наукових праць.

Ми погоджуємося із класифікацією способів вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами (далі – ТЗ), запропонованою О. Л. Христовою, який розмежовує їх на дві групи: 1) таємні та 2) відкриті.[76, с. 44]. У результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень з'ясовано, що ВПО вчиняють незаконні заволодіння ТЗ відкритим способом лише у 1 % випадків, а в 99 % – способи вчинення цих видів злочинів є таємні [Додаток В].

У зв'язку із цим, розглянемо способи вчинення ВПО таємних незаконних заволодінь ТЗ. Типовими способами підготовки ВПО до вчинення незаконних заволодінь ТЗ є: вибір предмета посягання – 100 %; вивчення маршруту руху, місць короткочасних та тривалих зупинок й місць зберігання ТЗ, охоронних заходів та систем сигналізації – 31 %; вибір способу заволодіння ТЗ – 100 %; вибір місця і часу – 100 %; вибір/оренда місць для укриття ТЗ – 32 %; підбір співучасників та розподіл ролей – 15 %; приготування, придбання чи виготовлення засобів та знарядь злочину – 25 %; завчасний пошук покупців або виконання замовлення на конкретну модель та марку ТЗ – 11 %; планування дій з повернення викраденого ТЗ власнику за винагороду (у випадку наявності початкової мети) – 5 %; вибір лінії поведінки та заходів з протидії затриманню правоохоронними органами – 19 %; вибір неправдивих показань у разі затримання правоохоронними органами – 22 %; підбір/придбання справжніх документів та державних номерних знаків з аналогічної марки та моделі ТЗ з метою маскування викраденого ТЗ – 3 %; придбання засобів зв'язку, одягу, (рації, телефони, СІМ-картки та ін.) тощо – 2 %; інші – 6 % [Додаток В].

Способи доступу до ТЗ, на який посягають ВПО, обумовлюють обстановкою заходами та засобами охорони й сигналізації, а також часом, місцем стоянки чи зупинки, наявністю камер відеоспостереження, освітлення, патрулів, блокпостів, сторожових тварин тощо.

Пропонуємо розмежувати способи доступу до ТЗ при таємному

заволодінні ВПО на 2 види: 1) вільний доступ – тобто якщо ТЗ не перебуває у приміщеннях чи на території, куди доступ мають певні особи. 2) обмежений доступ – тобто якщо ТЗ перебуває у місцях, до яких доступ є забороненим всім окрім власника/водія або дозволений для певного кола осіб [Додаток В].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що незаконні заволодіння ТЗ ВПО вчинюють у 87 % шляхом вільного доступу до ТЗ [Додаток В].

Типовими способами вчинення ВПО незаконних заволодінь шляхом обмеженого доступу до ТЗ є: 1) проникнення до гаражу, боксу, ангара (3 %) шляхом: підбору ключа (механічного та/або електронного, дистанційного), відключення сигналізації – 1 %; зламу, перепилювання, перепаявання, зривання з використанням інших ТЗ або пневмоінструментів замків, дуг, дверей, решіток, петель – 2 %; вибиття отворів у стінах, підкопів, проломах стелі та ін. – менше 1 %; 2) проникнення на охоронювану територію (10 %) шляхом: відволікання уваги охоронців або використання сприятливих умов (короткочасного відлучення з поста, чи засипання на посту), відволікання чи застосування снодійного щодо охоронних тварин – 4 %; використання дублікатів або викрадених електронних перепусток – 5 %; інше – 1 % [Додаток В].

Типовими способами вчинення ВПО незаконних заволодінь шляхом вільного доступу до ТЗ, який перебуває у місцях є вчинення дій шляхом: заволодіння ТЗ з використанням штатного ключа (брелока), залишеного власником на збереження (авто мийки, СТО, автосервіси, автостоянки) – 4 %; проникнення в незачинений ТЗ та заведення двигуна шляхом виривання й з'єднання електричних проводів або зламування замка запалювання і замка блокування керма – 2 %; проникнення в ТЗ з використанням спеціальних електронних сканерів/ретрансляторів сигналів систем сигналізації та блокування вузлів і агрегатів – 1 %; проникнення в ТЗ з використанням слюсарних чи спеціально виготовлених механічних інструментів, опускання скла дверей, зламування замикаючих пристроїв, підбір ключів до замків тощо

– 2 %; проникнення до ТЗ шляхом розбивання скла, пошкодження конструктивних частин кузова, віджимання дверей та/або багажника чи капота ат ін. з подальшим заведенням двигуна шляхом підбору ключа чи злому – 1 %; інше (буксирування, розукомплектування та ін.) – менше 1 % [Додаток В].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень показав, що типовими способами приховування ВПО вчинення незаконного заволодіння ТЗ є: зникнення з місця події – 100 %; зміна номерних знаків для пересування на ТЗ під час зникнення з місця події на легальні – 8 %; зміна (перебивка) номерів вузлів та агрегатів, зміна зовнішнього вигляду (перекрашування), придбання легальних документів, розукомплектування на запасні частини тощо – 9 %; переховування ТЗ (постановка у «відстійник») – 36 %; покидання ТЗ у безлюдному місці – 49 %; продаж ТЗ замовнику відразу після заволодіння – 10 %; знищення, одягу, засобів зв'язку (рації, телефони), викидання знарядь та засобів злому, документів номерних знаків та номерних частин кузова – 26 %; повернення ТЗ власнику за викуп – 5 %; знищення слідів рук та ніг, чистка салону тощо – 47 % [Додаток В].

III. Шахрайства (ч.ч. 2-5 ст. 190 КК). На сьогодні вчинення шахрайських дій для ВПО є характерним видом кримінальних правопорушень. Водночас ВПО вчиняють шахрайства, як правило, «нетрадиційними» способами. Тобто такі способи обману або зловживання довірою як: карточне шулерство – «катали», «розводки по підкинутим гаманцям», заволодіння телефоном з метою здійснення начебто термінового дзвінка, отримання позики, отримання товару під викуп й ін. для ВПО не є характерними.

Так, однією з ознак, яка притаманна виключно ВПО, що вчинюють злочини на ґрунті користі є безпосередньо статус цих осіб. Значна частина злочинів, безпосередньою ознакою яких є статус ВПО, вчиняється особами під час набуття такого статусу, наприклад подача недостовірних відомостей та підроблених або сфальсифікованих документів під час реєстрації статусу

ВПО з метою отримання фінансової допомоги (виплат). Вивчення кримінальних проваджень показало, що статус ВПО використовувався для вчинення 42 % злочинів цими особами, а в 58 % він не використовувався у механізмі вчинення злочину [Додаток В].

Так, за ступенем зв'язку статусу ВПО та об'єктом посягання ми пропонували [див. підрозділ 1.1.] розглядати злочини, де статус ВПО є обов'язковою ознакою злочину і використовується як засіб для його вчинення, а також злочини, де статус ВПО не використовується як засіб для його вчинення [51].

Прикладом, де статус ВПО виступав засобом вчинення злочину є наступний: *10.02.2023 р. до СД відділення поліції № 2 (м. Путивль) Конотопського районного відділу поліції ГУНП в Сумській області надійшов рапорт від ДОП відділення поліції № 2 (м. Путивль) Конотопського районного відділу поліції ГУНП в Сумській області особа_4 про те, що ним в ході проведення перевірки внутрішньо переміщених осіб виявлено факт введення особа_5, мешканкою с. Руднєве, в оману Міністерство соціальної політики, що призвело до незаконного отримання останньою виплат як внутрішньо переміщена особа. За даним фактом 10.02.2023 розпочате кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України* [90].

Вивчення кримінальних проваджень показало, що найбільш «підприємливі» ВПО одночасно можуть вчиняють кілька видів шахрайств, у зв'язку з чим узагальнені результати були обліковані у відсоткових показниках, які перевищують 100 %.

Найбільш актуальними типовими способами вчинення ВПО обману або зловживання довірою є: 1) фальшиві збори на благодійність та волонтерство – 38 %; 2) надання неправдивих відомостей до органів місцевого самоврядування, соціального захисту з метою отримання виплати (продовження отримування виплати) шляхом умисного не зазначення або зазначення неправдивої інформації, у тому числі з використанням

підроблених документів – 62 %, із них: неповідомлення (не зазначення) відомостей про наявність нерухомого майна на не окупованій території як спосіб отримання соціальних виплат (допомоги) – 14 %; підробка довідки про взяття на облік як внутрішньо переміщена особа – 9 %; сприяння поданню інформації до міських рад з метою нарахування та виплати в якості компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб – 6 %; подання недостовірних відомостей про адресу свого фактичного місця проживання у заяві про взяття на облік, як внутрішньо переміщених осіб та на призначення допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам – 16 %; подача завідомо неправдивих або недостовірних даних з метою отримання компенсації шляхом завищення розмірів наявних пошкоджень для відновлення об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ, з використанням електронної публічної послуги «Відновлення» – 19 % [Додаток В] (наприклад, *особа_4 14.04.2023 р., перебуваючи в приміщенні Центру надання адміністративних послуг шляхом обману з метою отримання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, механізм призначення та виплати якої, передбачений «Порядком надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам», затвердженим постановою Кабінету міністрів України від 20.03.2022 р. № 331, особисто подала письмову заяву про взяття на облік, включення до Єдиної інформаційної бази даних про ВПО та на призначення допомоги на проживання ВПО, щодо себе та своїх двох малолітніх дітей* [91]; 3) фіктивні шлюби, «романтичні» афери із військовослужбовцями з метою отримання виплат у разі загибелі останнього або каліцтва, отримання поточних виплат, звільнення військовослужбовця за сімейними обставинами (наявність трьох і більше дітей віком до 18 років, виховання дитини з інвалідністю віком до 18 років, піклування (опіка) та ін.) тощо – 31 %; 4) інше (заволодіння грошовими коштами шляхом незаконного отримання державних пенсій або інших виплат; заволодіння крупними грошовими

сумами у банківських установа шляхом використання у банківських розрахунках фальшивих кредитових авізо і чекових документів; обрахування шляхом «підвертання» частини купюр; проведення лотерей, ворожіння чи знахарство; позичання грошей без наміру повернути борг; азартні ігри «наперстки», карти, лотереї тощо) – 7 % [Додаток В]. До типових способів підготовки ВПО до вчинення шахрайства зазначених видів відносяться: вивчення нормативних вимог щодо отримання соціальних допомог ВПО – 100 %; вивідування інформації про процедуру отримання виплат на допомогу у ВПО, які отримали таку допомогу – 73 %; визначення слабких місць механізму реєстрації та інтегрального обліку в державних інформаційних базах даних – 69 %; приготування пакету документів та/або придбання, підроблення окремих документів (довідок) – 37 %; переїзд на мирну територію з метою подання заяви на отримання допомоги та повернення на окуповану територію – 25 %; надання особистої інформації знайомим для подальшого використання у шахрайських діях – 22 %; визначення найбільш перевантаженого та/або найбільш недбалого неprincipiального персоналу органу місцевого самоврядування, підрозділу державної реєстрації актів цивільного стану (додатку «Дія»), органу соціального захисту населення де часто допускаються помилки при оформленні документів – 19 %; визначення часу вчинення злочинних дій – 100 %; вибір лінії поведінки та показань, які сприятимуть ухиленню від кримінальної відповідальності – 26 %; інше – 6 % [Додаток В].

Типовими способами приховування ВПО шахрайства зазначених видів є: переїзд до окупованих територій або інших регіонів країни – 76 %; знищення документів – 27 %; дача неправдивих показів – 38 %; підкуп свідків – 10 %; приховування грошей, реалізація товарів, повернення грошей на рахунки начебто як помилково нарахованих тощо – 76 %; інше – 6 % [Додаток В].

IV. Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин

або їх аналогів без мети збуту (ч.ч. 2, 3 ст. 309 КК). Вивчення кримінальних проваджень показало, що типовими способами вчинення ВПО наркозлочинів без мети збуту є наступні: виробництво – 3 %; виготовлення – 16 %; придбання – 56 %; зберігання – 64 %; перевезення чи пересилання – 28 % [Додаток В].

Способами підготовки до вчинення наркозлочинів ВПО є: визначення та встановлення комунікації з продавцями та/або визначення місць незаконного обігу та продажу наркотиків – 100 %; підшукування комп'ютера, планшета, смартфона, які можливо одноразово використати для он-лайн покупки/продажу наркотиків – 13 %; моніторинг інтернет-сайтів, менеджерів, телеграм-каналів, чат-ботів, інших он-лайн соціальних мереж з продажу заборонених або обмежених в обігу предметів та речовин – 87 %; ввімкнення функцій браузера, які ускладнюють ідентифікацію та визначення локації (маскують IP-адресу) – застосування VPN-сервісів, браузера «Tor», анонімного проксі-сервера – 69%; складання необхідних документів (наприклад, для відкриття додаткових рахунків у банківських установах) – 11 %; визначення та вибір способу розрахунку (оплати) – 74 %; визначення та вибір способу (каналів) отримання (переправлення, пересилання, перевезення наркотиків) – пошта, поштомот, кур'єр, «закладка», безпілотні транспортні засоби, особиста зустріч тощо – 100 %; визначення часу та місця отримання – 63 %; добір особи, яку можливо використати «в темну» для отримання (передачі) посилки – 19 %; вибір методів масування зовнішності при самостійному отриманні наркотиків – 31 %; планування дій, вибір транспортних засобів та маршруту руху – 100 %; вибір лінії поведінки та протидії правоохоронним органам у разі затримання, обирання способів знищення чи викидання – 73 %; вибір місця виготовлення та подальшого зберігання (переховування), а також вибір засобів чи способів, що утруднюють виявлення наркотиків – 100 %; інше -4 % [Додаток В].

Способами приховування наркозлочинів ВПО є: зникнення з місця події – 63 %; зміна зовнішності під час особистих контактів – 29 %; знищення

та/або викидання наркотиків, а також знищення знарядь і засобів вчинення наркозлочину – 35 %; видалення повідомлень, скрін-шотів, фотографій, платіжних чи інших документів, додатків-месенджерів з комп'ютера, планшета, смартфон – 24 %; встановлення додаткових засобів блокування та доступу до мобільного терміналу, комп'ютерної техніки – 18 %; відмова від показань – 29 %; дача показань, що наркотики не належать цій особі або їх підкинули правоохоронці – 47 % [Додаток В].

Особливостями вчинення ВПО наркозлочинів на території нових громад є наступні: ці особи раніше вчиняли аналогічні злочини і на тимчасово окупованих територіях; ВПО у зв'язку із переселенням втрачають старі (перевірені) злочинні контакти; ВПО усвідомлюють що пошук нових кримінальних зв'язків та встановлення з ними контактів на території нових громад є тривалим та «ризикованим» процесом.

У зв'язку із зазначеним ВПО здебільшого вчиняють наркозлочини таким способом, який виключає особистий контакт з іншими наркозлочинцями, *наприклад: Особа_4 07.10.2022 отримав від невстановленої досудовим розслідуванням особи посилку, з вмістом особливо небезпечних психотропних речовинам, обіг яких заборонено МДМА та лізергід (ЛСД), які зберігаючи при собі виніс на прилеглу територію до буд. АДРЕСА_4, де продовжував зберігати до моменту виявлення та вилучення працівниками поліції – 14.14 год. 07.10.2022* [92].

V. Державна зрада (ст. 111 КК). Вивчення та аналіз практики розслідування державної зради свідчить про те, що слідчі та оперативно-розшукові підрозділи стикаються із серйозними труднощами при розкритті та розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень. Головним чином це пов'язано з специфікою злочинної діяльності, способами вчинення цих злочинів, процедурою проведення досудового розслідування, складністю збирання доказів злочинної діяльності [93, с. 539].

Грунтовний аналіз диспозиції ст. 111 КК України дозволив К. В. Мартиненку виокремити наступні способи вчинення: а) перехід на бік

ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Специфікою цього способу вчинення державної зради є те, що вона може бути вчинена лише в умовах воєнного стану або, хоча й у мирний час, але в період збройного конфлікту; б) шпигунство, а саме передача іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю; збирання з метою передачі названим адресатам відомостей, що становлять державну таємницю (ст. 114 КК України). В цьому розумінні, під передачею ворожій стороні відомостей, що становлять державну таємницю, у кримінально-правовій літературі розуміють усне повідомлення, безпосередньо телефоном, радіо, вручення певних документів чи інших матеріальних носіїв інформації або їх пересилання (з використанням поштового, електронного зв'язку тощо) безпосередньо адресату чи посереднику; в) надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, під якою в юридичній літературі розуміють будь-яку діяльність, яка пов'язана зі спробою зміни системи вищих органів державної влади нелегітимним способом чи зміни території та спрямована на зниження обороноздатності тощо, а саме видача державної таємниці, сприяння іноземним шпигунам, диверсантам, терористам, дії, спрямовані на розлад грошової, кредитної, валютної системи України; організація чи виконання конкретного злочину, схилення до державної зради інших осіб, сприяння таємним представникам іноземних розвідок, укриття розвідника або його спорядження, надання йому транспортних засобів, а також іншої техніки [94, с. 577; 95, с. 539].

Отже розглянемо ці способи. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що ВПО вчинюють державну зраду шляхом перехід на бік ворога у 27 % випадків, шпигунства -29 %, надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – 44 % [Додаток В].

1) перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту. Перехід на бік ворога в умовах воєнного стану, як і всі інші

способи вчинення державної зради, може бути вчинений не лише шляхом попереднього отримання злочинного завдання від іноземної держави чи її представника, наприклад, отримання пропозиції перейти на бік ворога, що полягатиме у веденні бойових дій проти України, на яку зрадник погоджується, а й за власної ініціативи громадянина України, без попереднього надання йому злочинного завдання – вчинити зрадницькі дії або підтримувати дії та допомагати ворогові всіма способами: надавати місце проживання, здійснювати постачання боєприпасами, паливом або харчами [94, с. 577; 95, с. 539].

Наприклад, громадянин України особа_б, зареєстрований як внутрішньо переміщена особа, у лютому 2022 року добровільно, без будь-якого фізичного чи психологічного примусу прибув у пункт збору військовозобов'язаних, який знаходився у приміщенні будинку культури м. Харцизьк Донецької області з метою переходу на бік ворога в умовах збройного конфлікту [96].

2) *шпигунство*. Дослідження О. Гарасимів та О. Ряшко показало, що для кваліфікації дій особи як державної зради у формі шпигунства способи передачі таємної інформації можуть бути різними (усно, письмово, безпосереднє ознайомлення з будь-якими матеріалами, передача по радіо, телефону, з використанням тайників, кур'єрів тощо). Для відповідальності не має значення передаються першоджерела (оригінали документів, креслення, зразки), їх копії чи лише відомості про них (зліпки, макети, опис технічних систем, будь-яких об'єктів тощо). Тому будь-які дії, виявлені як у формі передачі в буквальному розумінні цього слова, так і в створенні умов для ознайомлення агента іншої держави з ними, підпадають під поняття передачі [97, с. 382].

3) *надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України*. В умовах війни ворог постійно вигадує нові способи залучення наших громадян до підривної діяльності проти нашої країни, особливо це стосується

населення на окупованих територіях [93, с. 769].

Надання допомоги як складова способу вчинення державної зради полягає в активних діях громадянина України, який сприяє іноземній державі, іноземній організації або їх представникам у проведенні підривної діяльності проти України шляхом: надання порад; надання вказівок; надання засобів чи знарядь; усунення перешкод [98, с. 97].

Наприклад, перебуваючи на території с. Носківці Станіславчицької сільської територіальної громади Жмеринського району Вінницької області особа_3, діючи умисно, з корисливих мотивів, використовуючи Месенджер «Telegram», у текстових повідомленнях, відправлених 17.02.2024 та 18.02.2024 повідомила невстановленій особі про місце розташування на в'їзді до м. Торецьк Донецької області зі сторони м. Костянтинівка блок-посту, де перебували військовослужбовці Збройних Сил України та порядок несення служби на ньому представниками Сил оборони України [99].

VI. Колабораційна діяльність (ч. 3-8 ст. 111-1 КК). Досліджуючи зовнішні прояви типових способів учинення злочинів, кваліфікованих за ст. 111-1 КК України, Є. Головкін, А. Коваленко, В. Коваленко Є. Письменський, на підставі проведеного аналізу вироків суду виокремлюють 19 видів, зокрема: 1) публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України; 2) публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; 3) публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; 4) публічні заклики до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; 5) публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України; 6) добровільне заняття громадянином України посади, яка не пов'язана з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій

території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора; 7) здійснення громадянином України пропаганди в закладах освіти, незалежно від типів та форм власності, з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України і встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України; 8) дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти; 9) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора; 10) провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора; 11) добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора; 12) добровільне обрання до незаконних органів влади, створених на тимчасово окупованих територіях, в тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора; 13) участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; 14) публічні заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованих територіях; 15) організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань; 16) здійснення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованої на підтримку держави-агресора; 17) добровільне зайняття посади у незаконних правоохоронних або судових органах, створених на тимчасово окупованих територіях; 18) добровільна участь у

незаконних збройних формуваннях, створених на тимчасово окупованих територіях; 19) надання допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань [100, с. 159-168.].

Погоджуючись із твердженням авторів, потрібно визначити, що зазначені способи вчинення колабораційної діяльності не всі відносяться до злочинів. Так, санкція ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, а санкція ч. 2 ст. 111-1 КК України – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Відповідно до ст.12 КК України як 1-ша, так і 2-га частини відносяться до кримінальних проступків, оскільки кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [101]. Водночас санкції за вчинення кримінально протиправного діяння по ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК передбачене основне покарання у виді позбавлення волі [101].

Отже можна висновувати, що із наведеного вище переліку лише пункти 7-19 відносяться до кримінальних правопорушень у виді злочину.

Узагальнення даних, отриманих у результаті вивчення кримінальних проваджень, а також екстраполяція висновків, отриманих А. О. Марієнком та В. С. Березняком (2022-2024 роки) [102, с. 490]. зазначеними вченими, дозволили визначити типові способи вчинення злочинних колабораційних дій ВПО, зокрема: співпраця у соціальних мережах – 78 %; передача автотранспорту та зброї – 24 %; спілкування та підтримка зв'язків з військовими рф – 37 %; отримання привілейованого ставлення з боку окупантів – 43 %; надання послуг з конвертації коштів – 29 %; допомога в організації та проведення виборів на окупованих територіях – 19 %; зайняття посад в державних та правоохоронних органах держави агресора на

окупованих територіях – 38 %; проведення інформаційної та пропагандистської діяльності під час роботи в закладах освіти – 41 % [Додаток В].

VII. Ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК). Вивчення результатів дослідження науковців (В. В. Шаблистий, А. Ю. Александрова) показує, що основними формами ухилення від призову за мобілізацією є: дії і бездіяльність [103, с. 48]. Інші вчені (В. І. Антипова) вважають, що ухилення від призову за мобілізацією (ст. 336 КК України) як діяння може проявлятися в трьох формах, а саме: так звана «чиста бездіяльність», змішана бездіяльність, активні дії [104, с. 862-863].

Типовими способами вчинення активних дій ВПО з метою ухилення від призову за мобілізацією є: симуляція хвороби, самокаліцтво – 31 %; зняття з розшуку шляхом періодичної оплати штрафів через онлайн додатки «Дія» або підкупу уповноважених осіб – 35 %; пред'явлення підроблених документів, що посвідчують особу – 13 %; відмова від несення військової служби – 19 %; підробка документів, які свідчать про одну із підстав для відстрочки від призову на військову службу та/або не підлягання призову під час мобілізації відповідно до ст. 23. Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» – 32 %; підкуп уповноважених суб'єктів з метою прийняття рішення про звільнення особи від призову за підставами, передбачених ст. 23. Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», що не відповідають дійсності (визнання особи як такої, що не підлягає призову) та/або ухилення від прийняття на військову службу за контрактом – 42 %; введення в оману щодо віросповідання з метою проходження альтернативної (невійськової) служби – 5 %; поява у громадських місцях із жіночим гримом та у жіночому одязі або у одязі військових чи представників сил оборони – 36 %;

вчинення кримінального правопорушення з метою відбування покарання на заміщення військової служби – 21 %; переїзд з місця проживання, за яким

відбувалася реєстрація як ВПО – 89 %; інше – 6 % [Додаток В].

Способами бездіяльності ВПО з метою ухилення від призову за мобілізацією є: неприбуття до військової частини або на збірний пункт ТЦК на строк, що вказаний в отриманому документі (мобілізаційному розпорядженні, повістці тощо) – 81 %; інше (самогубство, вбивство командирів або солдатів тощо) – 1 % [Додаток В].

До основних способів підготовки ВПО до ухилення від призову на військову службу під час мобілізації є: підбір житла – 100 %; вивчення місцевості, часу та маршруту руху патрулів, місця розташування блокпостів – 54 %; придбання та/або підробка документів – 21 %; вивчення нормативних вимог щодо відстрочки від мобілізації та вибір можливих способів ухилення від неї – 100 %; вибір «безпечних» способів заробітку та способів існування – 100 %; вивчення способів отримання продуктів харчування та товарів першої необхідності – 100 %; придбання одягу – 37 %; інше – 7 % [Додаток В].

Типовими способами приховування ВПО ухилення від призову на військову службу під час мобілізації є: переховування за місцем проживання та/або у місцях проживання рідних чи близьких осіб – 100 %; періодична зміна місць проживання – 34 %; уникнення зустрічі з «патрулями» територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК), поліцейськими під час пересування по місцевості – 100 %; неофіційне працевлаштування та персування на роботу у ТЗ роботодавця та/або таксі – 68 %; працевлаштування з дистанційною формою праці (онлайн) – 32 %; отримання продуктів харчування і речей першої необхідності від друзів та родичів, через онлайн замовлення, доставкою кур'єром, в пошто маті, який розташований у «безпечній» зоні біля місця проживання – 67 %; пред'явлення підробних документів з особистими даними на іншу особу у разі перевірки патрулями ТЦК та/або поліції – 15 %; маскування зовнішності: під інваліда, перевдягання у жіночій одяг чи одяг схожий на представників сил оборони – 38 %; інше – 5 % [Додаток В].

VIII. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації

транспорту особами, які керують транспортними засобами (ч. 2-3 ст. 286 КК). Як вище зазначалося спосіб вчинення злочину ВПО – це триєдиний елемент, який складається із способів підготовки, способів безпосереднього вчинення та способів приховування злочину.

Водночас у контексті розглядуваного виду злочинів, вчинених ВПО, необхідно акцентувати увагу на тому, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 286 КК, не може бути вчинене умисно. Про це свідчать і п. 8 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті», який у цілому характеризує питання встановлення вини у злочинах, пов'язаних з порушенням чинних на транспорті правил. Відповідно до цього пункту відповідальність за статтями 286-288, 415 КК настає лише за умови, що винна особа внаслідок порушення певних правил спричинила з необережності потерпілому середньої тяжкості чи тяжке тілесне ушкодження або його загибель. Якщо ж, порушуючи відповідні правила й усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, винний передбачав суспільно небезпечні наслідки і бажав або свідомо припускав їх настання, ці дії необхідно кваліфікувати за статтями КК, в яких встановлено відповідальність за умисні злочини проти життя та здоров'я особи [105, с. 62].

Таким чином, підготовка ВПО до вчинення злочинів, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК, здійснюватись не може, оскільки умисел на вчинення злочинів цього виду відсутній.

Переходячи до способів безпосереднього вчинення ВПО злочинів цього виду, зазначимо, що аналіз норми ст. ст. 286 КК дав змогу висновувати, що способи безпосереднього вчинення злочинів, передбачених ч. 2 та ч. 3 цієї статті доцільно розмежувати на 2 групи: 1) порушення правил безпеки дорожнього руху; 2) порушення правил експлуатації транспорту.

Узагальнення отриманих даних показало, що типовими способами

безпосереднього вчинення ВПО злочинів, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК є:

1) порушення правил безпеки дорожнього руху (86 %): перевищення встановленої швидкості руху – 57 %; неправильне маневрування – 35 %; проїзд на заборонний сигнал світлофора – 17 %; недотримання правил розходження із зустрічним транспортом – 18 %. Потрібно наголосити на тому, що зазначені порушення, здебільшого вчинюються у змішаних формах, наприклад одночасне перевищення швидкості та неправильне маневрування або перевищення швидкості та недотримання правил розходження із зустрічним транспортом та ін. 2) порушення правил експлуатації транспорту (14 %): керування несправним транспортним засобом, наприклад, з несправними гальмами чи кермовим управлінням – 7 %; неякісний ремонт транспортних засобів, що призводить до їх несправності під час експлуатації – 5 %; недотримання правил перевезення вантажів або пасажирів – 2 % [Додаток В].

До типових способів приховування ВПО злочинів, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК відносяться: зникнення з місця події на ТЗ або залишення ТЗ на місці події з подальшим зникненням – 74 %; виїзд на окуповану територію, у «сірі зони» або на територію держави-агресора – 21 %; знищення слідів на місці події, зміна обстановки на місці події – 32 %; приховування уламків, скла та/або частин ТЗ, а також потерпілих від ДТП на узбіччі, в кущах – 47 %; знищення або приховування записів відео реєстраторів – 26 %; унеможливлення тимчасовий доступ до речей і документів (відмова від надання доступу) – 13 %; приховування ТЗ у гаражах, сховищах, ангарах та ін. – 47 %; підкуп, залякування, вмовляння свідків та потерпілих – 35 %; дача неправдивих показань – 59 %; пропозиції підкупу (надання неправомірної вигоди) родичів потерпілих та/або уповноважених осіб (слідчі, дізнавачі, експерти, прокурори, судді) – 52 %; здійснення провокацій потерпілих представників правоохоронних органів – 12 %; створення несправжніх відеоматеріалів з використанням штучного інтелекту – 9 %; застосування медійного ресурсу для привертання уваги громадськості та звинувачення

правоохоронних органів у цькуванні й переслідуванні – 18 % [Додаток В].

IX. Умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Дослідження науковців свідчать, що підготовка кримінального правопорушення загалом не властива для будь-якої вікової категорії правопорушників у разі спричинення умисних тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Наведені ними емпіричні дані щодо наявності такої діяльності у правопорушників містяться у межах 10–15 % [106, с. 57; 107, с. 28; 108, с. 39; 109, с. 49; 110, с. 21–22]. Аналогічна тенденція зберігається і щодо умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчинених ВПО. Так, в результаті вивчення кримінальних проваджень встановлено, що окремі елементи підготовки ВПО до вчинення умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень мали місце лише у 3 % випадків [Додаток В]. Це свідчить про імпульсивність злочинних дій та раптовість виниклого умислу, а також про першочергове значення обстановки, причин та умов для формування мотиву. Водночас заходи щодо приховування злочину ВПО вчиняли у 73 % випадків [Додаток В]. Типовими способами безпосереднього вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень є їх заподіяння шляхом нанесення: руками та ногами – 57 %; вогнепальною зброєю, вибуховими пристроями та речовинами – 5 %; холодною зброєю, газовими балончиками, електрошоками – 24 %; побутовими предметами – 21%; рідинами високої або низької температури, кислотами і лугами – 3%; тваринами – 1 %; транспортними засобами – 3% [Додаток В].

Вивчення нами матеріалів кримінальних проваджень дозволило визначити, що до способів приховування ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень відносяться: знищення, приховування, викидування знарядь злочину – 28 %; приховування чи знищення слідів та одягу – 38 %; неповідомлення про потребу медичної допомоги потерпілому – 64 %;

звинувачення потерпілого у вчиненні нападу та обумовленні застосування до нього сили – 18 %; зникнення з місця події, виїзд до іншої місцевості

та/або на окуповану територію («сірі зони») чи на територію держави-агресора – 32 %; пропозиції підкупу, залякування, вмовляння потерпілого, родичів на подальших етапах розслідування та/або уповноважених на проведення досудового розслідування осіб, процесуальних керівників, суддів – 35 % [Додаток В].

1.4. Обстановка та слідова картина злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами

Обстановка злочинів, що вчиняються ВПО. Кожен злочин відбувається у певних умовах та відповідній обстановці. Поняття обстановки злочину має важливе наукове і практичне значення, тому що воно дозволяє визначити закономірності механізму вказаного виду злочинів, входить до предмета доказування та впливає на подальшу організацію досудового розслідування [77, с. 68]. Але, якщо для одних кримінальних правопорушень, наприклад, необережних або спонтанних (для останніх мотив на вчинення виникає раптово, несподівано), обстановка може не впливати на мотиви кримінального правопорушника, тобто не мати прямого зв'язку з умислом або з іншими елементами криміналістичної характеристики, то для інших, – ці умови, а точніше кажучи обстановка, є одними із вирішальних аспектів, що спричиняють прямий криміногенний вплив на осіб, які вчинюють кримінальні правопорушення, вибір останніми знарядь, місця, часу та способу кримінально протиправної діяльності й ін. [111, с. 54]

Для таких кримінальних правопорушень обстановка першочергово впливає на формування антисоціальної поведінки особи кримінального правопорушника. Вона безпосередньо або опосередковано на розумовому та дієвому рівнях детермінує поведінку кримінального правопорушника, обрання ним об'єкта посягання, способу підготовки, вчинення та приховання кримінального правопорушення [112, с. 4].

Зазначені положення набувають особливого значення щодо тих категорій злочинів, мотивація вчинення яких без наявності певної обстановки фактично не могла б сформуватися. До таких злочинів належать злочинні діяння, вчинені ВПО, адже, у широкому розумінні, за відсутності вимушених обставин масового переміщення населення і зміни їх соціальних умов, не існувало б такої категорії громадян як ВПО. У більш вузькому розумінні, якщо б соціально-побутові умови ВПО, а також компенсації за втрачене майно були забезпечені у повному обсязі, для більшості ВПО не виникало б причин, цілей та мотивів для вчинення злочинних дій.

Вивчення судово-слідчої практики показує, що між конкретними злочинами, вчиненими ВПО, та їх просторово-часовими координатами, середовищем та іншими обставинами існує безпосередній взаємозв'язок. Це дає підстави констатувати наявність певних закономірностей та виділити найбільш типові ознаки таких правопорушень.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень виявило закономірність повторюваності місць, часу, умов вчинення злочинів ВПО. Зазначене підкреслює необхідність детального дослідження елементів обстановки злочинів, вчинених ВПО, оскільки виявлені закономірності мають суттєве практичне значення. Зокрема, їхнє знання дозволяє за повторюваними ознаками запобігати повторним правопорушенням, а під час реагування на факти вчиненого злочину – формувати обґрунтовані версії щодо осіб, які його скоїли, прогнозувати їхню поведінку, визначати ймовірні місця збирання доказів тощо. Крім того, це дає змогу обирати оптимальний алгоритм дій слідчого під час огляду місця події, визначати порядок і місця проведення інших слідчих або розшукових заходів, а також координувати взаємодію слідчих із підрозділами Національної поліції України (далі – НПУ), Служби безпеки України (далі – СБУ), Збройних сил України (далі – ЗСУ) та іншими органами. Усе це зумовлює необхідність вивчення причинно-наслідкових зв'язків між суспільно небезпечними діями ВПО та навколишнім середовищем у типових просторово-часових проміжках.

Дослідження обстановки злочинів, вчинених ВПО, обумовлює необхідність уточнення поняття та визначення складових елементів цієї теоретичної категорії. Це, у свою чергу, забезпечить правильний вибір методології її вивчення та систематизації наукових результатів, а також підвищить практичну значущість і ефективність рекомендацій для проведення досудового розслідування. Вивчення наукової літератури дозволяє висновувати, що криміналістична наука містить різні трактування обстановки вчинення кримінального правопорушення. На теперішній час вона розглядається за двома підходами: 1) як обстановка місця злочину; 2) як система чинників, що впливають на злочинну діяльність у процесі підготовки, вчинення злочинного діяння та подальшого його приховування [112, с. 8].

У вузькому розумінні – це обстановка місця події злочину, що виступає як сукупність об'єктів матеріального світу, яка відображає інформацію відносно вчиненого кримінального правопорушення. У широкому розумінні – обстановка злочину розглядається як більш масштабна категорія, оскільки аналізується на більш глибокому рівні і завдяки цьому, проникає у саму суть досліджуваного поняття [112, с. 242-243]. Наприклад, А. Ф. Волобуєв, О. М. Колесніченко, В. Ю. Шепітько, А. П. Шеремет під обстановкою місця злочину вчені розуміють частину матеріального середовища, що містить, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними [38, с. 9; 31, с. 276-277; 113, с. 343-344].

Подібної точки зору дотримується В. В. Тіщенко та О. О. Подобний, які зазначають, що злочинець обирає час, коли немає свідків, коли потерпілий один у будинку чи в офісі або в іншому місці, нерідко вечірній або нічний. Місце злочину, як і обстановка, є надзвичайно важливим джерелом інформації, бо воно містить велику кількість слідів і речових доказів, що визначають напрям розслідування і висунення слідчих версій [114, с. 147].

Інша група вчених стверджує, що обстановка повинна включати в себе тільки час і місце його вчинення [115, с. 20].

В. Ю. Шепітько зазначає, що обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відбиває механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників. Він зосереджує увагу на криміналістичному значенні встановлення часу вчинення злочину, оскільки цей чинник впливає на усі етапи виникнення, існування й використання доказової інформації [116, с. 14].

Більш широке розуміння обстановки злочину надають О. Ф. Кобзар, М. Л. Комісаров, Н. О. Комісарова, О. В. Ткаченко, О. М. Волуйко, які зазначають, що обстановка вчинення злочину – це система різних взаємодіючих між собою до та в момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, які характеризують місце, час, речовинні, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, а також фактори об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови та деякі обставини вчинення злочину. Подія злочину, підготовка, що йому передуює, та приховування слідів діяння протікають у конкретних умовах місця, часу, освітлення, проявів природно-кліматичних факторів, виробничої діяльності, побуту та ін. Зазначені умови у певні моменти по-різному проявляються та впливають на протиправну подію. При цьому вони складаються незалежно або залежно від волі учасників злочинної події та в основному характеризують певне зовнішнє середовище, деякі інші фактори реальності, та в сукупності називаються обстановкою вчинення злочину [117, с. 161.].

В. А. Динту обґрунтувала висновок про інтегральне й диференційоване поняття обстановки [112, с. 242-243]. Такий підхід видається досить виваженим, оскільки злочини вчинені ВПО, переважно вчинюються під впливом певних причин, умов та обставин.

У цьому контексті авторка зазначила, що обстановка злочину являє собою систему даних, яка відображає матеріальні, мікро-соціальні та морально-психологічні умови, в яких здійснювалися підготовка, вчинення та

приховування злочину [112, с. 7]. Такий підхід, в цілому, поділяє низка провідних вітчизняних учених-криміналістів, наприклад, В. В. Тіщенко до структури обстановки злочину включає: 1) часову та просторову характеристику етапів події злочину; 2) матеріальну обстановку місць підготовки, вчинення та приховування злочину (якщо вони не збігалися, здійснювалися у різних місцях); 3) погодні та інші природнокліматичні умови; 4) поведінку учасників злочинної події, соціально-побутові та психологічні відносини між ними; 5) умови загального характеру, на тлі яких протікала злочинна подія; 6) обставини, що сприяють або перешкоджають підготовці, учиненню та приховуванню злочину [118, с. 88].

Проаналізовані підходи до розуміння обстановки злочину як категорії науки криміналістики, а також змістовної її складаової дають змогу визначити кілька важливих для дослідження відправних аспектів:

1. Характеристика обстановки вчинення злочинів ВПО повинна включати закономірності, виявлені крізь призму розуміння цього поняття як інтегрального (для позначення в цілому системи умов і обставин, які локалізуються в просторі та часі), так і диференційованого («обстановка, що передуює учиненню злочину», «обстановка вчинення злочину», «обстановка, що склалась після скоєння злочину»).
2. Змістовними елементами обстановки вчинення злочинів ВПО повинні бути час, місце, умови у широкому розумінні цих категорій, зокрема: час (пора року; день неділі; час доби; період дії надзвичайних станів); місце (території відносно району ведення бойових дій; адміністративно територіальний статус населеного пункту; місцевість; географічні ознаки; локація щодо проживання та реєстрації; загальна доступність чи обмеженість місця події; конкретна територія або приміщення); умови (соціально-побутові; психологічні; природно-кліматичні та погодні; навколишнє середовище та освітлення; нормативно-правові та організаційні механізми захисту галузі чи сфери до яких відноситься об'єкт посягання) та обставини, які сприяють або перешкоджають злочинним діям (фізичні механізми захисту предмету посягання) на стадії підготовки,

безпосереднього вчинення та/або приховування; матеріальна обстановка (до, під час та після вчинення злочину). 3. Типові закономірності, що характеризують обстановку злочинів, вчинених ВПО, потрібно розглядати по групах, класифікованих за мотивом та причинами, у зв'язку з тим, що саме цей критерій сполучає причинно-наслідковий зв'язок між різними видами злочинів ВПО та обставинами й умовами їх вчинення, а також обранням способу реалізації злочинних дій, зокрема (корисливі, ідеологічні, насильницькі, ситуативні).

Таким чином розглянемо обстановку злочинів, учинених ВПО, за запропонованими групами [Див. підрозділ 1.1].

1. Корисливі. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень надало змогу узагальнити місця вчинення ВПО корисливих злочинів, зокрема типові риси, які об'єднують усі злочини цієї групи, а також, ті які притаманні виключно для злочинів конкретного виду.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що місцями вчинення ВПО корисливих злочинів є: мирна територія (підконтрольна органам державної влади та місцевого самоврядування) – 76 %; окуповані території, території евакуації та/або «сірі зони» – 24 % [Додаток Б],

Отже ВПО вчиняють злочини не тільки на мирній та підконтрольній органам державної влади України території. Потрібно акцентувати увагу що матеріали судово-слідчої практики, а також статистичні дані на сьогодні не можуть свідчити про об'єктивну кількість вчинення крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення. Воночас, у результаті проведеного опитуванн практичних працівників встановлено, що близько 35 % крадіжок, вчинених ВПО на територіях евакуації населення носять латентний (прихований) характер [Додаток Б], у зв'язку з тим, що: вони вчинені на територіях де відбулася масова евакуація населення («сірі зони») та/або окупованих чи деокупованих територіях за відсутності свідків, очевидців та власників; місцеві жителі не повернулися з різних причин та не повідомили про факт вчинення злочину.

Типовим для крадіжок такого виду є те, що події відбуваються, як правило вдень (уникнення можливості ураження FPV-дронами-«ждунами»), злочинці не приховують своїх дій, не маскують та не знижують рівень шуму від злому або роботи слюсарних інструментів, не приховують слідів вчинення злочину на місці події. Їх дії відбуваються швидко та раптово, але не через можливість прибуття патрульної поліції чи слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), а через ймовірність ураження FPV-дронами, снарядами, ракетами тощо. Здебільшого ВПО, які вчинюють такі злочини є жителями аналогічних населених пунктів та/або цього чи сусіднього населеного пункту, часто вони є або були сусідами потерпілих, чи неодноразово приїжджали у населений пункт.

Характерними особливостями, які сприяють вчиненню крадіжок із житла в евакуйованих населених пунктах є: 1) відсутність власників (потерпілих /заявників), охоронців, сигналізації, охоронних тварин в житлі, сховищі чи іншому приміщенні; 2) відсутність комплексних заходів із запобігання вчиненню таких злочинів з боку держави, наприклад: секторні патрулі з використанням БПЛА, міжвідомчих груп швидкого (екстреного) реагування; організація інтелектуальної фіксації та розпізнання атомобілів, на в'їздах/виїздах до/з населених пунктів; здійснення автоматизованого аналізу (співставлення) автомобілів та водіїв, які перетинають межі у різних населених пунктах евакуації; механізмів фіксації майна, яке перевозиться, шляхом організації заходів щодо: завчасного декларування власниками із зазначенням опису, серійних номерів, типів, моделей, марок виробів, речей, побутової техніки, інструментів тощо; здійснення відео-, фото фіксації майна; перевірок водіїв, транспортних засобів та майна на предмет причетності до мародерства, крадіжок та інших злочинів тощо; 3) неможливість перевірки належності майна (встановлення власників) на блокпостах, у зв'язку з: відсутністю майна у ІПС «Армор» як викрадених речей; складністю організації впровадження таких перевірок (одночасно великий обсяг майна та евакуйованих жителів, як правило, на протязі кількох

тижнів; перевірки одного автомобіля у середньому будуть тривати від кількох годин до 1-2 діб та ін.; 4) відсутність заходів з реагування правоохоронних органів на факти вчинення таких злочинів та ін.

Що стосується шахрайств та незаконних заволодінь транспортними засобами, то ці злочини переважній більшості вчиняються на мирній території України. Це пояснюється такими чинниками як: переважна значна частина шахрайств вчинюється безпосередньо при особистому контакті злочинця та потерпілого; потерпілими стають громадяни, які знаходяться на мирній території України, а отже злочини, які відносно них здійснюються вважаються вчиненими на цій території; незаконні заволодіння транспортними засобами відбуваються на мирній території, у зв'язку з тим, що громадяни, як правило, під час евакуації переміщаються на своїх власних автомобілях.

Як правило корисливі злочини вчиняються у великих містах (56 %), рідше у селах (44 %) [Додаток В], При цьому у населеному пункті вчинюється близько 95 % корисливих злочинів і лише 5 % поза населеними пунктами [Додаток В], Водночас крадіжки та шахрайства відносно місця проживання/реєстрації як ВПО злочинців, як правило, вчинюються у інших районах населеного пункту, або в іншому населеному пункті (68 %), а для незаконних заволодінь транспортними засобами характерним є місце їх вчинення у районах та місцях проживання чи роботи ВПО (73 %) [Додаток В], Для шахрайств, вчинених ВПО характерним є те, що злочинці реалізують свій задум як правило у державних організаціях та установах (78 %), і лише 22 % – у громадських місцях та/або за місцем проживання потерпілих [Додаток В],

Потрібно зазначити, що вчинення ВПО корисливих злочинів залежить від конкретних часових проміжків. Встановлено, що ВПО вчинюють корисливі злочини у робочі дні (69 %), шахрайства у 89 % вчинюються у денний час (з 06.00 до 18.00), а крадіжки та незаконні заволодіння транспортними засобами у 76 % – у вечірній та нічний час (з 18.00. до 06.00)

[Додаток В].

У період дослідження залежність вчинення корисливих злочинів ВПО від пори року встановити не вдалося. Виключення становлять лише незаконні заволодіння транспортними засобами, вчинення яких ВПО здійснюється більше влітку 52 %, а інша кількість приблизно однаково вчиняється взимку (14 %), навесні (17 %) та восени (17 %) [Додаток В].

Географічні ознаки місцевості, в якій ВПО вчинюють корисливі злочини здебільшого відповідають регіонам їх проживання/реєстрації.

Природно-кліматичні та погодні умови, як правило не впливають на вчинення ВПО корисливих злочинів, за виключенням незаконних заволодінь транспортними засобами, які у ясну погоду при чистому дорожньому покритті вчинюються у 56 %, а під час снігу та ожеледиці – лише 1 % [Додаток В].

2. Ідеологічні (державна зрада, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу). Одним з вагомих аспектів боротьби в російсько-українській війні є викриття колаборантів. Доказування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю нині ускладнюється низкою факторів, серед яких перебування колаборантів на непідконтрольній території України та ін. [119, с. 60]

Особливість злочинів про колабораційну діяльність – вчинення їх на тимчасово окупованій території України, до якої не мають доступу працівники правоохоронних органів [120]. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що державна зрада та колабораційна діяльність вчинюються ВПО на: окупованій території – 76 %; на підконтрольній державним органам України території – 24 % [Додаток В].

Залежно від локації щодо проживання та реєстрації ВПО, ідеологічні злочини, як правило вчиняються: у населеному пункті (регіоні), де проживає/зареєстрований ВПО, у тому числі на окупованій території – 64 %; в інших регіонах – 36 % [Додаток В].

На момент дослідження залежність від виду адміністративно-

територіальної одиниці встановити не вдалося.

Часом вчинення ідеологічних злочинів ВПО є денний час (з 06.00 до 18.00) – 96 % у робочі дні (97 %)[Додаток В]. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що державна зрада, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу, як правило, залежить від ступеня інтенсивності мобілізаційних заходів: посилені – 76 %; звичайні – 18 %; послаблені – 6 % [Додаток В].

3. Насильницькі (умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження).

Співставлення результатів наукових парць вчених, які досліджували характеристику обстановки вчинення насильницьких злочинів, а також даних отриманих у результаті вчинення кримінальних проваджень за фактами вчинення ВПО аналогічних злочинів показало, що особливої різниці в місцях їх вчинення не має. Виключенням стає лише питання про тимчасовість місця проживання та/або реєстрації ВПО. Водночас, якщо їх розглядати як єдиний критерій, то відмінності будуть полягати виключно в мотивації вчинення злочинних дій.

Наприклад, О. Ю. Юрченко зазначає, що переважна більшість тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи, вчиняються за місцем проживання злочинців чи потерпілих або за місцем їх спільного проживання і проведення часу [121, с. 7-8].

Так, дослідження показало, що ВПО вчинюють умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження: за місцем проживання (будинки, квартира) – 76 %; в інших місцях (ресторани, клуби, бари, вулиця, двір та ін.) – 24 % [Додаток В]. Потерпілими, як правило стають: родичі, близькі, друзі, сусіди – 74 %; малознайомі особи – 26 % [Додаток В].

Узагальнення даних отриманих в результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що географічними місцями вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень відносно малознайомих осіб є західні регіони країни (67 %), центральні регіони

(21 %), південні та північні регіони (12 %) [Додаток В]. Такі показники пояснюється в першу чергу значною кількістю переселенців та осіб із числа ВПО, які їздять відпочивати до західних регіонів країни.

Часом вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень є: вихідні та святкові дні (73 %), вечірній та нічний час (з 18.00. до 06.00) – 81 % [Додаток В].

Обставинами, які обумовлюють вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, переважно є вживання алкогольних чи наркотичних засобів сп'яніння (57 %) [Додаток В].

4. Ситуативні (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами).

Місцем вчинення порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту ВПО, які керують транспортними засобами, як правило є: незнайомі для водіїв дороги (68 %) поза населеними пунктами (57 %), зокрема спуски та склони (38 %), вузькі ділянки проїжджої частини (28 %), ділянки дороги з обмеженою оглядовістю (геометричними вигинами, придорожніми інженерними спорудами, насадженнями тощо) – 38 %, ділянки дороги з незадовільним станом покриття (23 %) [Додаток В].

Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту ВПО, які керують транспортними засобами, вчинюються здебільшого восени та взимку (79 %), у вечірній та нічний час доби (з 18.00. до 06.00) – 74 %, під час погіршених погодних умов (дощ та снігопад – 36 %, ожеледиця – 48 %, туман – 16 %) [Додаток В].

Слідова картина злочинів, що вчиняються ВПО. Переходячи до наступного елементу криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються ВПО, потрібно зазначити, що це дослідження дозволяє застосувати аналогічний підхід до узагальнення слідової картини за групами злочинів ВПО щодо насильницьких (умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження), ситуативних (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними

засобами) та Ідеологічні (державна зрада, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу). Проте, стосовно корисливих злочинів ВПО (крадіжки, шахрайства, незаконні заволодіння транспортним засобами), аналогічне об'єктивне узагальнення зробити надто складно, у зв'язку з тим, що сліди які залишаються на місці події значно відрізняються в залежності від конкретного виду кримінального правопорушення, наприклад кишенькова крадіжка та незаконне заволодіння транспортним засобом.

1. Корисливі (крадіжки, шахрайства, незаконні заволодіння транспортними засобами).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень за фактами вчинення досліджуваних злочинів дозволило визначити повторюваність слідів корисливих злочинів, вчинених ВПО, зокрема типовими слідами є: 1) ідеальні сліди (64 %): – показання потерпілих – 63 %; – показання свідків та очевидців – 29 %; – показання підозрюваних – 38 %.

2) матеріальні сліди (36 %): а) сліди-предмети (34 %), із них: документи (квитки, чеки, анкети, заяви, формуляри, посвідчення, довідки та ін.) – 23 %; речі, одяг – 7 %; знаряддя та засоби злочинів – 8 %; уламки дверей, замків, вікон, решіток, стін, скла тощо – 21 %; транспортні засоби та їх частини – 7 %; б) сліди-відображення (35 %), із них: – ніг (взуття), рук (пальців, долонь), зубів, інших частин тіла – 18 %; – волокна одягу, волосся, лупа – 13 %; запахові сліди – 9 %; – залишені знаряддями злочину (подряпини на замках, вдавлювання, розпиляні частини металу, нашарування металу, металева стружка, та ін.) – 37 %; переміщені та/або зламані предмети побуту, інтер'єру тощо – 26 %; розкидані речі побуту – 35 %; порізи, подряпини – 12 %; відтиски на пилу, снігу, землі, піску (дорожка слідів від кроків) – 15 %; телефонні виклики, СМС-повідомлення, що відображені на серверах провайдерів мобільних мереж – 29 %; електронні, магнітні та інші носії інформації (звуко-, фото- і відеозаписи), електронні носії охоронних агентств (фірм) державної служби охорони Національної поліції України, відеоспостереження локальних об'єктів та/або системи відеоспостереження

та моніторингу «Безпечне місто» тощо – 31 %; інформаційні бази, реєстри та ресурси (правоохоронних органів «Армор», «Антарес», «Аркан», «Гарт-1»; Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб) – 34 %; в) сліди-речовини (12 %), із них: біологічного походження (кров, слина, піт тощо) – 5 %; речовини для приготування їжі (борошно, сіль, олія та ін.) – 7 % [Додаток В].

Дещо іншою пеостає слідові картина незаконних заволодінь ТЗ, вчинених ВПО.

Так, вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що значну частку слідів незаконного заволодіння ТЗ, учинених ВПО, складають матеріальні сліди. У 100 % випадків вилучались ті чи інші матеріальні сліди.

Особливістю слідоутворення під час вчинення цих злочинів є те, що залишається значна частина матеріальних слідів, які у загальній кількості перевищують 100 %, зокрема: 1) сліди-відображення (21 %), з них: рук, ніг (взуття) – 17 %; транспортних засобів – 10 %; телефонних викликів, СМС-повідомлення – 58 %; ДТП – 9 %; 2) сліди-предмети (86 %); транспортні засоби та їх частини – 38 %; слюсарний інструмент, ножиці, викрутки, «звертиші», «відмички», – 37 %; документи – 13 %; приміщення (гаражі, ангари, сховища) – 19 %; записи відеореєстраторів, системи відеоспостереження та моніторингу «Безпечне місто», інші носії інформації – 31 %; мобільні телефони, рації, планшети тощо – 19 %; спеціальне обладнання для розблокування сигналізації та електронних систем захисту ТЗ («код-граббери», блоки управління двигунів, зчитувачі/ретранслятори радіосигналів) – 4 %; 3) сліди-речовини (24 %) пально-мастильні маьтеріали – 11 %; охолоджуючі рідини (антифриз, фреон) – 9 %; біологічного походження (кров,слина, сеча тощо) – 7 %; сипучі речовини (грунт, пісок тощо) – 5 % [Додаток В].

2. *Ідеологічні (державні зради, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу).* Об'єктивним фактором війни є той факт, що значний відсоток злочинів пов'язаних з державною зрадою та

колабораційною діяльністю вчиняються поза межами підконтрольних правоохоронній системі територій. В умовах воєнного стану доступ до окупованих або тимчасово неконтрольованих територій обмежений, а документування ймовірних порушень там – небезпечне, а в більшості випадків просто неможливо [93, с. 769].

Водночас типовими слідами (джерелами) ідеологічних злочинів ВПО є: публікації у засобах масової інформації (інтерв'ю, виступи, відеоблоги, зустрічі, заходи тощо) – 76 %; відеозаписи та фотографії (виступів, зустрічей та ін.) – 29 %; матеріали оперативно-розшукової діяльності та/або розвідувальна інформації (усні, зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) чи відображені в електронному вигляді відомості або дані), які не є загальнодоступними або які неможливо отримати офіційним шляхом – 32 %; листування в месенджерах, електронній пошті, інтернет сторінки з сайтів та ін. – 71 %; документи та/або їх копії (посвідчення, листівки, схеми, плани, алгоритми дій, службові контракти, відомості, чеки, протоколи про порушення, повістки, які не були вручені або проігноровані, медичні довідки з неправдивими даними, висновки медичних комісій, заяви про відмову від призову, списки службовців, накази, розпорядження) – 42 %; записи телефонних розмов та переписок, дані геолокації – 39 %; комп'ютерна техніка та мобільні телефони (комп'ютери, ноутбуки, планшети, жорсткі диски та SSD, флеш накопичувачі та ін.) – 19 %; показання свідків та очевидців які бачили підозрюваного під час отримання повісток, або свідчення самого підозрюваного про його наміри ухилитися від призову – 37 % [Додаток В].

3. Насильницькі (умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що типовими слідами, які залишаються після вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень є: сліди рук та ніг, одягу, взуття – 100 %; біологічні сліди організму людини (кров, слина, пркриви шкіри, волосся) –

56 %; тілесні ушкодження (синці, подряпини, розриви, рани, опіки, укуси, ураження електричним током тощо) – 100 %; зброя та/або її частини (холодна, вогнепальна, вибухові речовини й пристрої) – 16 %; засоби, які використовуються для нанесення тілесних ушкоджень (кийки, біти, арматура металеві труби, ножиці, викрутки, газові балончики, електрошоки тощо) – 19 %; сліди рідин (води, масел, кислот і лугів тощо) – 7 %; пошкоджених об'єктів обстановки (стін, дверей, вікон, підлоги, меблів та іншого майна) – 22 %; сліди або частини транспортних засобів – 11 %; магнітні та інші цифрові носії інформації (фото-, звуко-, відео-файли) – 22 %; ідеальні сліди (відображені у пам'яті злочинців, потерпілих, очевидців та свідків) – 100 % [Додаток В].

4. Ситуативні (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами).

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що в результаті вчинення ВПО порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами залишаються такі характерні сліди, як: 1) ідеальні сліди (сліди-відображення залишені у свідомості злочинця, потерпілого, очевидців, свідків) – 78 %; 2) матеріальні сліди (100 %): а) *сліди-предмети*, із них: відеореєстратори, записи системи відеоспостереження та моніторингу «Безпечне місто» – 25 %; мобільні телефони, планшети, ноутбуки (SIM-картки та ін.) – 18 %; уламки та/або частини транспортних засобів, причепів, скла – 86 %; одягу та його частини – 35 %; попіл, залишки матеріалів, що не згоріли – 9 %; б) *сліди-відображення*: тілесні ушкодження (синці, рани, подряпини, розриви, травматично ампутовані частини тіла, переломи кісток тощо) – 100 %; ніг (взуття), рук (пальців, долонь) – 23 %; ходової частини транспортних засобів (сліди ковзання) – 69 %; пошкодження елементів навколишньої обстановки (обертання, гойдання на узбіччі та полотні дороги тощо) – 28 %; пошкодження транспортних засобів (сліди тиску, ум'ятини, нашарування фарби та ін.) – 86 %; в) *сліди-речовини*: біологічного походження (кров,

слина, сеча, лімфа, мозкова рідина, сеча, частини шкіри чи тіла) – 28 %; бензин, дизпаливо, мастило, рідини охолодження двигуна, рідини для холодильників та кондиціонерів (фріон, хладон, азот тощо) – 12 %; інше – 2 % [Додаток В].

Висновки до розділу 1

У результаті застосування системно-структурного методу та філософських категорій (загальне, особливе, одиничне) визначено класифікацію злочинів, що вчиняються ВПО, у широкому значенні («загальне») та вузькому («особливе»). Запропоновано класифікацію злочинів, що вчиняються ВПО, у вузькому значенні за поєднанням двох критеріїв (об'єкт/предмет посягання; мотиви/причини), які визначають групову унікальність («особливе»): корисливі; ідеологічні; насильницькі; ситуативні (необережні); нетипові.

Досліджено концептуальні підходи до структури та змісту елементів криміналістичної характеристики. Їх узагальнення дало підстави визначити, що криміналістична характеристика злочинів, які вчиняються ВПО, це теоретико-прикладна інформаційна модель, яка перш за все слугує вирішенню завдань досудового розслідування. До її змісту входять криміналістично значущі якісні ознаки (риси) найбільш важливих елементів (структурних складників), встановлені у результаті аналізу кількісних показників, інтерпретованого крізь призму зіставлення повторюваностей, що обумовлюють виникнення закономірностей (особа злочинця, способи вчинення, обстановка, слідова картина).

З'ясовано сутність термінопоняття ВПО, яка вчинила злочин, та надано авторське визначення: особа, яка офіційно зареєстрована як ВПО на території України та вчинила злочинне діяння для набуття такого статусу чи використовуючи такий статус та/або інший злочин на території, підконтрольній органам державної влади України або на окупованих (деокупованих) територіях чи у так званих сірих зонах.

Встановлено індивідуальні риси злочинця ВПО (соціальні, фізіологічні, морально-психологічні). Виокремлено типи ВПО-злочинця: професійні – для яких вчинення злочинів є усталеним способом життя та/або засобом

існування (джерелом доходів), тобто постійне або епізодичне вдавання до злочинних дій (21 %); ідеологічні – вчинюють злочини на ґрунті стійких ідей та поглядів, політичних, культурних, расових, релігійних та інших переконань (8 %); корисливі – кримінально-протиправні посягання викликані внутрішнім переселенням та негативними матеріально-побутовими чи соціальними умовами (47 %); ситуативні – вчинюють злочини з необережності, неумисно, випадково (13 %); нетипові – вчинюють злочини з інших внутрішніх спонукань (наркотична залежність; нетерпимість до норм права, моралі, порядків, принципів та усталень), у зв'язку з раптово виниклим психоемоційним дисонансом, безпосередньо не пов'язаним з переселенням та/або набуттям статусу ВПО (11 %). Досліджено психологічний портрет ВПО-злочинця у розрізі визначеної типології.

Охарактеризовано способи вчинення ВПО найбільш поширених та типових злочинів. Визначено типові алгоритми крадіжок з приватних об'єктів на території евакуації: відкривання воріт шляхом злому замків за допомогою слюсарних інструментів (болгарки, пневморізи, кусачки); заїзд вантажним автомобілем (бусом) на територію; зламвання замків дверей, решіток, вікон для отримання доступу до приміщення; завантаження майна до автомобіля; виїзд з прибудинкової території. *Підготовка найчастіше включає:* визначення локацій зон евакуації; вивчення маршрутів руху; підготовка/придбання засобів, автомобілів (маскування); визначення об'єктів посягання часто рандомно візуальним чином; *приховування:* маскування автомобіля під волонтерів чи підрозділ сил оборони (зміна номерів); створення уявлення у присутніх, що відбувається евакуація майна власниками; маскування зовнішності під військових, волонтерів, представників «Червоного хреста»; демаскування автомобіля перед блокпостами.

Визначено типові для ВПО види шахрайств та актуальні способи обману чи зловживання довірою

Охарактеризовано обстановку вчинення злочинів ВПО за часом, місцем,

умовами, обставинами, які сприяють або перешкоджають злочинним діям, матеріальною обстановкою. Визначено сліди типових злочинів, вчинених ВПО:

1) *корисливих*: показання потерпілих, свідків та підозрюваних; документи, речі, одяг; знаряддя та засоби; уламки дверей, замків, вікон, решіток, стін, скла тощо; транспортні засоби; сліди ніг, рук, зубів; волокна одягу, волосся, лупа; запахові сліди; переміщені та/або зламані предмети й речі; порізи, подряпини; відбитки на пилу, снігу, землі, піску; телефонні виклики, СМС-повідомлення; електронні та магнітні носії інформації охоронних фірм, державної служби охорони НПУ, системи «Безпечне місто»; бази даних та реєстри («Гарпун», «Армор», «Антарес», «Аркан», «Гарт-1»; Єдина інформаційна база даних про ВПО);

2) *ідеологічних*: публікації у ЗМІ; відеозаписи та фотографії сайтів; матеріали оперативно-розшукової діяльності та/або розвідувальна інформація; листування в месенджерах, електронній пошті; документи та/або їх копії; записи телефонних розмов і листувань; комп'ютерна техніка (SSD, жорсткі диски) та мобільні телефони; показання свідків і очевидців;

3) *насильницьких*: сліди рук та ніг, одягу, взуття; тілесні ушкодження; зброя або засоби нанесення тілесних ушкоджень; пошкоджені об'єкти;

4) *ситуативних*: відеореєстратори, записи системи відеоспостереження та моніторингу «Безпечне місто»; мобільні телефони, планшети, ноутбуки; уламки та/або частини транспортних засобів, причепів, скла; одяг та його частини; попіл, залишки матеріалів; синці, рани, подряпини, травми кісток, ампутовані частини тіла); сліди ніг, рук; сліди транспортних засобів; пошкодження на транспортних засобах (ум'ятини, нашарування фарби тощо); пошкодження елементів обстановки; сліди біологічного походження; рідини.

Визначено умови, що сприяють злочинності ВПО на територіях евакуації: відсутність власників (потерпілих/заявників) та охоронних засобів (сигналізації, тварин); відсутність комплексних заходів протидії: секторних

патрулів з використанням БПЛА, міжвідомчих груп швидкого реагування; автоматизованих (інтелектуальних) систем фіксації та розпізнавання автомобілів і пасажирів на в'їздах/виїздах населених пунктів; механізмів оцифрування майна, що перевозиться (відеофіксації, декларування із зазначенням серійних номерів, типів, моделей, марок й ін.); перевірок водіїв транспортних засобів на предмет причетності до крадіжок («мародерства»); ускладнення ідентифікації майна на «блокпостах» у зв'язку: з відсутністю в інформаційно-пошукових системах речей як викрадених; складністю організації впровадження таких перевірок; низький рівень реагування НПУ на факти вчинення злочинів.

Розділ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

2.1. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами

Обсяг і зміст виявленої на початковому етапі розслідування вихідної інформації про кримінальне правопорушення у підсумку визначає оперативно-слідчу ситуацію, яка з одного боку обумовлює потребу нешаблонного здійснення процесуальних дій та організаційних заходів, а з іншого – обумовлює потребу застосування інструментарію слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів у в певній послідовності, злагодженості для найбільшої ефективності [111, с. 120].

Зазвичай такий спосіб організації розслідування злочинів прийнято називати плануванням. У кримінальному провадженні план розслідування має бути ретельно продуманий. Заплановані планом слідчі (розшукові) заходи повинні відображати тактичний задум слідчого, внутрішню логіку розслідування. На початковому етапі розслідування розрізняють планування та подальше планування [122, с. 264].

З одного боку наявність планів і планування розслідування дає ряд переваг, а з іншого – вимагає додаткових витрат людських ресурсів та часу, які на першочерговому етапі проведення невідкладних процесуальних дій та оперативних заходів не можна втрачати. Вони потребують заздалегідь заготовлених варіацій дій, які обумовлюються динамічним перебігом зміни подій, обстановки на місці події та ін. Такі варіації дій у криміналістиці та інших юридичних науках кримінального циклу називають алгоритмами.

Водночас не існує одного універсального алгоритму (варіації дій) слідчого навіть під час розслідування типових злочинів одного виду.

Варіативність дій слідчого залежить здебільшого від ситуацій, що складаються за непередбачуваних обставин на певних етапах розслідування. Проте характер непередбачуваності таких обставин не говорить про неможливість передбачати самі ситуації, неможливість визначати закономірності їх виникнення та типологію.

Знання типових слідчих ситуацій дозволяє не тільки передбачити їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, але й обирати відповідні засоби, прийоми і методи розслідування злочинів [123, с. 198].

У зв'язку із зазначеним вчені наголошують на важливості дослідження типових слідчих ситуацій початкового та подальшого етапів розслідування. Наявність типової слідчої ситуації забезпечує чітку структуризацію окремих криміналістичних методик в тісному поєднанні з поняттям етапу розслідування [124, с. 169–170].

Сучасні дослідження не висвітлюють специфіку типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів, вчинених ВПО, а також алгоритми дій на їх вирішення.

Водночас, незважаючи на те, що на теренах України вчення про типові слідчі ситуації на рівні теоретичних розробок почалися ще з 70-х років 20 століття, на сьогодні відсутня єдина позиція стосовно класифікації та змісту типових слідчих ситуацій.

Потрібно зауважити, що поняття цієї категорії інтерпретується вченими по-різному. А деякими одночасно у двох площинах.

Так, С. В. Веліканов визначає цю категорію як сукупність сформованих на певному етапі умов – положення, стану й обстановки – розслідування, що сприймаються, оцінюються і використовуються слідчим для вирішення тактичних задач і досягнення загальних (стратегічних) цілей розслідування [125, с. 7].

А. П. Шеремет визначає, що слідча ситуація – це, з одного боку,

об'єктивна реальність (матеріальні та ідеальні джерела), а з іншого – пізнана суб'єктом доказування об'єктивна реальність, що існує на даний момент [113, с. 232].

М. М. Шульга, В. М. Плахотіна, О. В. Баланюк розуміють цю категорію як суму значущої для розслідування інформації, що є у розпорядженні слідчого до визначеного моменту розслідування [126, с. 109].

Дещо іншої точки зору дотримується М. В. Салтевський, який визначає, що слідча ситуація — це сукупність обставин конкретної події злочину, актуалізованих слідчим, дізнавачем, прокурором, судом, що здійснюють його розкриття, розслідування і попередження, або це сукупність актуалізованої суб'єктом кримінального процесу потенційної інформації про злочин, що відображена і зберігається в матеріальному середовищі [78, с. 71].

О. Ф. Кобзар, М. Л. Комісаров, Н. О. Комісарова, О. В. Ткаченко, О. М. Волуйко розуміють типову слідчу ситуацію як сукупність даних про подію злочину та обстановку його розслідування на конкретному етапі, що впливає на вибір, черговість і тактику слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів [117, с. 159].

Ми підтримуємо вчених, які визначають слідчу ситуацію розслідування як уявну динамічну модель, що відображає інформаційно-логічний, тактико-психологічний, тактико-керівний та організаційний стани, що склались у кримінальній справі, та характеризує сприятливий (чи несприятливий) перебіг процесу розслідування [127, с. 165].

Переходячи до видів типових слідчих ситуації, потрібно наголосити, що виокремлені нами групи злочинів (1) корисливі (крадіжки, шахрайства, незаконні заволодіння транспортними засобами); 2) ідеологічні (державні зради, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу); 3) насильницькі (умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження); 4) ситуативні (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами), вже досліджувались з точки зору ситуативного підходу.

Водночас проблематику типових слідчих ситуацій таких злочинів, які вчинюються ВПО, й алгоритмів дій слідчого, які вчинюють ВПО, ще не було розкрито у наукових працях, що беззаперечно є недоліком з наукової точки зору.

З огляду на предмет нашого дослідження, вважаємо за доцільне навести кілька варіацій типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, які визначались вченими по досліджуваним групам злочинів.

1. *Корисливі (крадіжки, шахрайства, незаконні заволодіння транспортними засобами)*. Наприклад, М. І. Скригонюк визначає такі типові слідчі ситуації крадіжок: 1. Перша ситуація виникає за наявності інформації про крадіжку й особу, що її вчинила, яка затримана на місці злочину чи відразу ж після його вчинення. 2. Друга ситуація виникає, коли особа злочинця встановлена, але вона зникла і переховується від слідства. 3. Третя ситуація виникає, коли дані про особу, яка вчинила крадіжку, відсутні [128].

А. С. Кузьменко визначає систему типових слідчих ситуацій подальшого етапу розслідування крадіжок, учинених раніше засудженими особами, зокрема: а) крадію повідомлено про підозру, особа дає правдиві свідчення, матеріальних доказів достатньо для складання обвинувального акта; б) крадію повідомлено про підозру, особа дає неправдиві показання, матеріальних доказів достатньо для складання обвинувального акта; в) крадію повідомлено про підозру, особа дає неправдиві показання, матеріальних доказів недостатньо для складання обвинувального акта; г) крадію повідомлено про підозру, особа відмовляється від дачі показань, матеріальних доказів достатньо для складання обвинувального акта; д) крадію повідомлено про підозру, особа відмовляється від дачі показань, матеріальних доказів недостатньо для складання обвинувального акта [129, с. 5].

2. *Ідеологічні (державні зради, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу)*. Досліджуючи проблематику розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із вчиненням колабораційної

діяльності А. В. Коваленко виділяє такі типові слідчі ситуації: перша ситуація: розслідувана колабораційна діяльність була вчинена на підконтрольній українській владі території; друга ситуація: діяння вчинені на тимчасово окупованих територіях, котрі на момент здійснення досудового розслідування були деокуповані; третя ситуація: розслідувані діяння вчинені (1) на тимчасово окупованих територіях, що на момент розслідування є непідконтрольними уряду України, або (2) за межами території України [130, с. 281-282]. Своєю чергою, наголошує автор, наведені ситуації доцільно надалі розподілити на підситуації за внутрішнім інформаційним критерієм, а саме залежно від наявних можливостей отримання інформації про правопорушника та від нього. Зокрема він пропонує виокремити підситуації, за яких особа, котра вчинила колабораційну діяльність, на момент досудового розслідування перебуває на підконтрольній уряду України території, та підситуації, за яких така особа на момент досудового розслідування перебуває на тимчасово окупованих територіях чи за межами території України [100, с. 189].

Більш обґрунтований підхід з цього приводу пропонує О. Л. Христов, який зазначає, що виявлення досліджуваних кримінальних правопорушень здійснюється як на окупованій, так і деокупованій території. Одночасно із виявленням таких фактів здійснюються заходи зі встановлення місцезнаходження кримінальних правопорушників. Зокрема їх локація може бути наступною: фігуранти знаходяться на окупованій території, де вчинюється кримінальне правопорушення; фігуранти знаходяться на деокупованій території; фігуранти виїхали на територію російської федерації або республіки білорусь; фігуранти виїхали на територію «третіх» держав [131, с. 280].

Аналогічний підхід застосовує й А. В. Коваленко та виокремлює підситуації: Ситуація 1.1. Особа вчинила колабораційну діяльність та перебуває на території підконтрольній уряду України (36 %). 1.2. Особа вчинила колабораційну діяльність на території підконтрольній уряду

України, але покинула її до початку досудового розслідування (0 %). Ситуація 2.1. Особа вчинила колабораційну діяльність та перебуває на деокупованій території (46 %). Ситуація 2.2. Особа вчинила колабораційну діяльність на тимчасово окупованій території, покинула її до деокупації і на момент досудового розслідування перебуває за межами території, підконтрольної уряду України (1,6 %). Ситуація 3.1. Особа вчинила колабораційну діяльність на тимчасово окупованій території чи за кордоном та на момент досудового розслідування повернулася на підконтрольну уряду України територію (4 %). Ситуація 3.2. Особа вчинила колабораційну діяльність на тимчасово окупованій території чи за кордоном і на момент досудового розслідування перебуває за межами території, підконтрольної уряду України (12,4 %) [130, с. 281-282].

3. Насильницькі (умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження). М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова зазначають, що у розслідуванні заподіяння тілесних ушкоджень слідчі ситуації на початковому етапі характеризуються умовами надходження інформації про вчинений злочин. Ситуація І. Надходження інформації про заподіяння тілесних ушкоджень потерпілому, доставленому в лікувальний заклад. Ситуація ІІ. Відомий факт заподіяння тілесних ушкоджень; є інформація про характер події і передбачуваного злочинця [132, с. 235-236].

Аналіз кримінальних справ про тілесні ушкодження та наявних методик розслідування дозволив І. А. Строк виділити на початковому етапі такі загальні ситуації: 1. Особа, яка проводить розслідування по справі на початковому етапі володіє достатньою інформацією про потерпілого і нападника, є свідки – очевидці. 2. Тілесні ушкодження заподіяні в присутності свідків, але відомості про нападника ні потерпілому ні свідкам не відомі. 3. Тяжкі тілесні ушкодження заподіяно без свідків. Кожна із цих ситуацій вирішує специфічний напрямок подальшого розслідування, що потребує належної організації дій слідчих та оперативних працівників, їх планування [132, с. 235-236].

4. Ситуативні (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами). Кожна ДТП завжди індивідуальна. Разом з тим у механізмі виникнення ДТП діють певні закономірності. Ці закономірності, виявлені шляхом статистичного узагальнення, породили цілий ряд теоретичних обґрунтувань генезису ДТП і маловтішних прогнозів щодо їх успішного запобігання. Так, теорія ситуацій стверджує, що кожна ДТП є наслідком випадкових обставин, які й породжують той або інший інцидент і впливають на ступінь суспільної небезпеки наслідків. Дійсно, аналізуючи будь-яку подію, можна виявити цілий ланцюжок випадків, які попередньо не були пов'язані між собою, але за певного збігу обставин призвели до спричинення шкоди життю чи здоров'ю учасників дорожнього руху або власності [105, с. 8].

Вихідна інформація про факти ДТП надходить від патрульної служби, медичних установ, водіїв, окремих громадян. Залежно від очевидності або неочевидності ДТП, шкідливих наслідків, що настали, своєчасності її виявлення, характеру слідів злочину, а також дій щодо приховування або знищення наслідків ДТП, характеристики особи, що його вчинила, виділяють наступні слідчі ситуації початкового етапу розслідування:

1) транспортні засоби та водій залишаються на місці, є свідки ДТП (сприятлива слідча ситуація);

2) матеріальні наслідки ДТП встановлено, а свідків не виявлено і водій при цьому: а) зник з місця події на транспортному засобі, на якому вчинено ДТП; б) водій зник, але залишив на місці події автотransпортний засіб; в) перед зникненням водій застосував заходи для знищення слідів на місці події (вивіз та приховав або знищив труп потерпілого) або у подальшому звернувся із заявою про угон автомашини, який нібито стався ще до події, що розслідують (несприятлива слідча ситуація) [80, с. 384].

У контексті нашого дослідження звертають увагу на себе висновки зроблені В. М. Шевчуком, який зазначає, що упорядкування слідчих ситуацій доцільно здійснювати на підставі ситуаційного моделювання, сутність якого

полягає в тому, що велика кількість конкретних ситуацій, аналогічних у якому-небудь істотному відношенні, «зливається», поєднується в одну або кілька узагальнених ситуацій, для яких і розробляються оптимальні програми ухвалення рішення і проведення практичних дій [133, с. 149]. З огляду на зазначене вичерпний перелік усіх утворюючих слідчу ситуацію компонентів навряд чи може бути складено, тому доцільно вказати лише на певні їх групи. Такий підхід спрощує аналіз змісту ситуації і у той же час дозволяє практичним працівникам розглянути всі значущі компоненти слідчої ситуації, визначити можливості їх оптимального використання для вирішення завдань розслідування [133, с. 149].

Також на початковому етапі розслідування потрібно враховувати складність і довготривалість проведення нетрадиційних видів експертиз (фототехнічна; відеофонографічна; експертиза матеріалів, речовин та виробів: нафтопродуктів, паливно-мастильних, лакофарбових матеріалів тощо), потреба у проведенні яких може виникнути у разі виявлення та вилучення слідів вчинення кримінального правопорушення й речових доказів. У зв'язку з цим, первинні експертизи повинні бути призначені в залежності від ситуації у якомога стислі строки на початковому етапі розслідування [111, с. 144].

Отже основою систематизації типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів, вчинених ВПО, повинно бути ситуаційне моделювання, сутність якого полягає у поєднанні/узагальненні в кілька ситуацій аналогічних в істотному відношенні повторюваних закономірностей, що виникають у результаті дозлочинних, злочинних чи постзлочинних дій ВПО.

Узагальнення різних підходів до визначення типових слідчих ситуацій виокремлених нами груп злочинів, а також результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень дозволяють уніфікувати типові слідчі ситуації, які є найбільш характерними на першочерговому етапі розслідування злочинів ВПО, зокрема: 1. Виявлено злочин, а особу (ВПО), що його вчинила не

встановлено (36 %). 2. Виявлено злочин, встановлено відомості про ВПО, яка його вчинила (-ли), але останнього не затримано (17 %): 2.1. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), перебуває на території України (7%). 2.2. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), виїхав (-ли) до іншої держави (3%). 2.3. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), виїхав (-ли) на непідконтрольну органам державної влади України територію та/або на територію держави-агресора (3 %). 2.4. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), є військовослужбовцем ЗСУ, НГУ або інших сил оборони (4%). 3. Виявлено злочин, затримано ВПО, яка його вчинила (-ли), наявні джерела доказової інформації (24%). 4. Виявлено злочин, затримано ВПО, яка його вчинила (-ли), джерел доказової інформації недостатньо та/або вони відсутні (23 %) [Додаток В].

У контексті розкриття та розслідування злочинів, вчинених ВПО, особливого значення відіграють саме типові слідчі ситуації та алгоритми дій початкового етапу розслідування, оскільки швидке встановлення злочинців та їх затримання на підставі зібраних доказів у більшості випадків відбувається саме на цьому етапі.

2.2. Алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідуванні злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами

Визначені типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених ВПО, виступають узагальненим результатом опрацювання наявної інформації, слугують первинною базою для організації розслідування, на їх основі формуються слідчі версії, визначається комплекс процесуальних і непроцесуальних дій та оперативно-розшукових заходів, які спрямовані перевірку цих версій.

Сьогодні алгоритмізація дій слідчого на початковому етапі

розслідування визначена на законодавчому рівні. Так, Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575 визначає алгоритм дій слідчих, оперативних працівників, чергових частин, спеціалістів-криміналістів, інспекторів-криміналістів та інших задіяних до огляду місця події сил [134].

Крім офіційних нормативно-правових актів сьогодні поширеною стала практика розробки алгоритмів дій щодо розслідування окремих злочинів, які раніше не були поширеними (або були відсутніми) та не набували відповідної актуальності. Наприклад: «Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області)», «Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури», «Пам'ятка щодо проведення огляду місця події після застосування окремих видів озброєння», «Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури» та ін. [135; 136; 137].

Водночас серед них відсутній алгоритм дій слідчих (СОГ) під час розслідування злочинів ВПО, а крім того такі алгоритми стосуються лише невідкладних процесуальних дій, оперативних та інших заходів, що є значно вужчим у контексті потреби розробки програмних (алгоритмізованих) дій окреслених межами початкового етапу розслідування як повноструктурного елементу окремої методики.

Такі обставини обумовлюють важливість формування стандартизованих алгоритмів дій слідчого, спрямованих на вирішення запропонованих типових слідчих ситуацій розслідування злочинів ВПО на першочерговому етапі.

Про важливість і значущість розробки програм розслідування під час формування окремих криміналістичних методик неодноразово зазначалося у спеціальній літературі. У контексті досліджуваних злочинів актуальними є думки А. І. Кунтія, який вказує, що стабільна динаміка вчинення правопорушень свідчить про нагальну потребу у створенні чіткої, науково обґрунтованої та орієнтованої на практичне застосування методики їх розслідування. Особливої актуальності набуває розробка ефективного алгоритму дій слідчого, що забезпечить повноту, об'єктивність і цілеспрямованість збирання доказів, встановлення істотних обставин та кваліфікації дій підозрюваних [138, с. 164].

Так, Г. Ю. Жирний стверджує, що в окремих криміналістичних методиках мають викладатись типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування й відповідні цим ситуаціям програми (алгоритми) дій слідчого, що складаються з типових версій, які визначають напрямки і завдання розслідування, та переліку зі слідчих дій, організаційних заходів і тактичних операцій, спрямованих на перевірку версій [139, с. 164].

В. А. Журавель зазначає, що до завдань щодо оптимізації існуючих і розроблення нових методик розслідування злочинів відносить викладення методичних рекомендацій у формі програм розслідування чи алгоритмічних схем дій слідчого [140, с. 364]. На думку В. В. Бірюкова, алгоритмізація розслідування передбачає встановлення порядку роботи (змісту та послідовності слідчих дій), що полягає у динаміці, з урахуванням наявної слідчої ситуації та її можливих змін [141, с. 243]. В. В. Тіщенко вважає, що з інформаційного боку методика є певною сукупністю знань, а з позиції використання – певним алгоритмом дій [118, с. 270].

Ураховуючи зазначене, можна висновувати, що алгоритм дій слідчого, спрямований на вирішення типових слідчих ситуації початкового етапу розслідування злочинів, вчинених ВПО – це інтегрована система взаємопов'язаних процесуальних дій та не процесуальних заходів, що визначає процедуру їх реалізації, порядок і послідовність яких обумовлені

типовими слідчими ситуаціями та вмотивованими вимогами отримання максимально ефективного результату.

Узагальнення практики застосування слідчими криміналістичних засобів дало змогу визначити найбільш ефективні алгоритми дій, що рекомендується застосовувати у випадку виникнення виокремлених типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування злочинів, вчинених ВПО.

Перша типова слідча ситуація (виявлено злочин, а особу (ВПО), що його вчинила не встановлено) характерна для вчинення злочинів ВПО, що відбувалися в умовах неочевидності, коли особа що його вчинила мала достатньо часу зникнути з місця події, а заходів по запобіганню чи реагуванню на такі злочини виявилось недостатньо або вони взагалі були відсутні. При цьому слідова картина не вказує на конкретну особу-злочинця, але окремі ознаки (група ознак) вказують на те, що злочин ймовірно вчинено ВПО.

До таких ознак відносяться, наприклад: документи та їхні копії, оформлені на ВПО, що були залишені на місці події або неподалік; документи на ВПО, що використовувались для працевлаштування, пропуску на територію та ін.; об'єктом злочину є суспільні відносини, які для місцевого населення становлять особливу моральну, культурну, релігійну чи іншу цінність; предметом злочину виступають матеріальні об'єкти, які для місцевого населення уособлюються з їх культурною (духовною, релігійною, ідеологічною, патріотичною та ін.) спадщиною, поглядами, переконаннями, звичками, традиціями, тобто становлять певний історичний або культовий капітал, зокрема: пам'ятники, церковне начиння тощо; вчинення злочинів у певних місцях або приміщеннях розцінюється місцевими жителями не тільки як кримінально протиправне діяння, а і як осквернення, наруга, паплюження та ін.

Зазначена слідча ситуація є типовою для вчинення корисливих злочинів, як правило, крадіжок, шахрайств, незаконних заволодінь транспортними засобами, грабежів, які вчиняються з використанням способів

підготовки та/або приховування, що ускладнюють встановлення (ідентифікацію) особи злочинця у результаті невідкладних слідчих дій та оперативних заходів та затримання «на гарячому». Такі ситуації здебільшого виникають у певних умовах: вчинення злочинів на територіях масової евакуації населення або на окупованих територіях за відсутності свідків, потерпілих, засобів сигналізації та охорони тощо. Також виникнення таких слідчих ситуацій характерно під час розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі Інтернет (он-лайн шахрайства), що вчинюються складними способами шляхом викрадення грошей з банківських рахунків або платіжних карток, їх переведення у готівку або у інші платіжні засоби.

Крім того, ці ситуації можуть виникати і під час розслідування умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень у тих випадках, коли потерпілий не знає злочинця чи не може з різних підстав його опізнати: перебування без свідомості; втрата пам'яті (амнезія) або інших функцій організму (зір, слух та ін.); коли події відбувалися у безлюдному місці, що не обладнані освітленням, камерами відеоспостереження або вчинені у часи їх вимкнення («блекауту») тощо.

З меншою долею вірогідності вони можуть мати місце і під час розслідування інших злочинів, які вчинюють ВПО, наприклад, порушення правил безпеки дорожнього руху особою, яка керувала викраденим ТЗ та зникла з місця події, або особою, яка придбала ТЗ без юридичного оформлення (без договору купівлі-продажу, без довіреності, без постановки на облік в Україні та ін.) та керувала ним виключно за наявності свідоцтва про реєстрацію ТЗ, у тому числі закордонного тощо [Див. підрозділ 1.3].

У результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень, зокрема комбінованих варіативних дій, які застосовувалися слідчими, визначено та запропоновано наступний алгоритм для вирішення першої типової слідчої ситуації: 1) варіації першої дій залежать від джерела повідомлення про злочин: а) джерелом повідомлення є потерпілий: приймається заява, здійснюється допит/опитування потерпілого, свідків/очевидців,

організуються заходи з переслідування злочинців «по гарячим слідам»;

б) джерелом повідомлення є працівники правоохоронних органів, охоронних підприємств, працівники закладів охорони здоров'я, свідки/очевидці події: здійснюється реєстрації події, проводиться опитування особи, яка повідомила про злочин; встановлюється особа потерпілого його місцезнаходження, контактні дані, зв'язок з ним, визначається час та можливість прибуття до органу досудового розслідування; у випадку неможливості приїзду, визначається можливість проведення допиту у режимі відео конференції;

2) здійснюється огляд місця події з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів вчинення злочину, визначається місце розташування приватних камер відеоспостереження з метою вилучення записів або проведення у подальшому тимчасового доступу до речей та документів якщо їх не було надано власниками, здійснюється перегляд записів у системі «Безпечне місто»;

3) у випадку вчинення злочину, поєданого із тілесними ушкодженнями або смертю потерпілого чи злочинця, а також механічних пошкоджень ТЗ, які унеможливають доступ до постраждалого: здійснюється виклик бригади швидкого реагування ДСНС, проводяться рятувальні роботи, проводиться ретельний огляд трупа (у присутності судово-медичного експерта (або лікаря) та двох понятих), ТЗ та інших слідосприймаючих об'єктів, здійснюються заходи із вилучення з місця події транспортного засобу (викликається евакуатор) на охоронювану територію, проводиться опис та опечатування частин автомобіля;

4) здійснюється орієнтування особового складу на розшук та виявлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (по опису зовнішності, фотографіях), викраденого майна (по фотографіях), а також ТЗ, якими пересувалися злочинці, у тому числі автомобілі волонтерів, таксі, «BlaBlaCar», «Bolt», «Uklon» та ін.;

5) здійснюється огляд прилеглої території з метою виявлення свідків та очевидців, знарядь злочину, можливих місць переховування злочинців, вірогідних маршрутів руху злочинців та слідів їх пересування, у тому числі з використанням службових собак, засобів спеціальної техніки

(систем он-лайн спостереження, дронів тощо) та ін.; 6) проводиться допит/опитування наявних свідків та очевидців, встановлюються інші свідки та очевидці, які були на місці події в момент вчинення злочину та залишили його до приїзду СОГ: визначаються їхні дані, контакти, місце проживання та перебування, встановлюється з ними зв'язок, визначається спосіб отримання від них показань. У зв'язку із мобілізаційними заходами допит/опитування свідків, які залишили місце події до приїзду СОГ, потребує застосування окремих тактичних прийомів переконання у наданні показань, здійснення тактичних заходів з метою виключення можливості притягнення до відповідальності та унеможливлення їх мобілізації у випадку отримання згоди на надання показань, визначення законодавчо встановлених варіацій та можливостей надання показань з їх фіксацією, на які погодиться свідок/очевидець (проведення допиту у режимі відео конференції та ін.). 7) проводяться інші гласні та негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на встановлення осіб, що вчинили злочин, виявлення та вилучення викраденого майна, виявлення та затримання ТЗ, які використовувались злочинцями. З цією метою даються доручення оперативним працівникам. У ході виконання таких доручень працівники оперативних підрозділів здійснюють оперативні заходи у межах оперативного супроводження кримінального провадження, орієнтують штатних та позаштатних негласних працівників, проводять оперативно-пошукові заходи, застосовують аналітичні засоби, використовують оперативні обліки; 8) призначаються експертизи.

Друга типова слідча ситуація (виявлено злочин, встановлено відомості про ВПО, що його вчинив (-ли), але останнього не затримано) найбільш характерна для очевидних злочинів, учинених ВПО, які їх вчинювали способом, що не приховує особистих даних або особисті дані є обов'язковим елементом вчинення таких злочинів, а також у випадку залишення слідів, що сприяють швидкій ідентифікації.

Зазначена ситуація найбільш характерна для таких видів злочинів, як: шахрайства, державна зрада, колабораційна діяльність, ухилення від призову

на військову службу, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Отже зазначена слідча ситуація може мати розвиток у кількох сценарних варіаціях, зокрема розглянемо найбільш поширені із них.

Варіант 2.1 (встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли) злочин, перебуває на території України). Запропоновано такий алгоритм дій слідчого для вирішення слідчої ситуації: 1) приймання заяви/повідомлення про вчинення злочину; 2) опитування/допит потерпілого (представників державних установ, органів соціального захисту населення), свідків, очевидців; 3) огляд місця події; 4) огляд, фіксація та вилучення документів, аудіо та відеозаписів, інтернет-сторінок; 5) визначення місця розташування камер відеоспостереження і їх власників вилучення за добровільною згодою власника та/або в результаті тимчасового доступу до речей і документів, а також аналізуються відеозаписи з камер системи «Безпечне місто»; 6) надання запиту до Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України для отримання з Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб довідок про дані ВПО, яка вчинила злочин: місце реєстрації, місця колишнього проживання, контактні номери телефонів, склад родини, місце роботи, місце навчання, місце отримання соціальної допомоги, спосіб отримання соціальних виплат від держави та благодійних організацій; 7) перевірка за базами даних (перебування на оперативному обліку), у тому числі шляхом надсилання запитів: «Армор» – на предмет причетності до вчинення інших злочинів, ТЗ та вогнепальної зброї, які є у володінні; «Цунамі» – на предмет вчинення ДТП; «Антарес» – на предмет встановлення місць переміщення за номером телефону; «Аркан», «Гарт-1» – на предмет перетину державного кордону України; «Оберіг» – на предмет перебування ВПО на військовому обліку, її статусу та місця перебування. 8) здійснення орієнтування особового складу

на затримання «по гарячих слідах» ВПО та ТЗ, надсилаються спеціальні повідомлення (орієнтування) до органів Державної прикордонної служби України, в першу чергу пунктів перетину державного кордону, блокпостів по можливих маршрутах руху; 9) надаються доручення підрозділам кримінальної поліції на проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій з метою встановлення місцезнаходження та затримання ВПО, які вчинили злочин; здійснюються перевірки за місцем роботи, реєстрації, фактичного проживання ВПО та членів їх родини, а також знайомих, друзів та ін.; здійснюються НСРД з метою встановлення місцезнаходження електронних пристроїв, якими користуються ВПО, а також встановлення місць розрахунку банківськими картками та ін.; 10) здійснюється огляд та/або обшук за місцем реєстрації/проживання ВПО тощо; 11) призначаються експертизи.

Варіант 2.2 (встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли) злочин, виїхав (-ли) до іншої держави). Зазначена слідча ситуація здебільшого виникає під час розслідування тих кримінальних правопорушень, які вчинені жінками, іноземцями або особами без громадянства, що зареєстровані як ВПО в Україні. Це пов'язано із обмеженнями щодо виїзду за кордон України чоловіків призовного віку, а на зазначені категорії осіб вказані обмеження не розповсюджуються. З метою уникнення повторювання аналогічних дій, визначених у Варіанті 2.1. запропонуємо лише ті слідчі дії та організаційні заходи, які стосуються виключно цієї типової ситуації, зокрема: 1) зібрання достатньої доказової бази (відповідно до алгоритму 2.1.); 2) організація взаємодії з міжнародними поліцейськими організаціями «Інтерпол», «Європол» й ін., або у межах двосторонніх договорів для вирішення питання про можливість проведення процесуальних дій на території країн перебування ВПО та/або видачі їх (екстрадиції) до України.

Варіант 2.3 (встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), виїхав (-ли) на непідконтрольну органам державної влади України територію та/або на територію держави-агресора). Зазначені ситуації характерні під

час розслідування злочинів ВПО, які складають умовно виділених нами групу «ідеологічних», зокрема таких як: державна зрада, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу. Також це може стосуватися й інших поодиноких злочинів, вчинених ВПО, наприклад, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство тощо.

Поєднувальним фактором для досліджуваних злочинів ВПО є те, що значна їх частина вчинюється на окупованих територіях, у «сірих зонах» або на територіях масової евакуації населення чи ведення бойових дій.

Так, Б. І. Кіщак зазначає, що злочини, пов'язані з колабораційною діяльністю, зазвичай вчиняються на території, яка перебуває під окупацією. Це ускладнює процес збору доказів і може призвести до того, що певна частина доказів не може бути отримана або вважається недостатньою для встановлення факту вчинення злочину. Ускладнює збір доказів і те, що колаборанти зазвичай діють з використанням закритих каналів зв'язку та забезпечують собі максимальний рівень безпеки. Нарешті, колабораційні дії можуть включати не тільки безпосередню співпрацю з окупантами, але й інші форми діяльності, наприклад, надання фінансової або інформаційної підтримки [119, с. 60].

Основними шляхами виявлення колабораційної діяльності на окупованій території є: 1) отримання інформації з відкритих та анонімних джерел у виді електронних документів, звуковідєозапису та фотозйомки. Такі докази можливо отримати шляхом моніторингу мережі Інтернет, соціальних мереж, засобів масової інформації, телеграм каналів і т.п. Результативним є системний аналіз месенджерів, веб-сайтів, сторінок соціальних мереж, телеграм каналів, користувачами яких є найбільш активні колаборанти, представники незаконних органів влади держави-агресора (у тому числі ЛНР, ДНР), представники ЗМІ, активісти, громадські об'єднання, аналітики тощо; 2) отримання інформації від осіб, які виїхали з окупованої території до або під час окупації [131, с. 280]..

Актуальними на сьогодні є результати дослідження Т. С. Вайди, який зазначає, що доказуванню згаданих злочинів передують низка слідчих дій, для реалізації яких українські слідчі використовують такі методи: 1) фіксація та систематизація доступних фактів (дій, діяльності) підозрюваних осіб у ЗМІ, в тому числі в інтернет-ресурсах, на місцевому телебаченні тощо; 2) аудіо, фото- та відеосвідчення очевидців (постраждалих) з числа місцевих жителів окупованої території; 3) аналіз ЗМІ країни-терориста щодо висвітлення стану справ на окупованих територіях; 4) оригінали/копії розпорядчих документів місцевих «керівників» населеного пункту, письмові заяви, відомості оплати праці та ін. [142, с. 16]».

Алгоритм дій:

- 1) виявлення інформації у мережі Інтернет, ЗМІ, проведення їх оглядів;
- 2) отримання від оперативних підрозділів інформації та матеріалів за результатами оперативно-розшукової діяльності;
- 3) отримання ухвали слідчого судді для проведення спеціального досудового розслідування (in absentia);
- 4) проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем;
- 5) проведення допиту свідків, які виїхали на підконтрольну територію;
- 6) проведення огляду телефонів, листування в месенджерах та поштових скриньках;
- 7) проведення обшуків на деокупованих територіях з метою виявлення доказів (документів та їх копій, відеозаписів, фотографій, забороненої символіки та ін.);
- 8) призначення експертиз (комп'ютерна, судової лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення).

Варіант 2.4 (встановлено, що ВПО, яка вчинила (-ли) злочин, є військовослужбовцем (-цями) ЗСУ, НГУ або інших сил оборони).

Сценарій 2.4.1 – військовослужбовець (-ці) ЗСУ, НГУ або інших сил оборони перебуває поза місцем дислокації свого підрозділу у відпустці або на інших законних підставах. Запропоновано наступний алгоритм дій

слідчого для вирішення слідчої ситуації:

- 1) проводяться невідкладні СРД та НСРД;
- 2) вирішується питання про підслідність злочину та передачу за підслідністю (за необхідності);
- 3) встановлюється місцезнаходження військовослужбовця, здійснюється затримання у порядку ст. 208 КПК України, проводяться додаткові СРД та НСРД, а також складаються процесуальні документи про обрання запобіжного заходу.

Сценарій 2.4.2 – військовослужбовець (-ці) ЗСУ, НГУ або інших сил оборони самовільно залишив частину (СЗЧ). Запропоновано наступний алгоритм дій слідчого для вирішення слідчої ситуації:

- 1) проводяться невідкладні СРД та НСРД;
- 2) вирішується питання про підслідність злочину, вирішується питання про передачу за підслідністю;
- 3) здійснюється взаємодія із Військовою службою правопорядку у Збройних силах України;
- 4) встановлюється місцезнаходження військовослужбовця, здійснюється затримання у порядку ст. 208 КПК України, а також складаються процесуальні документи про обрання запобіжного заходу.

Сценарій 2.4.3 – військовослужбовець (-ці) ЗСУ, НГУ або інших сил оборони перебуває за місцем дислокації свого підрозділу та виконує службово-бойові завдання. Запропоновано наступний алгоритм дій слідчого для вирішення слідчої ситуації:

- 1) проводяться невідкладні СРД та НСРД;
- 2) вирішується питання про підслідність злочину, вирішується питання про передачу за підслідністю;
- 3) здійснюється взаємодія із Військовою службою правопорядку (дізнавачами) у Збройних силах України; 4) здійснюється виїзд (до місця дислокації та вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення); 5) вирішується питання про можливість/доцільність

затримання у порядку ст. 208 КПК України та обрання запобіжного заходу.

Третя типова слідча ситуація (виявлено злочин, затримано ВПО, що його вчинив (-ли), наявні джерела доказової інформації).

Запропоновано наступний алгоритм дій слідчого:

- 1) приймання заяви, повідомлення про вчинення злочину, допит потерпілого, свідків;
- 2) ретельний огляд місця події, виявлення, фіксація та вилучення слідів, які мають доказове значення;
- 3) огляд/особистий обшук затриманої ВПО;
- 4) обшук за місцем реєстрації/проживання;
- 5) допит підозрюваного;
- 6) проведення освідування та впізнання (за необхідності);
- 7) призначення експертиз;
- 8) надання доручень оперативним підрозділам на проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

Четвертая типова слідча ситуація (виявлено злочин, затримано ВПО, що його вчинила (-ли), джерел доказової інформації недостатньо та/або вони відсутні). У цій слідчій ситуації слідчому необхідно провести комплекс СРД та НСРД спрямований на швидке збирання, дослідження, оцінювання та використання доказів, які мають пряме відношення до справи і не викликають сумнівів у своїй достовірності та допустимості. Головним завданням слідчого у цій ситуації є пошук та виявлення прямих і додаткової доказових джерел інформації. У зв'язку із зазначеним, алгоритм дій слідчого повинен розпочинатись із найбільш важливої слідчої дії – огляд місця події, а крім того містити інші невідкладні покрокові організаційні та процесуальні дії:

- 1) огляд приміщень, території, місцевості, транспортних засобів та окремих об'єктів;
- 2) здійснення рятувальних заходів, надання домедичної та медичної допомоги (за необхідності);

- 3) виявлення, фіксації, вилучення матеріальних слідів;
- 4) виявлення свідків та очевидців, невідкладне здійснення їх допитів (опитування);
- 5) визначення напрямків руху та шляхів пересування злочинців (дорожка слідів);
- 6) залучення додаткових сил та засобів до комплексного проведення поквартирних обходів, місць торгівлі та відпочинку, автостоянок, гаражних кооперативів й ін., що розташовані у безпосередній близькості до місця події, спорядження їх засобами оперативного зв'язку (раціями): працівників оперативних підрозділів; слідчих (за необхідності); поліцейських офіцерів громади; інспекторів-криміналістів (спеціалістів-криміналістів); кінологів зі службовими собаками; безпілотні літальні апарати споряджені фото-, відеоапаратурою для фіксації та дослідження місця події та їх операторів; мобільна криміналістична лабораторія та ін;
- 7) виявлення, фіксації та вилучення електронних слідів: мобільний телефон, планшет, ноутбук затриманої ВПО, засоби зчитування та відключення сигналізацій; відеозаписів та фотографій жителів, а також з магазинів, аптек, кіосків, банкоматів та ін.; електронні розрахунки банківськими картками потерпілого та/або злочинця (термінали, банкомати тощо);
- 8) проведення невідкладних процесуальних дій чи СРД (за потреби): освідкування затриманої ВПО; огляд речей; особистий/поверхневий огляд; пред'явлення ВПО-злочинця для впізнання; за потреби установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) в порядку ст. 250 КПК України та/або проведення аналогічного оперативного заходу; із залученням працівників оперативних підрозділів проведення оперативної комбінації (тактичної операції) із залученням штатних та позаштатних негласних працівників з метою отримання інформації від затриманого ВПО-злочинця; провести дактилоскопування (за згодою ВПО-злочинця) та або негласне отримання порівняльних зразків, необхідних для проведення

дактилоскопічної експертизи.

Особливістю реагування правоохоронних органів на факти вчинення ВПО злочинів під час виникнення цієї слідчої ситуації є те, що слідчому необхідно вірно обирати час (момент) процесуального затримання, який повинен узгоджуватися з необхідною/достатньою кількістю доказової бази, своєчасним наданням безоплатної правової допомоги (за вимогою затриманого), психолога/педагога/батьків/законних представників (у випадку затримання неповнолітнього) тощо.

2.3. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами

Визначені у попередньому підрозділі алгоритми дій слідчого неможливо ефективно реалізовувати без комплексної співпраці з іншими суб'єктами, які беруть участь у протидії злочинності.

Одним із найважливіших суб'єктів, на який покладено обов'язок сприяти слідчому під час досудового розслідування кримінальних проваджень, є оперативні підрозділи. Таке сприяння в теорії оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) отримало різні варіації назв, які зводяться до двох основних: «оперативно-розшукове забезпечення» та «оперативно-розшукове супроводження» кримінального провадження чи досудового розслідування. Одні вчені наголошують на відмінностях цих категорій та пропонують розуміти одну із них у більш широкій інтерпретації, другі вчені – наголошують на тому ж самому, але їх думки є протилежними щодо співвідношення між цими категоріями, інші дослідники – говорять про їх тотожність (аналогічність) та взаємозамінність (синонімію).

Водночас як оперативно-розшукове забезпечення, так і оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження (досудового розслідування), не можуть існувати як самостійний, відокремлений та незалежний компонент від цілого процесу (процедури) – розслідування.

Узагальнюючим (поєднуючим) інструментом двох антагоністичних видів правоохоронної діяльності (оперативно-розшукова та досудове розслідування), конфлікт яких полягає у суперництві ідей і тенденцій щодо способів зібрання доказової інформації (процесуальні та непроцесуальні) та перекладуванні роботи й відповідальності суб'єктів однієї із сторін на іншу, – є організація спільної діяльності, яка у широких наукових колах називається по-різному назву: співпраця, координація, співробітництво, співвиконання,

взаємодія тощо.

На сьогодні «взаємодія» визнається найбільш оптимальною та вже усталеною назвою цієї наукової категорії в теорії ОРД, криміналістиці, кримінальному процесі, кримінології та багатьох інших науках.

Важливість такої взаємодії у контексті досудового розслідування полягає перш за все у винятковості права оперативних підрозділів на безпосереднє здійснення (реалізацію) НСРД або окремих негласних дій (агентурних, технічних, пошукових та ін.), які інші суб'єкти, що залучаються до розслідування здійснити не можуть. Крім того, тільки оперативні підрозділи мають у своєму розпорядженні певний негласний інструментарій (штатні та позаштатні негласні працівники, відокремлені оперативні обліки, спеціальні технічні засоби, негласні тактичні прийоми та способи дій), використання яких дозволяє підвищити ефективність досудового розслідування, а в деяких випадках його використання – є обов'язковою умовою досягнення необхідного результату.

Попри те, що взаємодія слідчих та оперативних підрозділів має багатолітню практику застосування, яка на сьогодні регулюється низкою законів та інших нормативно-правових актів [143-148], у сучасному вимірі залишаються невирішеними її ключові аспекти: поняття, принципи, форми, види, межі, компетенція суб'єктів тощо.

Вдосконалення існуючих механізмів взаємодії між різними суб'єктами розслідування злочинів, вчинених ВПО, потребує вивчення та вирішення проблеми у першу чергу на науково-теоретичному рівні.

Водночас потрібно зазначити, що коло визначених нами типових злочинів, вчинених ВПО, та поєднаних із ними, відповідно до ст. 216 КПК України можуть бути підслідними різним відомствам, зокрема: 1) державна зрада (ст. 111 КК) та колабораційна діяльність (ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК) – підслідні слідчими органів безпеки (СБУ); 2) якщо ВПО є суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», та використовувала своє службове положення для вчинення

злочину – досудове розслідування повинні здійснювати слідчі органів Державного бюро розслідувань (далі – ДБР); 3) якщо злочин вчинювався ВПО одним із способів, який передбачав надання/приймання неправомірної вигоди (пропозиції, обіцянки) слідчими, дізнавачами, експертами, прокурорами, судьями, уповноваженими особами ТЦК, медичними працівниками, у тому числі, які входять до військово-лікарських комісій – досудове розслідування повинні здійснювати слідчі ДБР, СБУ в залежності від виду кримінального правопорушення, а також ініціатора отриманої первинної оперативної інформації та/або внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) ін.

Оперативно-слідча практика показує, що таких прикладів налічується чимало, але визначати їх абсолютну чи відносну кількість за допомогою соціологічного, статистичного чи інших методів є зайвим, оскільки кількісні показники будуть значно відрізнятися в залежності від періоду, в якому події відбувалися. По-перше це пов'язано із суттєвими змінами в організації міжвідомчої взаємодії під час реагування на злочини, пов'язані із війною, а по-друге – вони обумовлені концептуальною зміною нормативно-правової регламентації визначення підслідності, що позначилось чисельними доповненнями КПК України.

Як приклади можна привести наступні: 1) *працівники ДБР у взаємодії з Нацполіцією викрили та затримали заступника начальника одного з районних ТЦК та його спільника з іншого ТЦК, які вимагали від колишнього військовослужбовця 2 тис. доларів США за постановку на військовий облік без зволікань, що мали зробити у межах виконання своїх посадових обов'язків [149].*

2) *СБУ спільно з Офісом Генерального прокурора викрили протиправну діяльність начальника збірного пункту Київського міського територіального центру комплектування та соціальної підтримки, який вимагав хабарі від військовозобов'язаних за вирішення питань військового обліку: зняття з розшуку або внесення змін до електронної системи «Оберіг». Викриття і*

документування проводили співробітники ГУ СБУ у м. Києві та Київській області спільно зі слідчими ГСУ СБУ за процесуального керівництва Офісу Генерального прокурора [150].

Вчинення значної кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із війною, зумовила виникнення певного колапсу у питаннях їх розслідування, який полягав у перебільшеній кількості кримінальних правопорушень, у тому числі державної зради та колабораційної діяльності вчинених ВПО, провадження яких органи досудового розслідування СБУ об'єктивно не могли реалізувати, у зв'язку з недостатньою кількістю наявних слідчих.

Крім того, вчинення ВПО окремих злочинів може бути частиною диверсії та/або підривної діяльності, спрямованої на відвернення уваги та сил правоохоронних органів від основних диверсійних дій або на ослаблення їх авторитету тощо. Під час їх вчинення можуть застосовуватись різноманітні пастки, прилади для вчинення вибухів з метою привернення уваги громадськості, збільшення соціальної напруги та протесаної активності, поширення паніки, підвищення резонансу, концентрації в одному місці якомога більшої кількості груп оперативного (швидкого) реагування сил оборони, медичних працівників, волонтерів з метою ураження живої сили тощо.

У зв'язку з цим, зважаючи на велику кількість учасників кримінальної події, значний обсяг слідів, специфічні способи та знаряддя вчинення, коло суб'єктів взаємодії під час розслідування воєнних злочинів може бути достатньо широким. До таких, зокрема, можуть бути віднесені: представники підрозділів ДСНС, ЗСУ (ТРО), експерти та спеціалісти, слідчі УСБ України, представники Прокуратури, працівники аналітичних відділів НП України, представники органів місцевого самоврядування, міжнародних місій та організацій, ЗМІ, волонтери та ін. Очевидно, що налагодження ефективного співробітництва між представниками різних правоохоронних органів є однією з обов'язкових умов документування та розслідування досліджуваних

кримінальних правопорушень [151].

Зазначене обумовило винайдення нових підходів до організаційно-правових форм взаємодії слідчих та оперативних працівників різних відомств, на які звернув увагу О. І. Старостенко. Так, дослідник наголошує на наявності кількох основних алгоритмів, за яких відбувається взаємодія під час виявлення, документування та розслідування таких кримінальних правопорушень: Алгоритм 1 (після деокупації території) – робота слідчих (дознавачів), оперативних працівників поліції, прокурорів щодо фіксації та розслідування кримінальних правопорушень розпочинається на деокупованих територіях після вжиття заходів із розмінування, а також фільтраційних заходів. Алгоритм 2 (при отриманні повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення) – органи досудового розслідування НПУ відкривають кримінальне провадження; проводиться огляд місця події, речей та документів слідчими, дізнавачами, оперативними працівниками (НПУ та СБУ) проводяться невідкладні слідчі (розшукові) дії та оперативні заходи; слідчими (дознавачами) НПУ проводяться першочергові слідчі розшукові дії та уточнюється кваліфікація; прокурор відповідного рівня доручає здійснення досудового розслідування органу СБУ (відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України), який продовжує/закінчує розслідування. Алгоритм 3 (при самостійному виявленні інформації про вчинення кримінального правопорушення) – проводиться огляд місця події, речей, документів (сайтів, фотознімків, відеоматеріалів тощо); відкривається кримінальне провадження; проводиться досудове розслідування у повному обсязі; направляються матеріали до суду [152].

Схожі результати дослідження були майже одночасно отримані й іншими науковцями, наприклад: І. Д. Мельниченко висновувала, що робота слідчих, оперативних працівників поліції, прокурорів щодо фіксації та розслідування воєнних злочинів розпочинається на деокупованих територіях після вжиття заходів із розмінування та фільтраційних заходів. Після звільнення населених пунктів та територій від військ РФ, обласним

управлінням Служби безпеки України або обласною прокуратурою відкривається «базове» кримінальне провадження, за фактами воєнних злочинів, вчинених у межах об'єднаної територіальної громади. У рамках кожного базового провадження створюється міжвідомча слідча група з працівників СБУ та поліції, до якої включаються слідчі центральних апаратів, обласних управлінь (обох відомств) та територіальних підрозділів поліції [153, с. 137]. В свою чергу І. М. Вигівський вказує на низку заходів, які необхідно проводити під час розслідування воєнних злочинів: 1) процесуальні. Після звільнення населених пунктів і території від ворожих військ, обласним управлінням Служби безпеки (СБ) України чи обласною прокуратурою розпочинається одне або декілька «базових» кримінальних проваджень, у рамках яких створюється міжвідомча слідча група, передусім СБ України та Національної поліції України, до якої включаються слідчі центральних апаратів, обласних управлінь (обох вказаних відомств), а також територіальних підрозділів поліції. 2) організаційні. З метою забезпечення належної взаємодії між органами та відомствами, залученими до фіксації та розслідування воєнних злочинів, виявлених на деокупованих територіях відповідної області, створюється Координаційний штаб, до якого входять відповідні представники цих органів та відомств (центрального та обласного рівня), зокрема старші груп слідчих і прокурорів у «базових» кримінальних провадженнях, керівники відповідних підрозділів органів прокуратури, досудового розслідування та оперативних підрозділів [154].

Отже, незважаючи на те що переважну більшість злочинів, учинених ВПО, розслідують слідчі органів досудового розслідування Національної поліції України, проблематика взаємодії між слідчими та оперативними працівниками під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, в умовах воєнного стану може набувати міжвідомчого характеру й різного рівня, що не було характерним під час розслідування аналогічних злочинів до початку повномасштабної війни (до 24.02.2022 р.).

Крім того, на сьогодні особлива увага приділяється питанням

безпекової складової під час спільної роботи СОГ (кількох СОГ) на місці події. Зокрема вимагається під час реагування на виклики в обов'язковому порядку в місцях відпрацювання виклику (квартира, приватний будинок, під'їзд, сходові клітини) здійснювати огляд на предмет наявності вибухонебезпечних засобів, у тому числі службових автомобілів – після повернення до них.

У зв'язку з цим, потребують узагальнення та уточнення й теоретичні положення, які протягом довгого часу виступали основоположними для наукових розробок та практичного використання.

Так, проблематика взаємодії слідчих з іншими суб'єктами, у тому числі оперативними працівниками, під час розслідування злочинів неодноразово була предметом спеціальних досліджень різного рівня, які проводили відомі науковці, зокрема серед них: П. В. Берназ (2006 р.) [155], О. П. Бойко (2018 р.) [156], С. В. Бондар (2020 р.) [157], М. В. Борисенко (2021 р.) [158], І. І. Васильковський (2019 р.) [159], О. О. Волобуєва (2006 р.) [160], О. О. Гуйван [161], Ю. В. Голуб, Т. Р. Скриплюк [162], І. М. Єфіменко (2014 р.) [163], В. В. Іванова (1998 р.) [164], М. М. Малюга (2016 р.) [165], В. А. Онисьєв (2010 р.) А. А. Патик (2010 р.) [166], М. А. Погорецький [167], О. В. Старченко (2007 р.) [168], Р. Л. Степанюк, Д. Д. Заяць [169], П. В. Цимбал, О. І. Манзюк (2020 р.) [170], С. В. Яковчук (2014 р.) [171], А. М. Юрченко [172] та ін.

У свій час зазначеними вченими надавалися різні визначення дефініції взаємодії слідчого з іншими суб'єктами, які приймають участь у розслідуванні. Зокрема А. М. Юрченко взаємодію слідчого з оперативним підрозділом розглядає як спільну діяльність, яка узгоджена за часом, місцем, засобами і методами реалізації, для вирішення конкретних завдань, що обумовлюються характером слідчої ситуації, для розв'язання якої вона здійснюється, з метою розкриття, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди та виконання вироку в частині конфіскації, а також забезпечення

правильного застосування закону [172]

Більш широке розуміння взаємодії пропонує О. О. Гуйван, який пропонує розглядати взаємодію слідчо-оперативної групи Національної поліції з іншими суб'єктами розслідування кримінальних правопорушень. Під такою взаємодією автор розуміє взаємні, злагоджені, системні, скоординовані дії слідчо-оперативної групи Національної поліції з іншими суб'єктами у процесі погодження рішень, обміну інформацією, необхідною для з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення на місці події, що здійснюється з метою оперативності збирання первинної інформації про кримінальне правопорушення, проведення огляду місця події, вилучення доказів, встановлення свідків, мінімізації ризиків зловживань, порушень вимог кримінального процесуального законодавства України, забезпечення максимальної залученості, дієвості та ефективності кожного працівника поліції у межах групи, а в умовах воєнного стану ще й їх максимальної безпеки та готовності до непередбачуваних подій і повторних обстрілів [161, с. 16-17].

Більш лаконічне визначення надають О. Ф. Кобзар, М. Л. Комісаров, Н. О. Комісарова, О. В. Ткаченко та О. М. Волуйко, які під взаємодією розуміють засновану на законах та підзаконних нормативних актах погоджену діяльність посадових осіб різних підрозділів правоохоронних органів, спрямовану на розкриття, розслідування і попередження злочинів [117, с. 168].

А. А. Патик надає визначення цієї категорії при розкритті та розслідуванні майнових злочинів у широкому та вузькому значенні, зокрема: 1) у широкому розумінні – це процес спільної діяльності слідчих та оперативно-розшукових підрозділів, які здійснюють вплив один на одного шляхом координаційних дій слідчого та забезпечення його оперативною інформацією оперативно-розшуковими підрозділами, що підвищує ефективність виконання ними своїх функціональних обов'язків та загальних завдань кримінального судочинства з охорони майнових прав та законних

інтересів фізичних та юридичних осіб; 2) у вузькому розумінні – це комплекс узгоджених процесуальних та оперативно-розшукових дій, які ґрунтуються на завданнях кримінального судочинства, направлених на швидке і повне розкриття та розслідування злочинів проти власності, захищаючи майнові інтереси держави та фізичних осіб, притягнення до відповідальності винних осіб, ужиття своєчасних заходів для забезпечення відшкодування збитків, завданих злочинними діями, встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів проти власності, та їх усунення, що досягається за умов чіткого розмежування компетенції, обмеженої наданими повноваженнями, шляхом ефективного використання наданих законом та державою ресурсів, та зберігаючи таємницю досудового слідства і джерел отримання конфіденційної інформації [166, с. 4].

Зі свого боку М. В. Борисенко взаємодію слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування розуміє як засновану на законі, оперативну, спільну, узгоджену та своєчасну діяльність під час кримінального провадження, що передбачає використання методів і засобів при планомірному та неупередженому розподілі між ними компетенції, функцій, повноважень, взаємних обов'язків, спрямовану на досягнення завдань кримінального провадження [158, с. 24].

О. С. Саїнчин та П. В. Серебрянський зазначають, що «взаємодія» полягає у спільній, взаємоузгодженій діяльності декількох суб'єктів владних повноважень, яка здійснюється на підставі законних та підзаконних нормативно-правових актах, узгоджена за часом, місцем, способом, засобами та метою проведення, а також направлена на виконання спільних завдань у певній сфері [173, с. 524].

Під взаємодією слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні М. М. Малюга пропонує розуміти передбачене в законі, відомчих нормативних актах або ж рекомендоване криміналістичною наукою сумісне функціонування зовнішньо (юридично,

організаційно, професійно) не підпорядкованих суб'єктів взаємодії з притаманною їм комунікативно – діяльнісною чи/та специфічно – професійною компетенцією, спеціалізацією, що спрямовується і узгоджується слідчим (прокурором – процесуальним керівником) за часом, місцем, формами, а також засобами і методами реалізації для вирішення конкретних завдань, обумовлених характером слідчої ситуації, з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів та запобігання їм [165].

О. П. Бойко та В. В. Рогальська під взаємодією слідчих Національної поліції України із підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні розуміють засновану на законах і підзаконних актах взаємну, узгоджену діяльність слідчих Національної поліції України та підрозділів карного розшуку із використанням особливих повноважень, методів і форм, притаманних кожній із взаємодіючих сторін, що передбачені в кримінальному процесуальному законодавстві та відомих нормативно-правових актах МВС України, які регламентують діяльність означених суб'єктів, з метою виконання на досудовому провадженні завдань кримінального провадження при керівній ролі слідчого [156].

Отже, підсумовуючи результати досліджень, отриманих ученими у різні часи, можна визначити найбільш вагомні ознаки, які на сучасному етапі розкривають сутність взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, зокрема найбільш суттєвими є: взаємодія – це завжди активна діяльність двох і більше суб'єктів (уповноважених осіб, СОГ, груп швидкого реагування одного чи різних відомств та ін.); діяльність окремих суб'єктів визначається через категорію взаємодія якщо виконанню окремих дій (процедур) або їх групі притаманна одна (кілька) із таких властивостей як: взаємопов'язаність, єдність, відповідність, сумісність, взаємність, узгодженість, злагодженість, комплексність та системність (останні дві властивості притаманні взаємодії вищих рівнів); суб'єктами взаємодії виступають не підпорядковані

уповноважені особи, які виконують різні функції у відокремлених організаційно-структурних ланках (відомчих та міжвідомчих); юридичною підставою взаємодії завжди виступають законодавчо визначені норми, але її форми, процедура та порядок не завжди врегламентовані на рівні законодавства; взаємодія завжди здійснюється з певною метою, для досягнення якої визначаються та виконуються проміжні чи наскрізні завдання; основною метою взаємодії є запобігання злочинам, а також ефективне реагування на факти їх вчинення шляхом забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування та забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочинними діями; змістом взаємодії є найбільш ефективне застосування сил, засобів, заходів, процесуальних дій, способів прийомів та методів для досягнення результату; взаємодія є процесом, який обумовлений в просторово-часовому континуумі.

Певну полеміку можна спостерігати з приводу визначення мети та завдань взаємодії слідчого й оперативних підрозділів під час розслідування злочинів.

Так, вирішуючи питання про основні завдання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчені здебільшого зазначають, що вони витікають із основних завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України, а також Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575, зокрема: запобігання кримінальним правопорушенням; виявлення та документування кримінальних правопорушень; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду кримінального правопорушення; притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які учинили злочини; відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та

інтересів фізичних і юридичних осіб; захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [143-144].

Водночас, наприклад П. В. Цимбал та О. І. Манзюк вказують на те, що метою взаємодії є максимальне об'єднання сил і засобів органів слідства і дізнання в боротьбі зі злочинністю завдяки правильному використанню під час розслідування кримінальних справ процесуальних, адміністративних і оперативно-розшукових функцій, отримання таким шляхом найбільш ефективних результатів у здійсненні завдань кримінального судочинства [170, с. 459].

Своєю чергою А. В. Мировська, Ю. Б. Комаринська, Л. Л. Патик вказують зазначають, що метою «організації взаємодії» між слідчими та оперативними підрозділами є створення алгоритмічних циклів скоординованих заходів, спрямованих на виявлення (пошук), отримання (збереження, вилучення), аналіз, використання та оцінку інформації про кримінальні правопорушення, з точки зору елементної структури криміналістичної характеристики, а також подальшої реалізації такої інформації, у передбаченому законом порядку, з метою розкриття кримінальних правопорушень та їх розслідування [174, с. 447].

Не заперечуючи думки науковців, окреслимо свою точку зору з приводу мети та завдань, зокрема: 1. Мета завжди глобальніша (ширша) ніж завдання, останні спрямовані на досягнення першої. Як вірно зазначає Д. В. Сімонович, співвідношення мети та завдань кримінального процесу необхідно розглядати як бажаний результат, та засоби за допомогою яких такий результат отримується [175, с. 268]. Таке твердження корелює з філософською тезою, згідно з якою виконання завдань є процесом досягнення поставленої мети. 2. Загальною метою роботи правоохоронних органів можна визначити протидію злочинності у широкому розумінні цього терміну через призму реалізації концепту зменшення рівня (мінімізацію) злочинності. 3. Спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним

правопорушенням та реагування на факти вчинення їх вчинення це одна із складових такої протидії, яка включає в себе систему оперативнорозшукових і кримінально-процесуальних заходів запобігання, припинення та розслідування злочинів [176, с. 461-463]. А, отже, для оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування запобігання злочинам є результатом (тобто метою), на який спрямовані обидва види правоохоронної діяльності, що в свою чергу обумовлює їх підпорядкування цьому результату (меті).

4. Запобігання кримінальним правопорушенням є також метою і для спільної діяльності суб'єктів, які здійснюють реагування на злочинні прояви. А отже, основною метою взаємодією слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, є запобігання, тобто недопущення нових кримінальних правопорушень та реагування на факти вчинених злочинів.

Отже, під взаємодією слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, потрібно розуміти законодавчо закріплені узгоджені й злагоджені дії (процес) двох і більше суб'єктів відомчого та/або міжвідомчого підпорядкування, які виконують різні правоохоронні функції (досудове розслідування, оперативно-розшукову діяльність), змістом якої є ефективне застосування сил, засобів, заходів, процесуальних дій, способів прийомів та методів з метою своєчасного запобігання правопорушенням та/або швидкого й повного розслідування злочинів, виконуючи проміжні чи наскрізні завдання.

Потрібно зауважити, що взаємодія слідчого та оперативних підрозділів під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, може відбуватися у різних формах та на різних етапах формування злочинної діяльності.

Поряд із цим учені дотримуються різних позицій щодо їх кількості та змісту, наприклад: Р. І. Благута, А. І. Кунтій, А. Я. Хитра розглядають такі форми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами: 1) процесуальну: передачі слідчому матеріалів про виявлені, шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, ознаки правопорушення для вирішення питання про

початок досудового розслідування; проведення слідчим процесуальних дій одночасно зі здійсненням оперативним підрозділом узгоджених ОРЗ; проведення ОРЗ у кримінальному провадженні з метою встановлення особи, яка вчинила злочин; виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; здійснення заходів щодо встановлення місцезнаходження підозрюваного, якого оголошено в розшук [177, с. 18-20]; 2) непроцесуальну (організаційну): погоджене планування спільних слідчих, розшукових і оперативно-розшукових заходів; обмін взаємодіючих суб'єктів інформацією, що надходить за повідомленнями про вчинені й такі, що готуються, кримінальні правопорушення, а також з інших питань слідчої та оперативно-розшукової діяльності (зокрема, використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо); консультації; спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, та обговорення можливості проведення профілактичних заходів; спільне використання техніки, засобів зв'язку і транспорту, що мають в своєму розпорядженні підрозділи; рекомендації тактики і методики розслідування при взаємодії [177, с. 18-20].

Поділ форм взаємодії на процесуальну та не процесуальну підтримує значна частина науковців, зокрема до їх числа відносяться С. Є. Абламський, В. В. Аброськін, С. В. Албул, О. П. Бойко, М. В. Борисенко, С. О. Єгоров, В. М. Малюга, В. В. Рогальська, Т. Г. Фоміна, О. О. Юхно та багато інших [158, с. 211; 178, с. 141-142; 156, с. 49; 165, с. 127].

Водночас, окремі вчені пропонують більш розгорнутий перелік таких форм, зокрема В. О. Малярова та Л. В. Дмитрієва визначають процесуальні, непроцесуальні та організаційно-тактичні форми взаємодії.

I. До процесуальних авторки відносять:

- 1) здійснення оперативними підрозділами СРД та НСРД за письмовим дорученням слідчого (ст. 41 КПК України);
- 2) залучення спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових)

дій;

- 3) проведення судових експертиз (ст.ст. 242–243 КПК України);
- 4) здійснення приводу підозрюваного, свідка (ст. 140 КПК України);
- 5) затримання підозрюваного уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України);
- 6) законне затримання підозрюваного (ст. 207 КПК України);
- 7) участь понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій (п. 7 ст. 223 КПК України);
- 8) використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України). На наш погляд, законне затримання, участь понятих та конфіденційне співробітництво є процесуальними формами взаємодії слідчого з громадськістю під час досудового розслідування;
- 9) здійснення розшуку підозрюваного оперативними підрозділами за дорученням слідчого, прокурора (ст. 281 КПК України);
- 10) здійснення заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ст. 132 КПК України, ст. 3 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»);
- 11) виконання адміністрацією місць попереднього ув'язнення вимог слідчого про виклик підозрюваного; передачі скарг, заяв і листів підозрюваного (ст.ст. 13, 21 Закону України «Про попереднє ув'язнення»).

II. Серед непроцесуальних вони виділяють:

- 12) створення слідчо-оперативних груп (СОГ), порядок створення яких, на відміну від створення групи слідчих (ст. 39 КПК), не регламентується кримінальним процесуальним законодавством. У зв'язку з цим доцільно доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України положеннями, які будуть чітко визначати підстави, порядок створення та функціонування слідчо-оперативних груп, права та обов'язки їх учасників;
- 13) розроблення спільних планів проведення слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій. Ця форма взаємодії здійснюється на підставі взаємного обміну інформації та висування версій. Водночас вирішується питання щодо

черговості проведення слідчих (розшукових) дій, розподілу обов'язків між учасниками взаємодії;

14) розроблення сумісних організаційних заходів з ефективного використання криміналістичних засобів і методів у процесі розслідування злочинів;

15) взаємний обмін інформацією. Своєчасний обмін інформацією між суб'єктами, що взаємодіють, суттєво підвищує ефективність діяльності СОГ і дає змогу слідчому:

- а) визначати напрями пошуку доказової інформації;
- б) установити послідовність проведення процесуальних дій;
- в) прогнозувати поведінку учасників процесу;
- г) здійснювати контроль та координацію суб'єктів;

16) надання допомоги наявними силами і засобами (наприклад, передача технічних засобів);

17) консультативно-довідкова діяльність;

18) проведення спільних нарад;

19) обговорення і підбиття підсумків спільної діяльності за конкретними кримінальними провадженнями. III. До організаційно-тактичних форм взаємодії вони відносять:

- спільний аналіз даних, отриманих у результаті проведення ОРЗ;
- взаємний обмін інформацією;
- створення СОГ [179, с. 183-184.].

У свою чергу, О. В. Старченко визначає 4 види таких форм, а саме:

1) оперативні: самостійне здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів та негайне інформування слідчого про їх результати; виконання оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого; здійснення оперативними підрозділами розшуку обвинувачуваного за дорученням слідчого; проведення оперативно-розшукових заходів відносно осіб, затриманих за вчинення злочину, та осіб, узятих під варту; застосування оперативних заходів з метою забезпечення безпеки осіб, що

беруть участь у кримінальному судочинстві і проходять за кримінальною справою, яка перебуває у провадженні слідчого [168, с. 9-10].;

2) організаційні: створення спільних оперативних, слідчо-оперативних груп чи бригад; надання практичної допомоги місцевим слідчо-оперативним групам і бригадам з боку центральних органів та структур; організація участі фахівців правоохоронних органів у проведенні слідчих дій та участі слідчих у проведенні дій оперативного характеру; використання нормативної та матеріальної бази функціонування спільних оперативних, слідчо-оперативних груп чи бригад; розроблення поточної документації звітнього, оперативного та процесуального характеру [168, с. 9-10].;

3) процесуальні: виконання доручень слідчого іншими підрозділами правоохоронних органів; виконання оперативними підрозділами доручень, пов'язаних із проведенням слідчих дій в інших районах і містах, а також невідкладних слідчих дій; виконання оперативними підрозділами та слідчими запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій і правоохоронних органів, запитів повноважних державних органів, установ та організацій на проведення оперативно-розшукових заходів ; проведення експертиз в експертних установах органів внутрішніх справ [168, с. 9-10].;

4) тактичні: створення реального механізму прийняття та реалізації спільних рішень у межах взаємодії; розроблення оперативно-тактичних планів і тактичних операцій; проведення спільних слідчих та оперативно-розшукових заходів, що мають риси оперативно-тактичних операцій; спільне проведення цільових спеціальних операцій, регламентованих відомчими актами; спільний виїзд слідчих і працівників розшуку до інших міст, регіонів для виконання комплексу дій, тактичних операцій, оперативно-розшукових та інших заходів [168, с. 9-10].

Огляд наведених вище концепцій дозволяє дійти висновку, що найбільш оптимальними формами взаємодії слідчого з оперативним підрозділом під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, є: процесуальні та непроцесуальні.

Опитування респондентів дало змогу визначити, що формами взаємодії слідчого та оперативного підрозділу під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, є:

1. Процесуальні: виконання доручень оперативними працівниками на проведення СРД, НСРД – 100 %; спільне виконання завдань у складі СОГ – 100 %; спільне проведення СРД, НСРД – 39 %; надання інформації на запити, листи, звернення та ін. – 29 %; виконання доручень щодо розшуку ВПО, які вчинили злочин, та викраденого майна – 33 %; виконання доручень щодо приводу осіб для проведення СРД – 47 %; затримання ВПО, що вчинили злочин, у порядку ст. 208 КПК України – 78 %; застосування заходів безпеки до свідків, очевидців, завників, а також співучасників, які уклали угоду про примирення чи визнання винуватості – 7 %.

2. Непроцесуальні: проведення оперативних нарад – 64 %; взаємний обмін інформацією – 100 %; збір інформації з метою визначення ризиків загрози вибуху або інших загроз для задіяних сил чи населення – 100 %; аналіз первинної інформації та висунення версій – 100 %; поточний та кінцевий аналіз ходу розслідування, виявлення недоліків та їх усунення – 76 %; планування та узгодження СРД, НСРД, заходів оперативного пошуку у межах оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження – 41 %; внесення змін та доповнень до плану – 32 %; забезпечення слідчим методичного супроводження реалізації оперативно-розшукової справи та надання практичної допомоги оперативному підрозділу – 6 %; передача слідчому матеріалів ОРД та відкриття кримінального провадження – 9 %; надання консультацій, обмін інформацією – 29 %; взаємодопомога наявними ресурсами (силами, засобами) – 38 %; пошук понятих та статистів – 67 %; доставляння спеціалістів інших підрозділів, органів, відомств, приватних експертів, адвокатів тощо – 34 %; інші – визначення (пошук) установ, які проводять нестандартні види експертиз; допомога у злагодженні дій із членами міжвідомчих СОГ [Додаток Б].

Потрібно погодитись із В. В. Пяковським у контексті того, що

взаємодію варто здійснювати на різних рівнях: орган – орган, орган – співробітник, співробітник – співробітник [180, с. 181].

Дещо інші рівні пропонують розглядати О. Ф. Кобзар, М. Л. Комісаров, Н. О. Комісарова, О. В. Ткаченко, О. М. Волуйко, які зазначають, що взаємодія, здійснювана у формі погоджених дій, має чотири рівні. 1. Слідчий і співробітник оперативного підрозділу проводять паралельно однойменні пошукові заходи, наприклад переслідування злочинця по різних можливих шляхах його відходу з місця злочину. Взаємодія здійснюється шляхом обміну інформацією про хід переслідування. 2. Проведення оперативним співробітником заходів, що забезпечують розшукову діяльність слідчого. На цьому рівні слідчому передається інформація, отримана з негласних джерел, а також рекомендації про шляхи і способи її використання. Наприклад, виявляється свідок, якого слідчий згодом допитує й одержує необхідні дані про місце перебування підозрюваного. 3. Передача слідчим інформації співробітнику оперативного підрозділу для виконання ним заходів розшукового характеру. 4. Проведення оперативно-тактичної комбінації (операції), під якою розуміють комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених оперативно-розшукових заходів і слідчих (розшукових) дій, що переслідують одну загальну мету і виконуються у певній послідовності кожним учасником у межах його компетенції [117, с. 169-170].

Водночас вчені не звертають увагу на те, що в деяких випадках слідчі оргінаів досудового розслідування Національної поліції України здійснюють взаємодію з оперативними підрозділами інших відомств, найчастіше – СБУ.

Водночас і оперативні підрозділи Національної поліції України здійснюють взаємодію зі слідчими інших відомств, зокрема ДБР, прокуратури тощо. Наприклад: *1) співробітники Управління СБУ у Дніпропетровській області спільно з Національною поліцією за процесуального керівництва прокуратури викрили 2-х колаборантів і заблокували їх антиукраїнську агітацію в інформпросторі. В рамках*

розпочатих кримінальних проваджень за ст. 111-1 Кримінального кодексу України двом російським прихильникам повідомлено про підозру за колабораційну діяльність [181]; 2) оперативні працівники Херсонського управління Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України та УСБУ в Херсонській області зібрали доказову базу щодо дев'ятнадцятих мешканців, які під час окупації влаштувалися до незаконно створеного «експертно-криміналістичного центру ГУМВС Херсонської області». Слідчими ДБР заочно оголошено про підозру фігурантам за ч. 7 ст. 111-1 (Колабораційна діяльність) КК України [182].

Проаналізовані підходи дозволяють узагальнити думки вчених та запропонувати розглядати рівні взаємодії слідчого та оперативного підрозділу під час розслідування злочинів вчинених ВПО, зокрема: 1) в залежності від підпорядкування: а) відомча – здійснюються у межах одного відомства; б) міжвідомча – здійснюються у межах 2-х і більше відомств. Така взаємодія під час розслідування злочинів ВПО найчастіше здійснюється у двох видах: у межах створення міжвідомчих СОГ – короткострокова; у межах взаємодії слідчого з органами і установами виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі СІЗО ДКВС) – постійній основі. Для розслідування резонансних злочинів ВПО, як правило, створюється штаб з метою об'єднання зусиль фахівців у різних галузях правоохоронної діяльності, до якого входять керівники (заступники за напрямками роботи) різних відомств, СОГ, до якого входять найбільш досвідчені слідчі й оперативні працівники з достатнім досвідом практичної роботи за конкретним напрямком; 2) в залежності від організаційно-штатної ланки (звена): а) центральна – здійснюється на рівні апаратів центральних органів відповідних відомств та/або головних управлінь чи департаментів; б) міжрегіональна – здійснюється між управліннями оперативного обслуговування території кількох областей (регіонів) та/або міжрегіональних територіальних підрозділів; в) регіональна – здійснюється у межах управлінь, відділів, секторів однієї області (регіону) з

метою об'єднання зусиль кількох територіальних підрозділів; г) місцева – для розслідування злочинів, учинених у межах оперативного обслуговування одного підрозділу (районного управління).

Суб'єктами зазначеної взаємодії під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, як правило, є слідчі (детективи) та оперативні працівники:

1) Національної поліції України – 87 %;

2) СБУ – 6%; 3) ДБР – 5%;

4) СІЗО ДКВС – 11%;

5) інші (Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, управління державної охорони, розвідувального органу Міністерства оборони України) – 2% [Додаток Б].

До оперативних підрозділів, які здійснюють взаємодію зі слідчими в Національній поліції України відносяться підрозділи кримінальної поліції, зокрема: Департаменту карного розшуку; Департаменту міграційної поліції; Департаменту оперативної служби; Департаменту оперативно-технічних заходів; Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами боротьби з наркозлочинністю; Департаменту кримінального аналізу; Департаменту внутрішньої безпеки; Департаменту кіберполіції; Департаменту стратегічних розслідувань.

Слідчі та працівники оперативних підрозділів Національної поліції України здійснюють взаємодію зі слідчими та працівниками оперативних підрозділів СБУ й ДБР здебільшого під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, у межах «суміжної компетенції (підслідності)». Незважаючи на те, що ст. 216 КПК України чітко визначає підслідність органів досудового розслідування відповідних правоохоронних відомств [див. вище], відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України в умовах воєнного стану генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право

доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування [143].

Водночас функції оперативних підрозділів різних відомств щодо виявлення та документування тяжких та особливо тяжких злочинів нерідко дублюються. Не виключенням є і злочини, що вчиняються ВПО.

Практика процесуального керівництва та оперативно-слідча практика показали, що як правило оперативне супроводження досудового розслідування злочинів ВПО, здійснюється тим оперативним підрозділом який їх виявив або спільно із оперативним підрозділом органу, до підслідності якого відноситься це розслідування.

В умовах воєнного стану така форма взаємодії має усталену практику, оскільки наприклад певні види злочинів, вчинені ВПО, які не підслідні органам досудового розслідування Національної поліції України – виявляються підрозділами кримінальної поліції, а також розслідуються слідчими органів досудового розслідування Національної поліції (здійснюються першочергові СРД та/або НСРД, призначаються первинні експертизи), після чого матеріали кримінальних проваджень направляються за підслідністю. Про це свідчать і нові пріоритети роботи органів та підрозділів Національної поліції України, які можемо спостерігати у річних звітах, наприклад: у 2024 році слідчими Національної поліції розпочато понад 27,7 тис. кримінальних проваджень за фактами вчинення на території країни злочинів військовослужбовцями збройних сил рф та їх пособниками (з початку збройної агресії рф – 138,5 тис.). Серед таких злочинів – колабораційна діяльність (стаття 111-1 КК України) – 721, державна зрада (стаття 111 КК України) – 31, терористичний акт (стаття 258 КК України) – 5.

За підслідністю до СБУ передано 21,4 тис. кримінальних проваджень, направлено до суду – 672 [183, с. 2-3].

Головною формою взаємодії слідчих та оперативних працівників у контексті функціонального призначення останніх є проведення НСРД. Саме ця форма взаємодії з оперативними підрозділами відрізняється особливістю та виключністю у порівнянні з іншими суб'єктами, які приймають участь (залучаються) під час розслідуванні злочинів, вчинених ВПО.

У зв'язку з цим, потребує особливої уваги питання ефективності та результативності проведення НСРД у взаємодії двох сторін.

Потрібно зазначити, що НСРД – це один із найбільш результативних процесуальних інструментів збирання доказів вини підозрюваної ВПО. А в деяких випадках вони є чи не єдиною можливістю отримати доказову базу, зокрема щодо вчинення ВПО злочинів, умовно віднесених нами до групи ідеологічних (державна зрада (ст. 111 КК), колабораційна діяльність (ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК). Є й інші злочини, що вчиняються ВПО, або за їх участю, у цій групі, але вони становлять незначну частину і є нетиповими, наприклад: пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК); перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК); несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК); незаконне переправлення осіб через державний кордон України (ст. 332 КК); порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї (ст. 332-1 КК); незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332-2 КК); публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258-2 КК) та інші.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень дало змогу виявити кореляційні зв'язки між визначеними групами злочинів, що вчинюються ВПО [див. підрозділ 1.1.] та необхідністю й результативністю окремих

НСРД, які проводяться у взаємодії слідчого та оперативних підрозділів під час розслідування таких злочинів. Зокрема встановлено таку залежність ефективності під час розслідування злочинів ВПО в залежності від груп злочинів:

1. Корисливі:

- 1) аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) – 14 %;
- 2) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) – 22 %;
- 3) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) – 51%;
- 4) накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції (ст. 261, ст. 262 КПК України) – 17 %;
- 5) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) – 22 %;
- 6) установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) – ст. 268 КПК України – 58 %;
- 7) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) – 55 %;
- 8) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) – 11 %;
- 9) моніторинг банківських рахунків – 1 %;
- 10) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – 3 %;
- 11) використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) – 18 %;
- 12) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження – 11 %;
- 13) контроль за вчиненням злочину – 52 %, а саме:
  - а) контрольована поставка – 5 %;
  - б) контрольована та оперативна закупка – 15 %;
  - в) спеціальний слідчий експеримент – 19 %;

г) імітування обстановки злочину – 4 % [Додаток В].

2. Ідеологічні:

1) установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) – ст. 268 КПК України – 39 %;

2) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) – 23 %;

3) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України) – 29 %;

4) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації – 19 %;

5) використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) – 21 %;

6) контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту – 27 %;

7) інші – 2 % [Додаток В].

3. Насильницькі:

1) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) – 9 %;

2) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) – 7 %;

3) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) – 9 %;

4) установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) – ст. 268 КПК України – 32 %;

5) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) – 45 %;

6) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження – 13 %;

7) контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту або імітування обстановки злочину – 6 %;

8) інші – 3 % [Додаток В].

4. Ситуативні:

- 1) аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) – 16 %;
- 2) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України) – 18 %;
- 3) спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) – 21 %;
- 4) установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) – ст. 268 КПК України – 45 %;
- 5) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України) – 48 %;
- 6) використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) – 22 %;
- 7) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження – 19 %;
- 8) інші – 2 % [Додаток В].

Відповідно до вимог КПК України (п. 3 ч. 2 ст. 40) слідчий уповноважений доручати проведення СРД та НСРД відповідним оперативним підрозділам, а останні відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК України зобов'язані проводити СРД та НСРД за письмовим дорученням слідчого [143].

Водночас відповідно п. 6 ст. 246 КПК України та п. 3.1. Розділу III «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної Служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 06.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 слідчий може проводити НСРД самостійно, спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати до їх проведення інших осіб, а також доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам [143; 147].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що найбільш ефективним під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, є організація проведення НСРД шляхом надання слідчим доручення оперативним підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукове супроводження досудового розслідування (89 %), що в свою чергу дозволяє: забезпечити процес негласного отримання доказової бази необхідними оперативними можливостями та комплексно застосовувати сили й засоби оперативного підрозділу-ініціатора та оперативного підрозділу-викнавця заходу [Додаток Б].

Самостійне ініціювання слідчим НСРД шляхом надання доручення (ухвали, завдання) підрозділам оперативної служби та/або оперативно-технічним підрозділам є ефективним лише у 11 % випадків [Додаток Б].

Поряд з цим визначено, що найбільш результативними гласними СРД під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, які дають змогу слідчому у взаємодії із оперативним працівником висунути версії, встановити та/або затримати особу, що вчинила злочин та отримати найбільш повну доказову базу гласного характеру, в залежності від визначених груп злочинів є:

1. Корисливі:

- 1) допит – 57 %;
- 2) пред'явлення для впізнання – 7 %;
- 3) обшук – 49 %;
- 4) огляд – 85 %;
- 5) слідчий експеримент – 15 %;
- 6) освідчування особи – 5 %;
- 7) проведення експертизи – 72 % [Додаток В].

2. Ідеологічні:

- 1) допит – 35 %;
- 2) пред'явлення для впізнання – 58 %;
- 3) обшук – 18 %;
- 4) огляд – 44 %;

- 5) слідчий експеримент – 3 %;
- 6) освідкування особи – 2 %;
- 7) проведення експертизи – 25 % [Додаток В].

3. Насильницькі:

- 1) допит – 57 %;
- 2) пред'явлення для впізнання – 77 %;
- 3) обшук – 27 %; 4) огляд – 78 %;
- 5) слідчий експеримент – 26 %; 6) освідкування особи – 74 %;
- 7) проведення експертизи – 69 % [Додаток В].

4. Ситуативні:

- 1) допит – 28 %;
- 2) пред'явлення для впізнання ; – 13 %;
- 3) обшук – 31 %;
- 4) огляд – 89 %;
- 5) слідчий експеримент – 69 %;
- 6) освідкування особи – 66 %;
- 7) проведення експертизи – 88 % [Додаток В].

Вивчені матеріали кримінальних проваджень показали, що гласні СРД під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, є найбільш якісними та результативними за умови їх проведення слідчим одноосібно (38 %), слідчим у взаємодії із оперативним підрозділом (39 %), оперативним підрозділом за дорученням слідчого, прокурора (23 %) [Додаток В].

Водночас, протидія органами та підрозділами Національної поліції України злочинам ВПО цієї категорії має недоліки, оскільки на низькому рівні забезпечується їх попередження, виявлення та розслідування.

Цьому слугує ряд прогалини в організації роботи правоохоронних органів щодо протидії злочинам ВПО взагалі та взаємодії між слідчими й працівниками оперативних підрозділів під час їх розслідування, зокрема, на що звертають увагу опитані респонденти, а саме: відсутність пріоритету протидії злочинам, вчинених стосовно ВПО та злочинів, вчинених ВПО, у

тому числі на науковому рівні (обмежене виконанням п. 22 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої наказом МВС України від 21.05.2024 № 326: «Ефективне інтегроване управління кордонами і збалансована міграційна політика в умовах дії правового режиму воєнного стану та післявоєнний період») – 100 %; відсутність спеціалізації органів досудового розслідування та підрозділів кримінальної поліції з протидії злочинам, вчинених стосовно ВПО та злочинів, вчинених ВПО – 78 %; відсутність оперативного моніторингу про пересування ВПО (даних щодо фактичного місця проживання та перебування; періодичності зміни місця проживання; фактів вчинення правопорушень ВПО у місцях фактичного проживання; відсутність он-лайн (оф-лайн) карт вчинення ВПО кримінальних правопорушень та ін.) – 34 %; відсутність аналітично-фільтраційних заходів стосовно ВПО, які переміщуються з територій масової евакуації, з метою виявлення та визначення окремих осіб та їх груп із підвищеним ступенем ризику вчинення кримінальних правопорушень, зокрема тяжких та особливо тяжких злочинів – 32 %; низький рівень якості оперативного обслуговування територіальних громад у місцях масової концентрації ВПО – 56 %; низький рівень виявлення злочинів, що вчинюються ВПО, зокрема на територіях масової евакуації населення, а також відкриття кримінальних проваджень за матеріалами ОРД – 67 %; низька ініціативність щодо отримання оперативно-значимої інформації про ВПО, які фігурують у вчиненні злочинів та стосовно яких проводиться досудове розслідування – 41 %; незадовільний стан проведення НСРД під час розслідування злочинів, вчинених ВПО: а) несвоєчасність складання клопотань – 25 %; б) низька якість оперативного супроводження НСРД (несвоєчасність виконання, залишення без виконання за підстави відсутності оперативної можливості та оперативних підходів) – 21 %; в) нерезультативність проведення – 39 %; незадовільний стан взаємодії у складі СОГ під час реагування на заяви та повідомлення про вчинення злочинів ВПО: виїзди у неповному складі – 27 %; низький рівень комінукації

– 24 %; часткове/неякісне виконання вказівок слідчого – 32 %; некваліфіковане надання вказівок слідчим – 46 %; формальний (шаблонний) підхід щодо створення СОГ, включення до їх складу оперативних працівників у кримінальних провадженнях по факту вчинення ВПО злочинів – 53 %; формальний (шаблонний) підхід щодо висунення версій, планування заходів та їх виконавців у кримінальних провадженнях по факту вчинення ВПО злочинів – 72 %; відсутність та/або формальний підхід до закріплення слідчого за оперативно-розшуковою справою – 91 %; низька спроможність самоорганізації роботи слідчого взагалі та щодо організації роботи з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених ВПО – 57 %; неврахування слідчим оперативних підходів (можливостей) щодо проведення НСРД під час самостійного звернення до підрозділів оперативної служби та підрозділів оперативно-технічних заходів (після отримання ухвали суду) – 64 %; перекладання відповідальності за якість та результативність проведення НСРД одного із суб'єктів взаємодії на іншого – 87 %; інші – 3 % [Додаток Б].

Виявлені недоліки, а також реалії сьогодення (надмірний некомплект штату слідчих та оперативних працівників; низький професійний рівень слідчих та оперативних працівників; збільшення кількості і тяжкості злочинів, які вчиняють ВПО; використання ВПО, що вчинили злочини, територій прифронтових громад для переховування; вербування ВПО для диверсійної чи розвідувально-підривної діяльності; високий ризик ураження місць проведення СРД ракетними атаками та/або сучасними вибуховими пристроями дистанційного керування (мобільні телефони, «дрони-ждуни» й ін.) дозволили запропонувати шляхи оптимізації взаємодії слідчих та оперативних працівників під час виявлення, документування та розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, зокрема: 1) введення спеціалізації: а) на відомчому рівні НПУ – на рівні територіальних управлінь: в управліннях карного розшуку ГУНП в областях – лінії оперативного обслуговування протидії злочинам, вчинених ВПО, або щодо ВПО; в слідчих

управліннях ГУНП в областях – лінії розслідування злочинів, вчинених ВПО, або щодо ВПО; в управліннях кримінального аналізу ГУНП – лінії моніторингу злочинності ВПО; б) на міжвідомчому рівні – створити постійно діючі міжвідомчі СОГ в обласних (територіальних) управліннях оперативного обслуговуванні прифронтових територій НПУ, СБУ, ДБР для протидії воєнним злочинам, у тому числі з виявлення/припинення, документування та розслідування фактів використання ВПО для диверсійної чи розвідувально-підривної діяльності та інших злочинів; 2) в межах перетину блокпостів (силами НПУ, СБУ, НГУ, ЗСУ) – організувати фільтраційні заходи ВПО під час евакуації населення, з метою виявлення осіб із підвищеним ступенем ризику вчинення злочинів та встановлення щодо них оперативно-профілактичного контролю; 3) здійснення постійного контролю з боку керівників підрозділів досудового розслідування та оперативних підрозділів щодо: своєчасного видання наказів про закріплення слідчих за оперативно-розшуковими справами для надання методичної допомоги; створення СОГ із досвідчених працівників; планування заходів у кримінальних провадженнях, а також висунення та відпрацювання версій; отримання оперативної інформації та своєчасне її відпрацювання; своєчасності надання та якості виконання доручень на проведення СРД та НСРД; направлення завдань на здійснення оперативних розробок; актуалізації професійних знань та постійного вдосконалення навичок.

Підбиваючи підсумки, потрібно зазначити, що результативність розслідування злочинів, вчинених ВПО, від якості та ефективності проведення гласних і негласних СРД й оперативних заходів, що в свою чергу досягається за умови високого рівня злагоджених дій слідчих та оперативних працівників. В свою чергу, взаємодія слідчого (дізнавача) з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, залежить від організуючої ролі керівництва, вірно обраних форм взаємодії, професійного рівня слідчого та оперативних працівників.

Висновки до розділу 2

Встановлено, що особливе значення відіграють типові слідчі ситуації та алгоритми дій початкового етапу розслідування, оскільки встановлення злочинців та їх затримання переважно відбувається саме на цьому етапі. Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються ВПО.

Узагальнення наукових здобутків та думок опитаних респондентів дозволило розробити комплексні варіативно-сценарні алгоритми дій слідчого, спрямовані на вирішення типових слідчих ситуацій.

З'ясовано, що метою взаємодії є запобігання, тобто недопущення нових кримінальних правопорушень та реагування на факти вчинених злочинів. Запропоновано під взаємодією слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, розуміти законодавчо закріплені узгоджені й злагоджені дії (процес) двох і більше суб'єктів відомчого та/або міжвідомчого підпорядкування, які виконують різні правоохоронні функції (досудове розслідування, оперативно-розшукову діяльність), змістом яких є ефективне застосування сил, засобів, заходів, процесуальних дій, способів, прийомів та методів з метою своєчасного запобігання правопорушенням та/або швидкого й повного розслідування злочинів під час виконання проміжних чи наскрізних завдань.

Визначено форми взаємодії:

1) процесуальні: виконання доручень оперативними працівниками на проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; спільне виконання завдань у складі слідчо-оперативної групи; спільне проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; надання інформації на запити, листи, звернення та ін.; виконання доручень щодо розшуку ВПО, які вчинили злочин, та викраденого майна; виконання доручень щодо приводу осіб для проведення слідчих (розшукових) дій;

затримання ВПО, що вчинили злочин, у порядку ст. 208 КПК України; застосування заходів безпеки до свідків, очевидців, заявників, а також співучасників, які уклали угоду про примирення чи визнання винуватості;

2) непроцесуальні: проведення оперативних нарад; взаємний обмін інформацією; збір інформації з метою визначення ризиків загрози вибуху або інших загроз для задіяних сил чи населення; аналіз первинної інформації та висунення версій; поточний та кінцевий аналіз ходу розслідування, виявлення недоліків та їх усунення; планування та узгодження слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, заходів оперативного пошуку в межах оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження; внесення змін та доповнень до плану; забезпечення слідчим методичного супроводження реалізації оперативно-розшукової справи та надання практичної допомоги оперативному підрозділу; передача слідчому матеріалів оперативно-розшукової діяльності та відкриття кримінального провадження; надання консультацій, обмін інформацією; взаємодопомога наявними ресурсами (силами, засобами); пошук понять та статистів; доставляння спеціалістів інших підрозділів, органів, відомств, приватних експертів, адвокатів; визначення (пошук) установ, які проводять нестандартні види експертиз; допомога у злагодженні дій із членами міжвідомчих слідчо-оперативних груп та ін.

Запропоновано розглядати рівні взаємодії: 1) в залежності від підпорядкування: відомча – здійснюються у межах одного відомства; міжвідомча – здійснюються у межах 2-х і більше відомств; 2) в залежності від організаційно-штатної ланки (звена): центральна – здійснюється на рівні апаратів центральних органів відповідних відомств та/або головних управлінь чи департаментів; міжрегіональна – здійснюється між управліннями оперативного обслуговування території кількох областей (регіонів) та/або міжрегіональних територіальних підрозділів; регіональна – здійснюється у межах управлінь, відділів, секторів однієї області (регіону) з метою об'єднання зусиль кількох територіальних підрозділів; місцева – для

розслідування злочинів, учинених у межах оперативного обслуговування одного підрозділу (районного управління).

З'ясовано, що суб'єктами взаємодії під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, найчастіше, є слідчі (детективи) та оперативні працівники: 1) Національної поліції України – 87 %; 2) СБУ – 6%; 3) ДБР – 5%; 4) СІЗО ДКВС – 11%; 5) інші (Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, управління державної охорони, розвідувального органу Міністерства оборони України) – 2%.

До оперативних підрозділів, які здійснюють взаємодію зі слідчими в Національній поліції України відносяться підрозділи кримінальної поліції: Департаменту карного розшуку; Департаменту міграційної поліції; Департаменту оперативної служби; Департаменту оперативно-технічних заходів; Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами боротьби з наркозлочинністю; Департаменту кримінального аналізу; Департаменту внутрішньої безпеки; Департаменту кіберполіції; Департаменту стратегічних розслідувань.

Констатовано, що головною формою взаємодії слідчих та оперативних працівників у контексті функціонального призначення останніх є проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Встановлено ефективність проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій залежно від груп злочинів, вчинених ВПО. Визначено прогалини в організації роботи правоохоронних органів щодо протидії злочинам ВПО взагалі та взаємодії між слідчими й оперативними працівниками під час їх розслідування зокрема, що дозволило запропонувати шляхи підвищення ефективності цієї діяльності.

Розділ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

3.1. Організаційно-тактичні особливості проведення огляду та обшуку під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами

Огляд – одна із найбільш важливих та інформативних слідчих дій, які проводяться слідчим під час розслідування злочинів, вчинених ВПО. Його результативність у контексті отримання доказової бази, орієнтуючої інформації та супутніх завдань таких як припинення злочину, недопущення реалізації загроз різного характеру та масштабу, затримання підозрюваного, віднайдення викраденого, встановлення інсценування злочину, знайдення безвісно зниклого, надання допомоги постраждалим та особам, що опинилася в скрутних обставинах й ін. залежить від якості організаційних заходів та вірно обраних тактичних прийомів ще на підготовчому етапі проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Сьогодні в науковій літературі існує ряд визначень поняття цієї СРД. Вивчення наукової літератури показало несуттєві відмінності поняття огляду, які були зроблені вченими у різні роки: процес збирання відомостей про кримінальну подію безпосередньо на місці її вчинення шляхом активного й цілеспрямованого спостереження, а також подальшого аналізу та узагальнення отриманої інформації з метою вирішення завдань, що мають значення для розгляду кримінального провадження [187, с. 22]; слідча дія, яка проводиться «з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення

для справи» [113, с. 250]; слідча дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення у провадженні [188, с. 250]; слідча дія, що полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину, з'ясування механізму злочину, обстановки його здійснення та інших обставин, які мають значення у справі, що розслідується [189, с. 206]; слідча (розшукова) дія, яка полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів із метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для кримінального провадження [116, с. 297]; слідча дія, яка полягає в тому, що слідчий, проводячи розслідування, згідно з вказівками закону, безпосередньо сприймає, досліджує, фіксує і оцінює об'єкти на місцевості або в приміщенні, де виявлено ознаки злочину, з метою знаходження там слідів, речових доказів, з'ясування обстановки і всіх обставин, які мають значення для справи [190, с. 189]

Отже, більшість учених у галузі криміналістики вважають, що ключовою рисою огляду виступає пряме, безпосереднє сприйняття (спостереження, виявлення, дослідження, оцінка, фіксація) слідчим навколишньої обстановки та об'єктів, слідів, речових доказів для подальшого аналізу та узагальнення з метою з'ясування механізму злочину й інших обставин.

Слідчий особисто повинен переконатися у наявності матеріальних джерел, їх ознаках та властивостях, зафіксованих у протоколі огляду [187, с. 6].

Огляд місця події, здійснений ще до внесення відомостей до кримінального провадження, виступає одним із ключових джерел первинної інформації, що може свідчити про вчинення злочину ВПО. Ефективність розкриття та розслідування злочинів ВПО значною мірою зумовлюється своєчасним і професійним забезпеченням роботи слідчо-оперативної групи під час проведення огляду місця події, вузлових місць та об'єктів, які

зберігають сліди злочинних дій.

Чинний КПК України передбачає кілька видів таких місць та об'єктів (види оглядів): місця події, місцевості, приміщення, речей, документів, комп'ютерних даних, тварин, транспортних засобів, трупа, у тому числі пов'язаного з ексгумацією, освідування (ст.ст. 237-239, 241) [143].

Залежно від черговості проведення огляд може бути первинним і повторним, а залежно від обсягу виділяють основний і додатковий огляди. Повторний огляд призначається в тих випадках, коли первинний огляд було проведено поверхово (неякісно), а додатковий – у випадку, коли з певних причин (наприклад, через несприятливі умови) не було здійснено огляд певних об'єктів, які на час дій цих причин опечатуються та/або забезпечуються охороною [38, 218]. Залежно від обсягу виділяють основний і додатковий огляди. На практиці іноді виникають ситуації, коли огляд певних об'єктів на місці їх знаходження з певних причин не було здійснено (наприклад, через несприятливі умови огляду). У такому випадку об'єкт опечатується, забезпечується його охорона, і пізніше проводиться додатковий огляд [191, с. 278-280]. Також виділяють одиничний та груповий огляди.

Існує певна полеміка щодо визначення одним із видів огляду окрему СРД – освідування особи (ст. 241 КПК України). Тому зазначимо, що, на наш погляд, ця СРД принципово відрізняється від інших видів огляду, оскільки тіло та одяг людини як об'єкт дослідження слідчого має суттєві відмінності від інших об'єктів, які підлягають огляду. Це обумовлюється тим, що слідчому завчасно відомі вірогідні сліди та прикмети, які можуть бути виявлені, оскільки сама процедура передбачає наявність підстав (достовірних даних), які свідчать про причетність до вчиненого злочину, а отже і тактика та послідовність дій буде вірогідною.

На відміну від цієї СРД інші види огляду, як правило мають гносеологічну спрямованість, що дозволяє припускати непередбачуваний його результат і, як наслідок, вимагає застосування особливих організаційних

та тактичних прийомів для досягнення бажаного результату. Проте ми вважаємо, що освідування має більше спільних, аніж відмінних рис від інших видів огляду, у зв'язку з чим воно є одним із видів огляду.

Досліджені нами види злочинів ВПО показують, що окремі з них, наприклад, шахрайства, взагалі можуть не залишати інформаційні сліди на місці так званої події (у класичному її розумінні), оскільки часто такі місця не мають конкретної локації, тобто чітко окресленої просторової межі, де безпосередньо відбувався злочин, переважно це стосується злочинів ВПО, вчинених за допомогою мережі Інтернет або месенджерів чи подібних ресурсів. У цьому контексті більш інформативним будуть інші види огляду, наприклад, документів, месенджерів, інтернет-сайтів, відеоконтенту, електронних рахунків, мобільних телефонів, комп'ютерної техніки тощо.

Водночас для більшості злочинів ВПО огляд місця події є найбільш розповсюдженим видом цієї СРД.

Узагальнення наукової літератури показало, що до основних завдань огляду належать: безпосереднє вивчення слідчим матеріальної обстановки для з'ясування характеру та обставин розслідуваної події; виявлення, фіксація, вилучення та оцінка слідів злочину та інших речових доказів з метою визначення напрямку розслідування; отримання вихідної інформації для висунення версій щодо механізму події, його учасників, особи злочинця та ін.; отримання даних для організації розшуку злочинця за «гарячими слідами», викраденого майна та інших оперативно-розшукових заходів; установлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину [189, с. 206]; виявлення ознак, що характеризують осіб, які брали участь у вчиненні злочину; фіксація особливостей, притаманних потерпілому та іншим об'єктам посягання; встановлення обставин, що відображають об'єктивну сторону злочину: час і спосіб його вчинення, дії злочинця на місці події; наслідки злочину, наявність причинного зв'язку між діями злочинця і наслідками; виявлення ознак, що вказують на мотиви і мету вчинення злочину [192, с. 226]; чи мав місце злочин або його не було; чи є місце події

місцем злочину; які шляхи проникнення та відходу злочинців на місце події та які транспортні засоби були використані, куди ведуть сліди, за якими можна організувати розкриття злочину і затримання злочинців за гарячими слідами; скільки осіб було на місці події; протягом якого часу перебували учасники злочину на місці події; коли стався злочин; якими є межі місця події; які дії вчинено учасниками злочину для приховання слідів; які предмети залишив злочинець на місці події (зброя злочину, предмети або частини одягу тощо); які сліди з місця події могли залишитися на тілі злочинця, на його одязі, зброї злочину, транспортному засобі та інших предметах; хто і звідки міг спостерігати або чути, що відбувалося на місці події; які є дані, що вказують на обставини, які сприяли вчиненню та прихованню злочину [191, с. 278-280].

Переходячи до висвітлення організаційно-тактичних особливостей огляду під час розслідування злочинів ВПО, потрібно зазначити, що загалом слідчий огляд складеться з трьох основних етапів: підготовка до проведення огляду (підготовчий), безпосереднє проведення слідчої дії (робочий) та фіксація ходу і результатів огляду (заключний) [193, с. 62].

Підготовчий етап складається із підготовчих дій до виїзду на місце проведення огляду і підготовчих дій безпосередньо перед початком огляду.

Вивчення думок опитаних респондентів дало змогу визначити, що основними підготовчими діями до проведення огляду були: забезпечення транспортом – 100 %; визначення часу, об'єктів та вузлових місць – 100 %; підготовка криміналістичних засобів та обладнання – 100 % визначення учасників (спеціалістів, оперативних парцівників, ДСНС, СБУ, операторів дронів, потерпілих, свідків та ін.), та узгодження їх участі – 100 %; визначення покрокових дій та порядку пересування місцем події – 45 %; розподіл сил і засобів, визначення завдань кожного – 58 %; визначення тактичних прийомів, які будуть найбільш ефективними – 65 %; надання медичної допомоги, усунення небезпеки – 19 % [Додаток Б].

Враховуючи, що ВПО нерідко використовуються для вчинення

диверсій різного характеру, потрібно зазначити, що обов'язковим елементом підготовчого етапу огляду повинні бути збір інформації з метою визначення потенційних диверсійних загроз, ризиків вибуху або інших загроз для задіяних сил чи населення. При цьому безпосередньо на місці події підготовчі дії повинні бути спрямовані на пошук пасток, прилад, засобів трансляції відео у режимі реального часу (смартфонів), підключених пристроїв та ретрансляторів, дронів-ждунів та ін.

Ключову роль у цьому контексті відіграють сучасні технічні можливості, зокрема: спеціальні багатоцільові технічні засоби, комплекси та системи радіолокації, можливості операторів мобільного зв'язку для централізованого вимкнення зв'язку усіх видів у зоні ризику, скринінг мереж за частотами для виявлення сторонніх сигналів та їх локації, БПЛА з функцією розпізнання розшукуваних осіб, транспортних засобів, вибухонебезпечних предметів на основі конфігурування інформаційно вимірювальних засобів та передачі даних з метою подальшої обробки із використанням штучного інтелекту та прогнозування ризиків.

Відсутність організаційних заходів на підготовчому етапі призводить до поверховості та неповноти оглядів. Підготовчий етап огляду місця події з використанням БПЛА передбачає послідовне проведення таких дій, як: перевірка готовності БПЛА; перевірка відповідності погодних умов у день проведення слідчої (розшукової) дії на відповідній місцевості; рекогностування або перевірка місцевості, де буде проводитись огляд. Існують зони з різним ступенем допустимості до польотів: в окремих повністю забороняють польоти, у деяких є обмеження за висотою, інші дозволяють політ за погодженням із DJI. Наприклад, у мультикоптерів DJI прописані безпольотні зони NFZ (No Fly Zone), що відмічені на картах різними кольорами. Таке погодження потрібно отримувати у додатку безпосередньо перед польотом. Тому у випадках наявності однієї з таких зон, необхідно подбати про отримання дозволу або застосовувати БПЛА від іншого виробника чи взагалі відмовитися від аерозйомки. [194, с. 22; 201-

На підготовчому етапі також потрібно перевіряти осіб від яких надходять повідомлення про вчинений злочин за базами даних на предмет встановлення їх причетності до вчинення злочинів, реєстрації як ВПО, осіб які виїжджали із зон евакуації. Це надасть змогу допустити можливість диверсійних загроз.

Після завершення підготовчого етапу здійснюється безпосередній огляд місця події, у ході якого робота слідчого набуває характеру дослідження.

Робочий етап огляду місця події складається з загального і детального огляду (статична та динамічна стадія огляду). Загальний огляд (статична стадія) починається з наступних заходів: орієнтування на місці події; визначення кордонів огляду; вирішення питання про вихідну точку і спосіб огляду, тобто визначення його послідовності; вибору позиції для проведення орієнтуючої і оглядової фотозйомки [203, с. 417].

Робочий етап – безпосередній огляд місця події – починається із загального огляду, в ході якого слідчий знайомиться з обстановкою місця події, визначає межі огляду, висуває версії стосовно події. На основі отриманих відомостей слідчий формує завдання оперативним працівникам (застосування службово-розшукового собаки, організація пошуку злочинця за «гарачими слідами», збирання інформації, виявлення свідків), складає план детального огляду, вибирає методи й засоби дослідження обстановки місця події, проводить орієнтуючу та оглядову зйомки місця події. Детальний огляд передбачає глибоке й всебічне дослідження місця події, об'єктів з метою виявлення слідів злочину. Під час загального огляду слідчий досліджує об'єкти в статичному стані, а при детальному – може переміщувати предмети з метою дослідження, насамперед зафіксувавши їх на місці виявлення. Під час детального огляду здійснюється вилучення матеріальних джерел (слідів), їх пакування, фіксація [204, с. 7-8].

Якщо місцем учинення кримінального правопорушення була відкрита,

а зібрана інформація свідчить про можливість виникнення ризиків загрози вибуху, то на місце події залучаються працівники СБУ, створюється міжвідомча СОГ або дії відбуваються у рамках постійно діючих СОГ.

Забезпечується охорона місця події, надається допомога постраждалим. Для охорони місця події залучаються сили із числа поліцейських із числа підрозділів патрульної поліції, превентивної діяльності (дільничних офіцерів поліції, поліцейських офіцерів громади, поліція діалогу), підрозділів кримінальної поліції, підрозділів поліції особливого призначення, кінологічних підрозділів. Для надання медичної допомоги викликається бригада естренної медичної допомоги.

Із числа цих оперативних працівників формується група переслідування «по гарячих слідах».

Учені-криміналісти виділяють наступні методи дослідження місця події: ексцентричний, концентричний, фронтальний, вузловий (квадратний), суцільний (об'єктивний), вибірковий (суб'єктивний) [205, с. 418-419].

Проте практика роботи слідчих показує, які розслідували злочини ВПО, показала що огляд місцевості дійсно здійснювати концентричним методом.

Одночасно з обстеженням території слідчий здійснює огляд об'єктів, які мають найбільшу доказову цінність, що сприяє встановленню фактичних обставин події, виявленню осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та створює умови для організації їх розшуку, переслідування і затримання.

У ході дослідження встановлено, що слідчими під час розслідування злочинів ВПО, проводився огляд таких вузлових місць та об'єктів: місце події та прилегла територія – 78 %; об'єкти довколишнього простору, на яких залишилися сліди вчинення злочину, у тому числі транспортні засоби – 100 %; мобільні телефони (SIM-картки) та комп'ютерна техніка (жорсткі диски HDD, SSD, оптичні CD, DVD-диски, принтери, ксерокси, Wi-Fi-роутери) – 100 %; електронна пошта, месенджери, інтернет-сайти; документи, їх паперові та електронні копії (довідка ВПО, рішення, накази,

довіреності, рахунки, чеки, квитанції тощо) – 75 %; інформація з електронних інформаційних систем (мережі «Інтернет»), доступ до яких не обмежується її власником та не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту – 64 %; будинки та споруди – 43 %; предмети; особи, трупи – 42 % [Додаток В].

Огляд магнітних носіїв цифрової інформації мобільні телефони, SIM-картки, фото-, відеокамери, відеореєстратори, мобільні телефони (термінали), принтери, ксерокси, Wi-Fi-роутери, жорсткі диски HDD, SSD, оптичні CD, DVD-диски, флеш-накопичувачі оформлюються окремим протоколом СРД.

Інколи виникає доцільність одночасного дослідження багатьох об'єктів огляду, які розташовані на значній території (камери відеоспостереження).

У зв'язку з цим результативним є комбіноване проведення оглядів із залученням допоміжних сил. Для цього потрібно використовувати різні методи як концентричний так і ексцентричний у різних зонах (секторах) залежно від наявності конкретних об'єктів та вузлових місць.

У зв'язку з цим огляд потребує застосування кількох методів, які є найбільш ефективними під час розслідування різних груп злочинів ВПО: 1) концентричний – для огляду місцевості; 2) вузловий – для огляду об'єктів, які знаходяться у певному просторовому віддаленні на місці події.

Потрібно зазначити, організація огляду місця події в залежності від групи злочинів ВПО (корисливі, ситуативні, ідеологічні нетипові) можуть значно різнитися на підготовчому етапі.

Якщо ВПО вчинює шахрайство, а місцем вчинення була державна установа, то підготовчі дії можуть не містити окремих заходів, таких як визначення небезпеки, надання допомоги постраждалим тощо та ін.

Поряд із цим під час огляду місця ДТП надання допомоги потерпілим, усунення небезпеки дорожньо-транспортного та побутового характеру є обов'язковим.

Водночас одним із найбільш інформативних видів огляду є огляд месенджерів, інтернет-сайтів смартфонів, айфонів, комп'ютерів, жорстких

дисків та ін.

У діяльності слідчих та оперативних підрозділів для виявлення й встановлення ВПО, що вчинюють злочини, поєднані з використанням зазначених сервісів, використовуються програмні продукти. Критеріями результативності пошуку і фіксації електронної інформації можуть бути: своєчасне і точне встановлення IP-адреси; виявлення та відтворення прихованих файлів; встановлення зв'язків осіб у соціальних мережах, їх переписка, час та зміст повідомлень, фотографії та відео файли та ін.

На робочому етапі огляду важливим чинником є недопущення втрати такого роду інформації. Здійснення таких дій доцільно проводити із залученням спеціаліста відповідного профілю.

Проте сучасні програмні продукти дають можливість слідчим та оперативним працівникам самостійно виявляти та фіксувати цю інформацію. До таких програмних продуктів, що допомагає при визначенні інформації різного виду в мережі Інтернет, належить програма IP-Tools, що містить такі корисні утиліти, як: Ping-Skanner – здійснення пошуку за діапазоном адрес або за списком адрес; Trase – показує маршрут, яким проходять IP-пакети між комп'ютерами; Whois – дозволяє одержати реєстраційну інформацію про домени з офіційних Whois-серверів; Finger – одержати інформацію про користувачів певного хоста; LookUp – визначає IP-адресу хоста або розташування самого сервера за іменем і навпаки. Також у мережі Інтернет існують інші безкоштовні сервіси, за допомогою яких можна отримати ту чи іншу інформацію щодо ресурсів мережі (сайтів) (наприклад, SmartWhois, Mod IP, City та ін.) [206, с. 167-168].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень, а також думок опитаних респондентів дало змогу визначити прогалини та прорахунки, які допускаються під час проведення огляду: низька організація підготовчих заходів або їх відсутність (28 %); нехтування заходами безпеки (19 %); несвоєчасне та поверхнєве проведення (34 %); проведення огляду неповним складом слідчо-оперативної групи (18 %); порушена послідовність дій;

частковий опис обстановки слідів та об'єктів (28 %); часткова фото-, відеофіксація або їх відсутність (17 %); здійснення фото-, відеофіксації на приватні мобільні телефони (11 %); відсутність вимірювання (23 %); низька якість або відсутність схем огляду (використання роздруківок Google-maps) (65 %); відсутність фототаблиць (19 %); відсутність вилучених слідів (8 %); неправильне упакування та збереження доказів (10 %); відсутність технічних засобів освітлення та засобів виявлення слідів (15 %) [Додаток В].

Опитування респондентів показало, що підвищення ефективності та безпечності огляду можливе шляхом використання: а) БПЛА/квадрокоптерів, обладнаних оптичними приладами нічного бачення та тепловізорами, геолокаційними (супутниковими) комплексами, інтелектуальними системами розпізнавання розшукуваних осіб, транспортних засобів, вибухонебезпечних предметів на основі конфігурування інформаційно вимірювальних засобів, елементів штучного інтелекту та баз даних (100 %); б) геоінформаційних систем, цифрових комплексів та глобальних систем позиціонування (GPS), які дозволяють у режимі реального часу спостерігати за місцем процесуальної дії, виявляти можливих злочинців, сліди, моделювати інтерактивну обстановку (3D-моделі) – 100 %; в) системи «Безпечне місто/регіон» (87 %); г) можливостей операторів мобільного зв'язку для централізованого вимкнення зв'язку усіх видів у зоні ризику (89 %); д) скринінгу мереж за частотами для виявлення сторонніх сигналів (100 %) [Додаток Б].

3.2. Організація і тактика проведення допиту під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами

Допит – одна із найскладніших СРД, спрямованих на отримання інформації з особистісних джерел. Його складність полягає у тому, що, як правило, допитувані підозрювані та свідки не зацікавлені давати показання

взагалі або показання, які конкретизують деталі чи уточнюють фактичну сторону, а потерпілі зацікавлені у перебільшенні шкоди та завищенні матеріальних збитків.

Тому для успішного проведення допиту і отримання позитивних результатів слідчі повинні володіти законами мислення, логічних методів і прийомів, даних психології та тактичних прийомів допиту, розроблених у криміналістиці [207, с. 94].

У цьому контексті доцільно підкреслити особливу важливість формування тактичних підходів до допиту підозрюваних. Тактика допиту ВПО-злочинця, свдків, потерпілих вирізняється специфічними рисами, адже безпосередньо зумовлюється слідчою ситуацією, яка складається на відповідному етапі розслідування, зокрема її конфліктним чи безконфліктним характером. З урахуванням взаємовідносин між учасниками допиту слідчий добирає відповідні тактичні прийоми, що забезпечують отримання достовірних показань щодо обставин вчинення злочину.

У юридичній літературі досить повно розроблені теоретичні положення тактики допитів на різних етапах кримінального провадження окремих категорій його учасників [207-225]. Воєнний стан як особливий правовий режим істотно модифікує функціонування механізмів кримінального провадження, зокрема – порядок іу мови здійснення слідчих (розшукових) дій. Зміна умов, у яких реалізуються базові процесуальні інструменти (обшук, огляд, впізнання, допит, призначення експертизи), вимагає переосмислення як нормативної моделі їх регламентації, так і практичної імплементації в обстановці, що характеризується оперативною нестабільністю, загрозою для життя учасників та відсутністю доступу до базових інфраструктурних компонентів системи правосуддя [226, с. 2].

Зазначене у цілому стосується і допиту під час розслідування злочинів, вчинених ВПО.

Узагальнення поглядів вчених на визначення поняття цієї процесуальної дії дозволяє стверджувати, що допит є: регламентованою

кримінально-процесуальними нормами СРД, змисто якої є інформаційно-психологічний процес спілкування, спрямований на отримання нових показань (підтвердження, спростування чи уточнення раніше отриманих) від допитуваного, шляхом використання допустимих тактичних прийомів і методів психологічного впливу та на фіксування у визначеній законодавством формі (протокол, відео-, аудіозапис), яка має вимушений характер, зумовлений необхідністю встановлення об'єктивних обставин у кримінальному провадженні [32, с. 352; 127, с. 265; 227, с. 81; 226; 228, с. 390].

Вчені визначають, що мета полягає в отриманні (збиранні) доказів або перевірці вже отриманих показань [32, с. 353].

Водночас існують думки, що мета проведення допиту може бути як прямою, так і тактичною. Пряма мета – це отримання, уточнення чи перевірка показань (відомостей, даних, інформації). Тактична мета – це використання допиту як інструменту оперативної комбінації або слідчої тактичної операції, змістом якої є повідомлення інформації (дезінформації) допитуваному, психологічний вплив та спонукання до дій, вчинків або певної поведінки [111].

Ці висновки корелюються і з поставленими передж допитом завданнями: отримання доказів за кримінальним провадженням; встановлення об'єктивної істини; перевірка слідчих версій, висунутих на початковому етапі розслідування; встановлення фактичних даних про підготовку, вчинення та приховання злочину; встановлення обставин, які сприяли або перешкоджали учиненню злочину; збирання відомостей про особу злочинця та його зв'язки; вжиття заходів профілактичного характеру з метою виховання громадян тощо [117].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що метою допиту під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, були:

- одержання чи конкретизація показань – 100 %;
- доведення допитуваному інформації, яка спонукатиме до дій чи

вчинків – 35 % [Додаток В].

Такі тактичні прийоми доцільно проводити як щодо підозрюваних, так і щодо потерпілих та свідків, які з різних причин свідомо надають неправдиві показання.

До предмета допиту можна віднести з'ясування таких обставин: відомості про виникнення злочинного задуму; відомості про об'єкт посягання, мотив злочину, відношення особи до злочинних наслідків; способи підготовки та вчинення злочинів, послідовність злочинних дій, а також особливості приховування злочинної діяльності (її характер); час, місце, обстановка та механізм учинення злочинів; відомості про особу злочинця; умови, за яких допитуваний спостерігав будь-які предмети або явища; психологічний та фізичний стан особи в момент сприйняття чи після нього; загальна здібність допитуваного до певного сприйняття, запам'ятовування та відтворення; обставини, що сприяли або перешкоджали учиненню кримінального правопорушення; способи формування організованої групи та характер злочинної діяльності; виявлення психологічної й функціональної структури групи (кількісний і якісний склад, рівень організованості) та розподілу функціональних обов'язків; кількісний склад групи при учиненні кожного епізоду злочинної діяльності, конкретні дії кожного, навички володіння зброєю та прийомами боротьби; виявлення осіб, які не брали безпосередньої участі у скоєних злочинах, але обізнаних про їх підготовку, вчинення або приховання; наявність корумпованих зв'язків та зв'язків з іншими злочинними групами; способи протидії розслідуванню та впливу на потерпілих, свідків та членів групи, які дають правдиві показання; відомості про озброєність, засоби зв'язку та технічну оснащеність злочинців; наявність в групі конфліктів, протиріч та розбіжностей; способи легалізації отриманих прибутків та відтворення злочинної діяльності; встановлення осіб, які залишилися на волі і продовжують злочинну діяльність або налагоджують зв'язки між членами групи та намагаються створити єдину, вигідну для всіх лінію поведінки та ін.

[117].

Водночас до обставини, які слідчий повинен встановити, належать: пов'язані із подією кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); стосуються з'ясування винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення; спрямовані на встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розміру процесуальних витрат; пов'язані із встановленням обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; спрямовані на встановлення обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; пов'язані із встановленням будь-яких інших даних, що є значимі для встановлення обставин розслідуваного кримінального правопорушення [32, 352; 117].

Обставини, які слідчий має намір з'ясувати, є предметом допиту. Зокрема до їхнього числа відносяться обставини, які: пов'язані із подією кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); стосуються з'ясування винуватості підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення; спрямовані на встановлення виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розміру процесуальних витрат; пов'язані із встановленням обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; спрямовані на встановлення обставин, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; пов'язані із встановленням

будь-яких інших даних, що є значимі для встановлення обставин розслідуваного кримінального правопорушення [117, 352].

Допит як і будь-яка СРД складається із 3-х етапів підготовчий, робочий, заключний [117].

Так, А.Ф. Волобуєв визначає на ступні підготовчі дії

- ретельне, повне і всебічне вивчення матеріалів кримінальної справи;
- визначення черговості допиту (тобто кола осіб, які підлягають допиту та послідовності їх проведення);
- одержання інформації про допитувану особу;
- ознайомлення з деякими спеціальними питаннями;
- запрошення осіб, участь у допиті яких є обов'язковою;
- планування допиту;
- визначення часу і місця проведення допиту;
- підготовка робочого місця для проведення допиту [229, с. 295-297].

Водночас Ю. А. Чаплинська, М. В. Карпенко та Н. В. Тимофєєва зазначають, що етап підготовки до проведення допиту передбачає послідовне виконання слідчим наступних заходів:

- 1) повне, всебічне та ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження;
- 2) визначення предмета допиту в наявній слідчій ситуації;
- 3) визначення кола осіб, які підлягають допиту, залежить від низки факторів, у тому числі й від обсягу наявної інформації;
- 4) визначення послідовності проведення допитів різних категорій осіб;
- 5) вивчення особи кримінального правопорушника;
- 6) збирання оперативної інформації щодо допитуваної особи;
- 7) підбір речей та матеріалів для пред'явлення допитуваному;
- 8) визначення часу проведення допиту;
- 9) визначення місця проведення допиту різних категорій осіб;
- 10) визначення низки тактичних прийомів та методів, що будуть застосовуватися під час проведення допиту;

- 11) визначення необхідних науково-технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка;
- 12) визначення учасників проведення допиту;
- 13) планування допиту [230; 231].

В умовах сьогодення допит переважно відбувається у конфліктних ситуаціях, серед яких чільне місце займають утримання від прибуття на допит та небажання давати показання у зв'язку з мобілізаційними заходами, в яких приймають участь органи та підрозділи НПУ.

Враховуючи те, що однією із причин відсутності бажання давати показання слідчим є небажання призову на військову службу за мобілізацією потрібно. Підготовка до допиту під час розслідування злочинів, вчинених ВПО повинна включати тактичні заходи подолання цієї слідчої ситуації.

У результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що підготовчі дії до проведення допиту у кримінальних провадженнях за фактами вчинення злочинів ВПО включають:

- актуалізація наявних матеріалів кримінального провадження,
- визначення обставин, що підлягають з'ясуванню способу допиту (відеоконференція та визначення її технічних умов проведення, доручення органу досудового розслідування за місцем знаходження свідка, комунікація з безпосереднім виконавцем та інструктаж щодо переліку питань, які необхідно встановити)
- вибір місця й часу,
- кореляція допиту з заходами оперативного пошуку (розвідувальним опитуванням),
- з'ясування послідовності допитів та інших СРД,
- вивчення особи допитуваного та визначення слабких сторін,
- визначення тактичних прийомів допиту,
- підготовка доказів для демонстрації,
- консультації з оперативними працівниками та спеціалістами у різних галузях тощо.

Подолання конфлікту допиту/опитування свідків у зв'язку із мобілізаційними заходами, які залишили місце події до приїзду СОГ, потребує застосування окремих тактичних прийомів переконання у наданні показань, здійснення тактичних заходів з метою виключення можливості притягнення до відповідальності та унеможливлення їх мобілізації у випадку отримання згоди на надання показань, визначення законодавчо встановлених варіацій та можливостей надання показань з їх фіксацією, на які погодиться свідок/очевидець (проведення допиту у режимі відео конференції та ін.).

Водночас, проведення допиту у режимі відеоконференції відповідно до ч. 5 ст. 232 КПК України якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії [143].

Поряд з цим, значна частина свідків, які були очевидцями злочинів ВПО на окупованих територіях або на територія, підконтрольних органам влади, знаходиться за межами України і мають статус біженців. Не всі із них бажають повертатися на територію. У зв'язку з цим нами пропонується щодо цих осіб проводити допити у режимі відео конференції без умов, передбачених у ч. 5 ст. 232 КПК.

Крім того, на наш погляд, потребує перегляду вимога перевірки документів (підтвердження особи), ці дії можливо здійснювати без працівників органу досудового розслідування. Наприклад шляхом накладення цифрового (кваліфікованого) електронного підпису, у тому числі при ознайомленні з правами та обов'язками.

Найважливішою стадією опитування і допиту для психологічної оцінки достовірності відомостей є стадія вільної розповіді. Мета — створити умови

для розкриття цієї стадії. Фраза, яка спонукає опитуваного до вільної розповіді, повинна бути максимально нейтральною, позбавленою конкретизації і привнесення зайвого змісту. Найбільш коректними будуть такі фрази, як: «Розкажіть, будь ласка, з чого все почалося»; «Розкажіть, що вам відомо про те, що трапилося»; «Будь ласка, розкажіть мені в деталях, що ви знаєте про це і як ви можете це пояснити» і т. ін. [232, с. 204].

Тактичними прийомами допиту потерпілих і свідків під час розслідування злочинів, учинених ВПО, у безконфліктних ситуаціях, є:

- встановлення психологічного контакту;
- вільна розповідь;
- постановка та уточнення запитань;
- спостереження за поведінкою;
- зняття напруги;
- актуалізація забутого;
- відволікання або концентрація уваги;
- використання рефлексії.

До конфліктних ситуацій допиту свідків та потерпілих можна віднести:

- відмова від показань;
- зміна (переінакшення) показань;
- забування;

- застосування механізмів унеможливлення допиту: юридичні (ст. 63 Конституції України – відмова від дачі показань), фактичні (ухилення від зустрічі зі слідчим, перенесення часу), медичні (перебування на лікарняному), психологічні (повідомити, що не пам'ятає всіх/частини фактів, подій, осіб й ін.);

- зустрічні заяви щодо припинення розслідування та відмова від претензій до підозрюваного;

- дача неправдивих показань.

Тактичними прийомами допиту потерпілих і свідків під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, у конфліктних ситуаціях є

- демонстрація доказів винуватості підозрюваних;
- доведення інформації і порядку захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;
- переконання необхідності давати показання шляхом роз'яснення положень КК України щодо відповідальності за: завідомо неправдиві показання (ст. 384 КК України), відмову свідка від давання показань (ст. 385 КК України).
- демонстрація доказів про перебування свідка у місці події та спостереження ним перебігу подій злочину (відеозаписів, показань інших осіб).

До конфліктних ситуацій під час допиту підозрюваних під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, відносяться

- відмова давати показання;
- постійна зміна показань;
- неправдиві показання;
- забування обставини;
- наявність суперечностей;
- перекладування вини з себе на потерпілого;
- спроби підкупу, залякування, компрометації слідчого.

Учені зазначають, що найбільш поширеними тактичними прийомами під час допиту підозрюваних є наступні:

- вільна розповідь;
- постановка запитань;
- встановлення психологічного контакту;
- викриття неправдивого алібі;
- використання фактора раптовості;
- актуалізація забутого у пам'яті;
- пред'явлення речових та інших доказів;
- створення уявлення про повну поінформованість уповноваженої особи;

- спостереження за поведінкою допитуваного;
- створення напруги;
- приховування меж поінформованості уповноваженої особи;
- застосування відеозапису [233, с. 14; 234-243].

Результати інтерв'ювання респондентів дозволили запропоновувати тактичні прийоми допиту підозрюваних-ВПО у вчиненні злочинів:

- встановлення психологічного контакту;
- зміна темпу допиту;
- створення напруги;
- застосування відеозапису в умовах системи «Custody Records»;
- спостереження за поведінкою допитуваного;
- пред'явлення речових доказів, документів, результатів експертиз відеодемонстрації злочину та показань свідків;
- створення уявлення про невідворотність покарання та поінформованість слідчого;
- роз'яснення положень законодавства щодо можливості укладення угоди про примирення або визнання винуватості та/або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби.

Висновки до розділу 3

У результаті ґрунтовного аналізу розкрито організаційні заходи та тактичні прийоми проведення огляду місця події, документів, месенджерів та інтернет-сайтів. Виокремлено вузлові місця й об'єкти, що підлягають огляду, зокрема: місце події та прилегла територія; об'єкти довколишнього простору, на яких залишилися сліди вчинення злочину, у тому числі транспортні засоби; мобільні телефони (SIM-картки) та комп'ютерна техніка (жорсткі диски HDD, SSD, оптичні CD, DVD-диски, принтери, ксерокси, Wi-Fi-роутери); електронна пошта, месенджери, інтернет-сайти; документи, їх

паперові та електронні копії (довідка ВПО, рішення, накази, довіреності, рахунки, чеки, квитанції тощо); інформація з електронних інформаційних систем (мережі «Інтернет»), доступ до яких не обмежується її власником та не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту; будинки та споруди; предмети; особи (потерпілі, підозрювані), трупи. Визначено прогалини та прорахунки, які допускаються під час проведення огляду: низька організація підготовчих заходів або їх відсутність; нехтування заходами безпеки; несвоєчасне та поверхневе проведення; проведення огляду неповним складом слідчо-оперативної групи; порушена послідовність дій; частковий опис обстановки слідів та об'єктів; часткова фото-, відеофіксація або їх відсутність; здійснення фото-, відеофіксації на приватні мобільні телефони; відсутність вимірювання; низька якість або відсутність схем огляду (використання роздруківок Google-maps); відсутність фототаблиць; відсутність вилучених слідів; неправильне упакування та збереження доказів; відсутність технічних засобів освітлення та засобів виявлення слідів. Доведено, що підвищення ефективності та безпечності огляду можливе за рахунок використання: а) БПЛА/квадрокоптерів, обладнаних оптичними приладами нічного бачення та тепловізорами, геолокаційними (супутниковими) комплексами, інтелектуальними системами розпізнавання розшукуваних осіб, транспортних засобів, вибухонебезпечних предметів на основі конфігурування інформаційно вимірювальних засобів, елементів штучного інтелекту та баз даних; б) геоінформаційних систем, цифрових комплексів та глобальних систем позиціонування (GPS), які дозволяють у режимі реального часу спостерігати за місцем процесуальної дії, виявляти можливих злочинців, сліди, моделювати інтерактивну обстановку (3D-моделі); в) системи «Безпечне місто/регіон»; г) можливостей операторів мобільного зв'язку для централізованого вимкнення зв'язку усіх видів у зоні ризику; д) скринінгу мереж за частотами для виявлення сторонніх сигналів.

Розроблено тактичні рекомендації щодо проведення допиту підозрюваних, потерпілих та свідків. Зосереджено увагу на невідкладності

допиту підозрюваних-ВПО після їх затримання, що унеможлиблює координацію контрзаходів з протидії розслідуванню, створення хибного алібі, з'ясування наявного у слідчого реального обсягу доказової інформації. З'ясовано, що подолання конфлікту допиту/опитування свідків у зв'язку із мобілізаційними заходами, які залишили місце події до приїзду слідчо-оперативної групи, потребує застосування окремих тактичних прийомів переконання в наданні показань, здійснення тактичних заходів з метою виключення можливості притягнення до відповідальності та унеможливлення їх мобілізації у випадку отримання згоди на надання показань, визначення законодавчо встановлених варіацій та можливостей надання показань з їх фіксацією, на які погодиться свідок/очевидець (проведення допиту у режимі відеоконференції та ін.). Визначено підготовчі дії до проведення допиту: актуалізація наявних матеріалів кримінального провадження, визначення обставин, що підлягають з'ясуванню способу допиту (відеоконференція та визначення її технічних умов проведення, доручення органу досудового розслідування за місцем знаходження свідка, комунікація з безпосереднім виконавцем та інструктаж щодо переліку питань, які необхідно встановити), вибір місця й часу, кореляція допиту із заходами оперативного пошуку (розвідувальним опитуванням), з'ясування послідовності допитів та інших СРД, вивчення особи допитуваного та визначення слабких сторін, визначення тактичних прийомів допиту, підготовка доказів для демонстрації, консультації з оперативними працівниками та спеціалістами у різних галузях тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз і розв'язання наукового завдання, яке полягає в науковому обґрунтуванні та розробленні теоретичних основ методики розслідування злочинів, що вчиняються ВПО, із визначенням шляхів вирішення низки теоретичних і прикладних проблем, зокрема:

1. Надано криміналістичну класифікацію злочинів, що вчиняються ВПО, та доведено, що вона підлягає систематизації відповідно до філософських категорій «загальне», «особливе» та «одиничне». На теоретичному рівні вона повинна задовольняти потреби наукового пізнання та розглядатись у широкому значенні, у зв'язку з чим здійснюватись за кількома критеріями («загальне»). На практичному рівні вона повинна задовольняти потреби діяльності слідчого як основа в окремій міжвидовій методиці розслідування поряд із криміналістичною характеристикою та розглядатись у вузькому значенні крізь призму відокремлених критеріїв («одиничне»), поєднаних у конкретну міжвидову класифікацію, яка визначає групову унікальність («особливе»).

Класифіковано злочини, що вчиняються ВПО, у широкому значенні («загальне»), а саме за: об'єктом посягання; характеристикою особи злочинця; формою вини; мотивами та причинами; способом вчинення; обстановкою вчинення. Кожен із цих критеріїв стосовно цілої системи є «одиничним».

Запропоновано таку базову криміналістичну класифікацію злочинів, що вчиняються ВПО, для методики їх розслідування (у вузькому значенні): корисливі – детермінуються фінансовими та матеріальними чинниками; ідеологічні – детермінуються політичними та ідеологічними переконаннями; насильницькі – детермінуються психоемоційним станом (посттравматичним стресовим розладом), вживанням на цьому ґрунті алкогольних чи наркотичних речовин, соціально-культурними суперечностями та ін.;

ситуативні (необережні) – детермінуються місцем, навколишніми умовами; нетипові – не пов’язані із внутрішнім переселенням.

Розроблено структуру криміналістичної характеристики злочинів ВПО, що корелює з базовою криміналістичною класифікацією і містить обов’язкові елементи (особа злочинця, способи вчинення, обстановка, слідова картина).

2. Охарактеризовано ВПО, які вчиняють злочини, та сформовано криміналістичний портрет ВПО-злочинця: переважно це дорослі чоловіки (74 %) віком від 25 до 45 років (67 %), що проживають у містах (73 %) та не мають власного житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій (89 %), не мають постійного місця роботи (52 %), мають середню, професійну (професійно-технічну) або фахову передвищу (неповну вищу) освіту (83 %), одружені (56 %), психічно здорові, із негативними морально-психологічними ознаками, непрофесійні злочинці (79 %), які вчиняють злочини вперше (70 %), одноосібно (92 %), тверезо та усвідомлено (95 %), з корисливих мотивів або під впливом психологічного стресу, ідеологічних, політичних переконань, які детермінували злочинну діяльність.

Запропоновано типологію ВПО-злочинців (професійні; ідеологічні; корисливі; ситуативні; нетипові).

3. Систематизовано типові способи вчинення злочинів ВПО залежно від їх конкретного виду. Доведено, що у структурі криміналістичної характеристики переважають способи вчинення злочинів ВПО з підготовкою та подальшим приховуванням (маскуванням) (41 %), які є типовими для корисливих злочинів (крадіжки, шахрайства, незаконні заволодіння транспортними засобами), ідеологічних (державна зрада, колабораційна діяльність, ухилення від призову на військову службу) та деяких позагрупових (незаконний обіг наркотиків тощо).

Злочини, вчинені без підготовки, але з подальшим приховуванням слідів (29 %), притаманні таким способам їх учинення, як ситуативні та нетипові (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, умисні тяжкі та

середньої тяжкості тілесні ушкодження, вбивства), та окремим видам корисливих (крадіжки ввіреного на збереження майна, крадіжки шляхом вільного доступу до майна).

4. Визначено обстановку та слідову картину злочинів, що вчиняються ВПО. Виокремлено типові місця вчинення корисливих злочинів: мирна територія, велике місто, поза районом чи регіоном проживання/реєстрації ВПО, приватні території (характерні для крадіжок), державні організації та установи (характерні для шахрайств). Встановлено час їх вчинення: робочі дні (69 %), шахрайства переважно вчиняються у денний час (89 %), а крадіжки та незаконні заволодіння транспортними засобами – у вечірній та нічний (76 %). Визначено особливості обстановки вчинення крадіжок на території евакуації та/або в так званих сірих зонах.

З'ясовано, що ідеологічні злочини (державна зрада та колабораційна діяльність) переважно вчиняються ВПО на окупованій території або у населеному пункті (регіоні), де проживає/зареєстрований ВПО. Це відбувається у денний час (96 %) у робочі дні тижня (97 %). Виявлено просторово-часову залежність їх вчинення від ступеня інтенсивності мобілізаційних заходів (посилені – 76 %; звичайні – 18 %; послаблені – 6 %).

Встановлено, що насильницькі злочини ВПО вчиняють переважно за місцем проживання (будинки, квартира) стосовно родичів, друзів, сусідів, рідше – малознайомих. Географічними місцевостями вчинення тілесних ушкоджень стосовно малознайомих осіб переважно є західні регіони. Визначено час їх вчинення (вечірній, вихідні дні) та обставини (вживання алкоголю/наркотиків).

Доведено, що вчинення ситуативних злочинів ВПО залежить передусім від місцевості. Визначено, що місцем вчинення порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту ВПО найчастіше є: незнайомі для водіїв дороги (68 %) поза населеними пунктами (57 %), зокрема спуски та схили (38 %), вузькі ділянки проїжджої частини (28 %), ділянки дороги з обмеженою оглядовістю (геометричними вигинами, придорожніми

інженерними спорудами, насадженнями тощо) – 38 %, ділянки дороги з незадовільним станом покриття (23 %).

Окреслено сліди, характерні для типових злочинів ВПО.

5. Визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються ВПО: 1. Виявлено злочин, а особу (ВПО), що його вчинила, не встановлено; 2. Виявлено злочин, встановлено відомості про ВПО, яка(-і) його вчинила(-ли), але останню(-іх) не затримано: 2.1. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка(-і) його вчинила(-ли), перебуває на території України; 2.2. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка(-і) його вчинила (-ли), виїхав(-ли) до іншої держави; 2.3. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка(-і) його вчинила(-ли), виїхав(-ли) на непідконтрольну органам державної влади України територію та/або на територію держави-агресора; 2.4. Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка(-і) його вчинила(-ли), є військовослужбовцем(-ями) ЗСУ, НГУ або інших сил оборони; 3. Виявлено злочин, затримано ВПО, яка його вчинила (-ли), наявні джерела доказової інформації. 4. Виявлено злочин, затримано ВПО, яка(-і) його вчинила(-ли), джерел доказової інформації недостатньо та/або вони відсутні.

6. Розроблено варіативно-сценарні алгоритми дій слідчого, спрямовані на вирішення типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинів, що вчиняються ВПО:

Ситуація 1: 1) варіації першої дії залежать від джерела повідомлення про злочин: а) джерелом повідомлення є потерпілий: приймається заява, здійснюється допит/опитування потерпілого, свідків/очевидців, організовуються заходи з переслідування за гарячими слідами; б) повідомлення надійшло від сторонніх осіб: здійснюється реєстрація події; проводиться опитування заявника; встановлюється особа потерпілого, визначається можливість прибуття; у випадку неможливості приїзду здійснюється допит у режимі відеоконференції; 2) здійснюється огляд місця події, виявляються відеозаписи, здійснюється їх вилучення, здійснюється

перегляд записів у системі «Безпечне місто» та надсилається запит на їх отримання; 3) у випадку смерті потерпілого чи злочинця, а також механічних пошкоджень транспортного засобу, які унеможливають доступ до постраждалого, здійснюється виклик бригади швидкого реагування ДСНС України, проводяться рятувальні роботи, огляд трупа, транспортного засобу; вилучається транспортний засіб; 4) здійснюється орієнтування особового складу; 5) виявляються свідки, знаряддя, місця переховування злочинців, у тому числі з використанням службових собак, засобів спеціальної техніки (систем онлайн-спостереження, дронів); 6) проводиться допит/опитування наявних свідків та очевидців.

Ситуація 2 має розвиток у кількох сценарних варіаціях: варіант 2.1 (злочинець перебуває на території України): приймається заява/повідомлення; проводиться опитування/допит потерпілого, свідків, очевидців; здійснюється огляд місця події; проводиться огляд, фіксація та вилучення документів, аудіо- та відеозаписів, інтернет-сторінок; надається запит до Інформаційно-обчислювального центру Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України для отримання довідки з Єдиної інформаційної бази даних про ВПО; здійснюється перевірка за базами даних («Армор», «Цунамі», «Антарес», «Аркан», «Гарт-1», «Оберіг»); здійснюється орієнтування особового складу, надсилання спеціальних повідомлень (орієнтувань) до пунктів перетину державного кордону, блокпостів за можливими маршрутами руху; надаються доручення оперативним підрозділам на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; здійснюється перевірка за місцем роботи, реєстрації, фактичного проживання; проводиться огляд/обшук за місцем реєстрації/проживання; призначаються експертизи; *варіант 2.2 (злочинець виїхав до іншої держави):* збирається достатня доказова база (відповідно до алгоритму 2.1); організовується взаємодія з міжнародними поліцейськими організаціями «Інтерпол», «Європол» або в межах двосторонніх договорів для вирішення питання про можливість проведення процесуальних дій на

території країн перебування ВПО та/або їх екстрадиції до України; *варіант 2.3 (злочинець виїхав на непідконтрольну органам державної влади України територію та/або на територію держави-агресора):* виявляється інформація в мережі «Інтернет», засобах масової інформації, проводиться її огляд; від оперативних підрозділів отримуються інформація та матеріали за результатами оперативно-розшукової діяльності; отримується ухвала слідчого судді для проведення спеціального досудового розслідування (*in absentia*); проводиться зняття інформації з електронних інформаційних систем; проводиться допит свідків; здійснюється огляд телефонів, листування в месенджерах та поштою; проводяться обшуки на деокупованих територіях; призначаються експертизи; *варіант 2.4 (злочинець є військовослужбовцем ЗСУ, НГУ або інших сил оборони): сценарій 2.4.1 (перебуває поза місцем дислокації підрозділу – у відпустці):* проводяться невідкладні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; вирішується питання про підслідність та передачу матеріалів (за необхідності); встановлюється місцезнаходження військовослужбовця, здійснюється затримання в порядку ст. 208 КПК України, проводяться додаткові слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, а також складаються процесуальні документи про обрання запобіжного заходу; *сценарій 2.4.2 (військовослужбовець самовільно залишив частину):* проводяться невідкладні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; вирішується питання про підслідність та передачу матеріалів (за необхідності); здійснюється взаємодія з Військовою службою правопорядку у ЗСУ; встановлюється місцезнаходження військовослужбовця, здійснюється затримання в порядку ст. 208 КПК України, а також складаються процесуальні документи про обрання запобіжного заходу; *сценарій 2.4.3 (військовослужбовець перебуває за місцем дислокації свого підрозділу та виконує службово-бойові завдання):* проводяться заходи за сценарієм 2.4.2, здійснюється виїзд (до місця дислокації та вручення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення);

вирішується питання про можливість/доцільність затримання в порядку ст. 208 КПК України та обрання запобіжного заходу.

Ситуація 3: приймається заява/повідомлення про злочин, проводиться допит потерпілого, свідків; здійснюється огляд місця події, виявлення, фіксація та вилучення слідів, які мають доказове значення; проводиться огляд/особистий обшук затриманого та його допит; проводиться освідування/впізнання; проводиться обшук за місцем проживання; призначаються експертизи; надаються доручення оперативним підрозділам.

Ситуація 4: проводиться огляд; здійснюються рятувальні заходи, надається медична допомога; здійснюється виявлення, фіксація, вилучення слідів; здійснюється виявлення свідків та очевидців, невідкладно здійснюються їх допити (опитування); визначаються напрями руху та шляхи пересування злочинців (доріжка слідів); залучаються додаткові сили та засоби до поквартирних обходів; проводиться виявлення, фіксація та вилучення електронних слідів; проводяться освідування затриманої ВПО, огляд речей, особистий/поверхневий огляд, пред'явлення для впізнання; проводиться установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) в порядку ст. 250 КПК України; за участю оперативних працівників проводиться оперативна комбінація (тактична операція) із залученням штатних та позаштатних негласних працівників із метою отримання інформації від затриманого; проводиться дактилоскопування та/або негласне отримання порівняльних зразків, необхідних для проведення експертизи; призначаються експертизи.

7. Визначено особливості взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються ВПО: надмірний некомплект штату слідчих та оперативних працівників; низький професійний рівень працівників; зростання навантаження через збільшення кількості і тяжкості злочинів, які вчиняють ВПО; використання ВПО територій прифронтових громад для переховування; вербування ВПО для диверсійної чи розвідувально-підривної діяльності; високий ризик ураження

місць проведення слідчих (розшукових) дій ракетними атаками та/або сучасними вибуховими пристроями дистанційного керування (мобільні телефони, «дрони-ждуни» тощо).

Запропоновано шляхи оптимізації взаємодії:

1) введення спеціалізації: а) на відомчому рівні НПУ – на рівні територіальних управлінь: в управліннях карного розшуку ГУНП в областях – на лінії оперативного обслуговування протидії злочинам, вчиненим ВПО або щодо ВПО; у слідчих управліннях ГУНП в областях – на лінії розслідування злочинів, вчинених ВПО або щодо ВПО; в управліннях кримінального аналізу ГУНП – на лінії моніторингу злочинності ВПО; б) на міжвідомчому рівні – необхідно створити постійно діючі міжвідомчі слідчо-оперативні групи в обласних (територіальних) управліннях оперативного обслуговування прифронтових територій НПУ, СБУ, ДБР для протидії воєнним злочинам, у тому числі з виявлення/припинення, документування та розслідування фактів використання ВПО для диверсійної чи розвідувально-підривної діяльності;

2) організація силами НПУ, СБУ, НГУ, ЗСУ фільтраційних заходів щодо ВПО у межах перетину блокпостів під час евакуації населення з метою виявлення осіб із підвищеним ступенем ризику вчинення злочинів та встановлення щодо них оперативно-профілактичного контролю;

3) здійснення постійного контролю з боку керівників підрозділів щодо: своєчасного видання наказів про закріплення слідчих за оперативно-розшуковими справами для надання методичної допомоги; створення слідчо-оперативних груп із досвідчених працівників; планування заходів у кримінальних провадженнях, а також висунення та відпрацювання версій; отримання оперативної інформації та своєчасного її відпрацювання; своєчасного надання та якісного виконання доручень на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; направлення завдань на здійснення оперативних розробок; актуалізації професійних знань та постійного вдосконалення навичок.

8. Розкрито організаційно-тактичні особливості проведення огляду. Доведено, що підвищення ефективності та безпечності огляду можливе за рахунок використання: а) БПЛА/квадрокоптерів, обладнаних оптичними приладами нічного бачення та тепловізорами, геолокаційними (супутниковими) комплексами, інтелектуальними системами розпізнавання розшукуваних осіб, транспортних засобів, вибухонебезпечних предметів на основі конфігурування інформаційно-вимірювальних засобів, елементів штучного інтелекту та баз даних; б) геоінформаційних систем, цифрових комплексів та глобальних систем позиціонування (GPS), які дозволяють у режимі реального часу спостерігати за місцем процесуальної дії, виявляти можливих злочинців, сліди, моделювати інтерактивну обстановку (на основі 3D-моделей); в) системи «Безпечне місто/регіон»; г) можливостей операторів мобільного зв'язку для централізованого вимкнення зв'язку всіх видів у зоні ризику; д) скринінгу мереж за частотами для виявлення сторонніх сигналів.

9. Розкрито організаційно-тактичні особливості допиту підозрюваних, потерпілих та свідків. З'ясовано, що в умовах сьогодення допит переважно відбувається у конфліктних ситуаціях, серед яких чільне місце займають утримання від прибуття на допит та небажання давати показання у зв'язку з мобілізаційними заходами, у яких беруть участь органи та підрозділи НПУ. Обґрунтовано, що для подолання таких ситуацій необхідно використовувати процесуальні можливості відеоконференції; тактику спонукання/переконання до давання показань та/або певних дій.

Сформульовано коло обставин, які підлягають встановленню під час допиту підозрюваних, потерпілих та свідків, у контексті групової класифікації злочинів ВПО.

Запропоновано тактичні прийоми допиту підозрюваних: встановлення психологічного контакту; зміна темпу допиту; створення напруження; застосування відеозапису в умовах системи Custody Records; спостереження за поведінкою допитуваного; надання речових доказів, документів,

результатів експертиз відеодемонстрації злочину та показань свідків; створення уявлення про невідворотність покарання та поінформованість слідчого; роз'яснення положень законодавства щодо можливості укладення угоди про примирення або визнання винуватості та/або умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буга А. Ю. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 2 (27). С. 77–83.
2. Федосова О. В. Криміналістична класифікація корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. *Юридична наука*. 2019. № 7 (97). С. 334–344.
3. Наумкін О. О. Сутність та криміналістична класифікація сексуального насильства в умовах війни. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 3 (30). С. 156–169.
4. Щур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення з суміжними поняттями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 337–334.
5. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація злочинів: сучасний стан наукового забезпечення та перспективи подальших досліджень. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 16. С. 69–75.
6. Малярова В. О. Криміналістична класифікація злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Європейські перспективи*. 2013. № 2. С. 53–57.
7. Юрченко П. Ю. Предмет злочину як підстава криміналістичної класифікації злочинів, пов'язаних із порушенням порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю. *Держава та регіони*. 2020. № 3 (69). С. 123–128.
8. Вахрушев О. В. Методика розслідування службової недбалості : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2021. 246 с.
9. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. Криміналістика : підруч. / за ред. В. Ю. Шепітька. 5-е вид., перероб. і доп.

Харків : Право, 2011. 464 с.

10. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.

11. Щур Б. В. Проблеми співвідношення кримінально-правової та криміналістичної класифікації злочинів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2016. Вип. 3. С. 217–224.

12. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.

13. Самойленко О. А. Криміналістична класифікація злочинів, вчинених із використанням обстановки кіберпростіру. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 49. С. 162–166.

14. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія. Київ : НАВСУ, 2003. 359 с.

15. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2006. 624 с.

16. Комаринська Ю. Б. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 4. С. 170–175.

17. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Концерн «Видавничий Дім “Ін Юре”», 2004. 728 с.

18. Хавронюк М. І. Злочинність в Україні у 2019–2024 роках: рівень, структура, динаміка, прогнози. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Вип. 89. С. 295–303.

19. Тарасенко Ю. М. Злочинність внутрішньо переміщених осіб в Україні як нове явище кримінальної дійсності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 50. Т. 2. С. 91–95.

20. Булгакова Ю. М. Кримінологічна характеристика та запобігання

кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2023. 20 с.

21. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

22. Григоров О. О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 176–181.

23. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. Харків : Право, 2010. 236 с.

24. Путєвська К. Ю., Зайцев В. Б. Мотив злочину та його значення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 327–329. URL : http://lsej.org.ua/3_2020/80.pdf.

25. Оболенцев В. Ф. Нові кримінологічні теорії та перспективи розвитку кримінології в Україні. *Проблеми законності*. 2012. № 120. С. 183–194.

26. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину : монографія. Київ, 2002. 144 с.

27. Гупалюк А. С. Криміналістичні методи і засоби встановлення мотивів та мети вчинення злочину : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 263 с.

28. Ступник Я. В. Причини та умови вчинення злочинів внутрішньо переміщеними особами. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2016. Вип. 12. С. 168–175.

29. Тарасенко Ю. М. Щодо впливу внутрішньо переміщених осіб на стан злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 31. С. 265–273.

30. Мусієнко О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються за допомогою обману, як елемент криміналістичної методики. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Вип. 5/2. С. 109–114.

31. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. Криміналістика : підруч. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

32. Пясковський В. В. та ін. Криміналістика : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

33. Журавель В. А. Механізм злочину як категорія криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук*. 2020. Т. 27 (3). С. 142–154.

34. Криміналістика : підруч. : у 2 ч. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. 528 с.

35. Старушкевич А. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посібник. Київ : НТВ «Правник» – Національна академія внутрішніх справ України, 1997. 41 с.

36. Григоров О.О. Елементи криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 216–222.

37. Чаплинський К. О. та ін. Криміналістика : підруч. 2-е вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

38. Волобуєв А. Ф. та ін. Криміналістика : підруч. : у 2 т. / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків, 2018. Т. 2. 312 с.

39. Профілактика злочинів : підруч. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

40. Варфоломєєва Т. В. та ін. Криміналістика. Академічний курс : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

41. Тарасенко Ю. М. Кримінологічні риси внутрішньо переміщеної особи, яка вчиняє злочини. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 210–215.

42. Салтевський М. В., Лукашевич В. Г., Глібко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ : Рад. шк., 1994. 180 с.

43. Благута Р. І., Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М. та ін. Криміналістика : підруч. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-є вид., перероб. та доп. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

44. Кримінологія. Академічний курс / кол. авт. ; за заг. ред.

О. М. Литвинова. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.

45. Голіна В. В. та ін. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 513 с.

46. Джужа О. М., Кондратьєв Я. Ю., Кулик О. Г., Михайленко П. П. та ін. Кримінологія : підруч. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

47. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1. 424 с.

48. Калюга К. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістичного дослідження: сучасний стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. 474 с.

49. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2020. 287 с.

50. Кримінологія : підруч. / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.

51. Григоров О. О. Криміналістична характеристика внутрішньо переміщеної особи, яка вчиняє злочини. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 176–180.

52. Сергєєва Д. Б., Ткач О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 107–114.

53. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

54. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

55. Булгакова Ю. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / НАПрН України ; НДІ вивч. пробл. злоч. ім. В. В. Сташиса. Харків, 2023. 199 с.

56. Ухвала Червонозаводського районного суду м. Харкова у справі № 953/6356/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua>.

57. Ухвала Костопільського районного суду Рівненської області у справі № 564/3130/24. URL : <https://reyestr.court.gov.ua>.

58. Внутрішні вимушені переміщення: обсяги, проблеми та способи їх вирішення. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vnutrishni-vymusheni-peremishchennya-obsyahu-problemy-ta-sposoby-yikh>.

59. Мінсоцполітики оприлюднило статистику про кількість ВПО в Україні за областями. *Антикризовий медіа-центр*. URL : <https://acmc.ua/minsoczpolityky-oprylyudnylo-statystyku-pro-kilkist-vpo-v-ukrayini-za-oblastyamy/>.

60. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

61. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

62. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

63. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL :

<https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

64. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

65. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–листопад 2025 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

66. Крижановський А. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів національної поліції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2018. № 889. С. 125–131.

67. Ющик О. І. Вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи : матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 23 лют. 2024 р.). Тернопіль : Вектор, 2024. С. 417–419. URL : <https://conference.nau.edu.ua/index.php/TL/Paradigm/paper/viewFile/11482/9374>.

68. Вирок Галицького районного суду м. Львова у справі № 461/5654/23 від 16 жовтня 2023 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114251403>.

69. Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах : наказ Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0400905-21#n125>.

70. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент

криміналістичної характеристики умисного вбивства дитини батьками, родичами або особами, на яких покладено обов'язки з її виховання. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 69–73.

71. Будзієвський М. Ю. та ін. Криміналістика (курс лекцій) : навч. посібник. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 397 с.

72. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пясковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб вчинення злочинів в боротьбі зі злочинністю : навч. посібник. Київ : КНТ, 2009. 160 с.

73. Біленчук П. Д., Гель А. П., Салтевський М. В., Семаков Г. С. Криміналістика (криміналістична техніка) : курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 216 с.

74. Клімов Б. В. Способи вчинення хуліганства футбольними вболівальниками. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 1 С. 212–217.

75. Беззубенко М. В. Типові способи ухилень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. *Юридична наука*. 2019. № 9. С. 213–220.

76. Христов О. Л. Протидія незаконним заволодінням транспортними засобами: криміналістичний аспект : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 148 с.

77. Строк І. А., Юхно О. О. Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилювання : монографія. Харків : Факт, 2022. 204 с.

78. Салтевський М. В. Криміналістика : підруч. Харків : Консум, 2001. 528 с.

79. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л. та ін. Криміналістика: питання і відповіді : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 280 с.

80. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д., Петряєв С. Ю. Криміналістика : навч. посібник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. : в 2 ч. Ч. II : Криміналістична тактика. Методика розслідування. Київ : Нац. тех. ун-т

України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», 2017. 474 с.

81. Благута Р. І., Сибірна Р. І., Бараняк В. М. та ін. Криміналістика : навч. посібник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ : Атіка, 2012. 496 с.

82. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 29 с.

83. Висоцька В. В. Поняття способу вчинення злочину. *Правова держава*. 2018. № 13. С. 102–105.

84. Григоров О. О. Способи вчинення злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 278–282.

85. Вирок Васильківського міськрайонного суду Київської області у справі № 362/5963/23 від 05.12.2023. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115443697>.

86. Дрозд В. Ю., Чаплинський К. О. Методика розслідування крадіжок з автотранспортних засобів: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 306 с.

87. Дрозд В. Ю. Способи приховування крадіжок з автотранспортних засобів. *Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Херсон, 8-9 груд. 2017 р.). Херсон, 2017. С. 89–91.

88. Пряхін Є. В. Кишенькові крадіжки: криміналістична характеристика. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 341–349.

89. Фецин М. А. Спосіб вчинення кишенькових крадіжок як елемент криміналістичної характеристики. *Прикарпатський вісник*. 2018. № 1. С. 219–222.

90. Ухвала Путивльського районного суду Сумської області у справі № 584/245/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

91. Вирок Першотравенського міського суду Дніпропетровської області у справі № 181/570/24 від 06 червня 2024 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119542588>.

92. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області у справі № 161/16215/22 від 22 листопада 2022 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107466180>.

93. Лісніченко Д. В. Шляхи вдосконалення процесуального порядку та методики розслідування злочинів пов'язаних з вчиненням державної зради та колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 768–771. URL : http://lsej.org.ua/1_2024/187.pdf.

94. Мартиненко К. В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 575–581. URL : http://lsej.org.ua/5_2022/138.pdf.

95. Бут Я. О. Характеристика складу злочину державна зрада. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 537–540. URL : http://lsej.org.ua/10_2022/134.pdf.

96. Вирок Костопільського районного суду Рівненської області у справі № 564/3130/24 від 15 листопада 2024 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123024570>.

97. Гарасимів О., Ряшко О. Проблеми розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Omul, criminologia, știința : Conferința științifică internațională* (Chișinău, 24 martie 2023). Chișinău, 2023. P. 382–384.

98. Загине́й З. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С 86–101.

99. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області у справі № 130/1049/25 від 30 травня 2025 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127754735>.

100. Письменський Є., Головкін Є., Коваленко А., Коваленко В. Розслідування колабораційної діяльності. Київ : Дакор, 2023. 260 с.

101. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
102. Марієнко А. О., Березняк В. С. Кримінологічні аспекти колабораційної діяльності. С. 483–501. *Baltija Publishing*. URL : <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/597/16083/33935-1>.
103. Шаблистий В. В., Александрова А. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією : монографія. Дніпро : Біла К.О., 2019. 136 с.
104. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації : навч. посібник / за заг. ред. В. В. Топчія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
105. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (детермінанти та кримінально-правові заходи запобігання) : метод. рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 80 с.
106. Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Теорія і практика розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми : монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 188 с.
107. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні особливості розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / КНУВС. Київ, 2009. 202 с.
108. Логінова В. В. Основні положення методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВС. Київ, 2012. 224 с.
109. Лускатова Т. О. Розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2015. 282 с.
110. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : науково-практ. посібник. Харків, 2003. 175 с.
111. Клімов Б. В. Розслідування хуліганства, вчиненого футбольними

вболівальниками : дис. ... д-ра філос. : 081 Право / ЗНУ. Запоріжжя, 2024. 288 с.

112. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.

113. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

114. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навч.-метод. посібник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.

115. Когутич І. І. Криміналістика: особливості методики розслідування окремих видів злочинів : текст лекцій. Львів : Тріада плюс, 2006. 456 с.

116. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. та ін. Криміналістика : підруч. : у 2 т. Т. 2 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 328 с.

117. Кобзар О. Ф., Комісаров М. Л., Комісарова Н. О. та ін. Криміналістика : навч. посібник. Київ : ІВЦ НГУ, 2023. 208 с.

118. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юридична література, 2002. 360 с.

119. Кіщак Б. І. Особливості доказування злочинів, пов'язаних з колабораційною діяльністю. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. Вип. 3. С. 59–61.

120. Проблеми доказування злочинів про колабораційну діяльність: аналіз прокурора Офісу Генерального прокурора. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL : <https://www.helsinki.org.ua/articles/problems-dokazuvannia-zlochyniv-pro-kolaboratsiynu-diialnist-analiz-prokurora-ofisu-heneralnoho-prokurora/>.

121. Юрченко О. Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 18 с.

122. Орлов Ю. Ю. Поняття та елементи організації оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 5. С. 264–271.

123. Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 25–26. С. 193–199.

124. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадання майна у сфері підприємництва : монографія. Харків : ХНУВС, 2000. 336 с.

125. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 22 с.

126. Шульга М. М. Плахотіна В. М., Баланюк О. В. Криміналістика : навч.-метод. посібник. 4-е вид., випр. і доп. Одеса : Фенікс, 2013. 298 с.

127. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с.

128. Скригонюк М. І. Криміналістика : підруч. Київ : Атіка, 2005. 496 с.

129. Кузьменко А. С. Розслідування квартирних крадіжок, учинених раніше засудженими : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2018. 20 с.

130. Коваленко А. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування колабораційної діяльності (за матеріалами судово-слідчої практики). *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1 (105). С. 279–296.

131. Христов О. Л. Особливості використання громадськості підрозділами кримінальної поліції під час виявлення та документування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні : матеріали наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 14-15 бер. 2024 р.). Київ : Алерта. 2024. С. 279–282.

132. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. Київ : Ін Юре, 2007. 728 с.

133. Шевчук В. М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 146–150. URL : http://lsey.org.ua/1_2014/43.pdf.

134. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 липня 2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

135. Алгоритм дій слідчо-оперативних груп Національної поліції на звільнених від окупації територіях з документування воєнних злочинів (на прикладі звільнених територій Київської області). Київ : ГСУ НПУ, 2022. 14 с.

136. Пам'ятка щодо особливостей організації і проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування нападів (обстрілів) на цивільне населення та об'єкти цивільної інфраструктури. Київ : ОГП, 2022. 9 с.

137. Пам'ятка щодо проведення огляду місця події після застосування окремих видів озброєння. Київ : Офіс Ген. Прокурора ; Тренінговий центр прокурорів України, 2022. URL : <https://docs.google.com/document/d/1BIllyJn2ulttAfmsi6xhaFCaohGl7GhL/edit>.

138. Кунтій А. І. Алгоритми дій слідчого під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 429 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Вип. 91. С. 337–342.

139. Жирний Г. Ю. Структура окремих криміналістичних методик розслідування певних категорій злочинів. *Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали наук.-практ. конф.* (м. Сімферополь, 19-21 вер.

2002 р.) : у 2 ч. Сімферополь : Доля, 2002. Ч. 2. С. 162–167.

140. Журавель В. А. Актуальні проблеми криміналістичної методики розслідування злочинів. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2009. № 100. С. 362–375.

141. Бірюков В. В. Встановлення особи злочинця за допомогою даних інформаційних систем з огляду на складену ситуацію. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. № 3. С. 241–248.

142. Вайда Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму*. Одеса, 2022. С. 13–17.

143. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

144. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14.08.2012 № 700. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MVS391>.

145. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 липня 2017 р. № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.

146. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 квітня 2020 р. № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>.

147. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації

ДПСУ, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.

148. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 липня 2017 р. № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.

149. У Запоріжжі затримали двох посадовців ТЦК, які вимагали хабар у ветерана. *Державне бюро розслідувань*. URL : <https://dbr.gov.ua/news/u-zaporizhzh-zatrimali-dvoh-posadovciv-tck-yaki-vimagali-habar-u-veterana>.

150. СБУ та ОГП викрили посадовця Київського ТЦК, який заробляв на ухилянтях. *ГВ СБ України у м. Києві та Київській області*. URL : <https://www.facebook.com/ssu.kyiv/posts/сбу-та-огп-викрили-посадовця-київського-тцк-який-заробляв-на-ухилянтяхслужба-без/1158381302991686/>.

151. Бурнос О. О. Ключові аспекти взаємодії правоохоронних органів під час розслідування воєнних злочинів. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 3 (11). С. 23–28.

152. Старостенко О. І. Особливості взаємодії підрозділів кримінальної поліції та дізнання Національної поліції під час розслідування кримінальних проступків проти основ національної безпеки України. *Законодавчі аспекти протидії особливо небезпечним злочинам в Україні : матеріали наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 14-15 бер. 2024 р.). Київ, 2024. С. 264–269.

153. Мельниченко І. Д. Забезпечення поліцейськими прав потерпілих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом в Україні. *Дотримання прав людини у правоохоронній діяльності: стан та перспективи : тези доп. Всеукр. круглого столу* (м. Дніпро, 28 бер. 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 136–139.

154. Вигівський І. М. Взаємодія правоохоронних органів під час розслідування воєнних злочинів і відпрацювання деокупованих територій. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого*

столу (м. Київ, 28 бер. 2024 р.). Київ, 2024. С. 43–46.

155. Берназ П. В. Взаємодія слідчого з оперуповноваженим ДСБЕЗ при розслідуванні економічних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2006. 20 с.

156. Бойко О. П., Рогальська В. В. Взаємодія слідчих Національної поліції України з підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні : монографія. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2018. 180 с.

157. Бондар С. В. Взаємодія слідчих підрозділів Національної поліції України з правоохоронними органами інших держав під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 17 с.

158. Борисенко М. В. Взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами органів Національної поліції під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 260 с.

159. Васильковський І. І. Взаємодія правоохоронних органів при розслідуванні кіберзлочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 19 с.

160. Волобуєва О. О. Взаємодія слідчого з фахівцями під час збору інформації про особу, що скоїла злочин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2006. 236 с.

161. Гуйван О. О. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії слідчо-оперативної групи Національної поліції з іншими суб'єктами розслідування кримінальних правопорушень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2025. 24 с.

162. Голуб Ю. В., Скриплюк Т. Р. Основні аспекти взаємодії слідчого та оперативного підрозділів у досудовому розслідуванні. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності Національної поліції : матеріали наук.-практ. конф.* (м. Харків, 12 груд. 2017 р.). Харків, 2017. С. 45–48.

163. Єфіменко І. М. Взаємодія слідчих і оперативних підрозділів при

реалізації таємної інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

164. Іванов В. В. Взаємодія оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і слідчого на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 21.00.06. Київ, 1998. 20 с.

165. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 18 с.

166. Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 18 с.

167. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.

168. Старченко О. В. Місце та роль зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2007. 18 с.

169. Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. *Форум права*. 2014. № 1. С. 460–465.

170. Цимбал П. В., Манзюк О. І. Особливості взаємодії державного бюро розслідувань з іншими державними органами під час здійснення досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 458–460. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/115>.

171. Яковчук С. В. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування серійних вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

172. Юрченко А. М. Процесуальне забезпечення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 20 с.

173. Саїнчин О. С., Серебрянський П. В. Наукове-правове визначення взаємодії органів, що забезпечують безпеку осіб, які беруть участь у

кримінальному процесі. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64). С. 523–526.

174. Мирівська А. В., Комаринська Ю. Б., Патик Л.Л. . Взаємодія слідчих та працівників оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 446–449. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/106>.

175. Сімонович Д. В. Мета та завдання кримінального провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. С. 265–269.

176. Велика Українська кримінологічна енциклопедія / редкол. : В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : «Факт», 2021. 853 с.

177. Благута Р. І. та ін. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 204 с.

178. Абламський С. Є. та ін. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посібник. Харків : Панов А. М., 2019. 209 с.

179. Малярєва В. О., Дмитрієва Л. В Види і форми взаємодії під впливом нового кримінального процесуального законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Т. 2. Вип. 43. С. 179–182.

180. Пясковський В. В. Шляхи вдосконалення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 04 груд. 2015 р.)*. Харків : ХНУВС, 2015. С. 179–181.

181. СБУ на Дніпропетровщині викрила чергових колаборантів і заблокувала їх антиукраїнську агітацію в інформпросторі. *Управління СБ України у Дніпропетровській області*. URL : <https://www.facebook.com/ssu.dnipro/posts/сбу-на-дніпропетровщині-викрила-чергових-колаборантів-і-заблокувала-їх-антиукраї/455961590057305/>.

182. Поліцейські викрили чергових колаборантів, які обіймали посади у самопроголошених «органах» на окупованих територіях. *Міністерство внутрішніх справ України*. URL : <https://mvs.gov.ua/news/policeiski-vikrili-cergovix-kolaborantiv-iaki-obiimali-posadi-u-samoprogolosenix-organax-na-okupovanix-teritoriiakh>.

183. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. *Урядовий портал*. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf.

184. Григоров О. О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 18-19 лют. 2025 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2025. С. 29–32.

185. Hryhorov O. Typical investigative situations of the initial stage of investigating crimes committed by internally displaced persons. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. No. 4. P. 55–60.

186. Григоров О. О. Алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 04-05 черв. 2024 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 21–23.

187. Комаха В. О. та ін. Слідчий огляд: сутність, види, тактика проведення огляду місця події і тактика використання техніко-криміналістичних засобів та спеціальних знань : монографія. Дніпропетровськ : ІМАпрес, 2004. 396 с.

188. Копотун І. М. Криміналістика: академічний курс. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2020. 336 с.

189. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.

190. Ароцкер Л. Ю. та ін. Радянська криміналістика: Криміналістична

техніка і слідча тактика : підруч. Київ : Вища школа, 1973. 296 с.

191. Волобуєв А. Ф., Даньшин М. В., Іщенко А. В. та ін. Криміналістика : підруч. : у 2 т. Т. 1. Харків : МВС України, ХНУВС, 2018. 384 с.

192. Авраменко О. В., Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В. та ін. Слідчі (розшукові) дії : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 416 с.

193. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.

194. Захарко А. В., Пиріг І. В., Поливанюк В. Д. та ін. Використання безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події : метод. рекомендації. Дніпро : ДДУВС, 2024. 32 с.

195. Баранчук В. В., Гусейнова К. А. Особливості застосування БПЛА під час огляду місць дорожньо-транспортної пригоди. *Науковий збірник «InterConf»*. 2023. № 176. С. 106–112.

196. Білоус В. В. Класифікація безпілотних літальних апаратів та її значення для криміналістичної практики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Вип. 16. С. 47–57.

197. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

198. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. 2022. Вип. 3. С. 233–239.

199. Морозовський Д. Ю. Застосування квадрокоптерів (дронів) при проведенні огляду місця ДТП. *Новітні технології в автомобілебудуванні, транспорті і при підготовці фахівців : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27-29 жовт. 2021 р.)*. Харків : Харків. нац. автомоб.-дор. ун-т, 2021. С. 318–320.

200. Гунько А. А. Особливості застосуванням безпілотного літального

апарату в ході огляду місця події під час розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 785–790.

201. Саковський А. А., Науменко С. М., Кравченко С. І. та ін. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції : метод. рекомендації. Київ : НАВС, 2022. 72 с.

202. Баранчук В. В. 3D сканування як спосіб фіксації на місці злочину: переваги і недоліки. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 16. С. 282–283.

203. Попович Є. М. Шляхи розвитку прокуратури України : монографія. Харків : Торнадо, 2009. 352 с.

204. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Скільська Л. Д. Криміналістичне документування огляду місця події: методи, засоби, технології : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : ННПСК КНУВС, 2009. 76 с.

205. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Самодін А. В. та ін. Криміналістика : підруч. / за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2020. 752 с.

206. Тулупов В. В., Пересічанський В. М. Деякі особливості пошуку та встановлення особи при розслідуванні кіберзлочинів. *Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 15 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 167-169.

207. Чаплинський К. О. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями : монографія. Дніпропетровськ : ЮА МВС, 2004. 192 с.

208. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник» ; НАВСУ, 1999. 126 с.

209. Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав

людини : посібник. Київ : НАВСУ, 2004. 148 с.

210. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посібник. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.

211. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 19 с.

212. Проданець Н. М. Тактика виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2024. 20 с.

213. Гречана С. І. Тактика допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2024. 21 с.

214. Луценко Л. А. Процесуальний і тактичний аспекти одночасного допиту кількох вже допитаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 20 с.

215. Демидова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2013. 20 с.

216. Переверза О. Я. Формування неправдивих показань, система тактичних прийомів їх виявлення і подолання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2000. 19 с.

217. Колесник А. І. Тактика виявлення та нейтралізація добросовісних помилок у показаннях свідків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 27 с.

218. Müller K. Polizeibeamte als Zeugen im Strafverfahren: vom Ermittler zum Beweismittel. Richard Boorberg Verlag, 2012. 160 s.

219. Wendler A. Vernehmungstechnik und Vernehmungstaktik im Verkehrsstraf- und Ordnungswidrigkeitenverfahren. Frankfurt am Main, 2019. 44 s. URL : https://images.ace.de/dokumente/autoclub/Booklet_Wendler.pdf.

220. Стахівський С. М. Показання свідка як джерело доказів у кримінальному процесі : навч. посібник. Київ : Ордан, 2001. 96 с.

221. Удалова Л. Д. Допит як засіб процесуального доказування на досудовому слідстві. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2002. № 4. С. 123–126.

222. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков С. Д. Чи вичерпано можливості допиту як способу формування доказів у кримінальному провадженні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 3 (51). С. 57–62.

223. Наливайко Л., Мороз В. Алгоритм дій працівників поліції під час опитування (допиту) неповнолітнього, що став жертвою насильницьких проявів. Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст : кол. монографія / кол. авт. ; ред. Л. Р. Наливайко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 64–74.

224. Процюк О. М. Кримінальна процесуальна регламентація й тактика допиту неповнолітнього підозрюваного : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / НАВС. Київ, 2017. 243 с.

225. Янковий М. О. Тактичні засади допиту та розвідувального опитування: порівняльне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2007. 18 с.

226. Чайка Р. А. Процесуальні особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану в Україні. *Академічні візії*. 2025. Вип. 44. С. 1–10.

227. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 210 с.

228. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за ред. С. В. Ківалова, С. І. Кравченко. Одеса : Фенікс, 2020. 924 с.

229. Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. Криміналістика : підруч. / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : Харківськ. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 666 с.

230. Чаплинська Ю. А. Організаційне забезпечення проведення допиту. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 189–194.

231. Карпенко М. В., Тимофєєва Н. В. Підготовка до проведення допиту. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціальних та поведінкових наук : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 22-23 квіт. 2021 р.). Чернігів : Академія ДПт, 2021. С. 140–143.

232. Александров Д. О., Бараненко Б. І., Богучарова О. І. та ін. Конфлікти в оперативно-розшуковій діяльності кримінальної поліції України : навч.-практ. посібник. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 661 с.

233. Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами / кол. авт. Київ : 7БЦ, 2021. 47 с.

234. Авадані Н. І. Особливості застосування тактичних прийомів подолання неправдивих показань особи, яка допитується. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 23 квіт. 2021 р.). Одеса, 2021. С. 5–9.

235. Плетенець В. М., Балюра А. О. Можливості використання спеціальних знань при допиті неповнолітніх. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3 (96). С. 142–145.

236. Пиріг І. В., Кайко В. І., Варданян Л. К. Можливості використання науково-технічних засобів при допиті. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3 (96). С. 126–131.

237. Тарасенко О. С. Відеоконференція як захід встановлення дистанції під час проведення слідчих (розшукових) дій у межах протидії поширенню інфекційних хвороб. *Науковий вісник публічного та приватного права Науково-дослідного інституту публічного права*. 2020. Т. 1. Вип. 5. С. 187–191.

238. Сольонова О. О. Особливості підготовки до проведення допиту потерпілого. *Право і суспільство*. 2017. № 1. Ч. 2. С. 260–264.

239. Ряшко О. В. Психологічні особливості допиту підозрюваного під час досудового слідства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія : Юридична*. 2010. Вип. 1. С. 511–518.

240. Рогальська В. Процесуальний порядок проведення допиту неповнолітньої особи, що постраждала від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: відповідність національного законодавства міжнародним вимогам. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 13 бер. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 330–332.

241. Пряхіна Н. О., Дяк В. М. Особливості допиту (опитування) неповнолітніх за методикою «Зелена кімната». *Експлуатація як складова торгівлі людьми: виміри, тенденції та шляхи протидії : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 6-7 черв. 2019 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 116–120.

242. Прудка Л. М. Деякі психологічні особливості проведення допиту. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 17. С. 364–369.

243. Озерський І. В. Юридико-психологічний зміст допиту в кримінальному процесі України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С. 106–110. URL : http://lsej.org.ua/2_2014/31.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток А

*Наукові праці, в яких опубліковано
основні наукові результати дисертації:*

1. Григоров О. О. Криміналістична характеристика внутрішньо переміщеної особи, яка вчиняє злочини. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 176-180.
2. Григоров О. О. Способи вчинення злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 278-282.
3. Hryhorov O. Typical investigative situations of the initial stage of investigating crimes committed by internally displaced persons. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 4. P. 55-60.
4. Григоров О. О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 176-181.
5. Григоров О. О. Елементи криміналістичної характеристики злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 2. С. 216-222.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Григоров О. О. Алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 04-05 черв. 2024 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 21-23.
7. Григоров О. О. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, що вчиняються внутрішньо переміщеними особами. *Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у 21-му сторіччі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18-19 лют. 2025 р.). Київ :

ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ

зведені результати опитувань 254 слідчих, 137 працівників оперативних підрозділів та 103 працівників експертних установ МВС України

1.	Стаж практичної роботи: - до 3-х років - від 3 – до 5 років - від 5 – до 10 років - більше 10 років	49% 21% 22% 8%
2.	Способи вчинення ВПО крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення на територіях, де відбувається масова евакуація населення («сірі зони»): 1) відкривання воріт за допомогою слюсарних інструментів (болгарки, пневморізи, кусачки та ін.) 2) заїзд вантажним автомобілем (бусом) на прибудинкову територію (подвір'я) 3) зламування замків дверей, решіток, вікон з подальшим отриманням доступу до приміщення 4) завантаження побутової техніки, цінних речей та іншого майна до автомобіля 5) виїзд з прибудинкової території зникнення з місця події	100 % 100 % 100 % 100 100
3.	Способи підготовки ВПО до крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення на територіях, де відбувається масова евакуація населення («сірі зони»): - вивчення та прогнозування локацій переміщення районів та зон ведення бойових дій, визначення місць проведення евакуаційних заходів - вивчення маршрутів переміщення до населених пунктів та виїзду з них - визначення квартир та будинків, де проживали заможні люди, візуальним чином безпосередньо під час переміщення по населеному пункті - підготовка/придбання автомобіля, слюсарного інструменту, як правило для вчинення серії крадіжок тощо	100 %; 78 %; 95 %; 100 %;
4.	Способи приховування ВПО крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення на територіях, де відбувається масова евакуація населення («сірі зони»): - маскування автомобіля під волонтерів чи підрозділ сил оборони (зміна номерів) - створення уявлення у присутніх, що відбувається евакуація майна власниками - маскування зовнішності під військових, волонтерів, представників «Червоного хреста» - придбані засоби зв'язку (рації), які не випромінюють фон для	100 % 87 % 96 %

	можливої пеленгації як з боку ЗСУ, так і з боку збройних сил держави-агресора - демаскування автомобіля перед блокпостами	35 % 68 %
5.	Місцями вчинення ВПО корисливих злочинів є: - мирна територія (підконтрольна органам державної влади та місцевого самоврядування) - окуповані території, території евакуації та/або «сірі зони»	76 % 24 %
6.	Процент латентних крадіжок вчинених ВПО на територіях евакуації населення становить: - 10 - 15 - 20 - 25 - 30 - 35 - 40 - 45 - 50 і більше	1 % 3 % 6 % 11 % 19 % 45 % 10 % 5 % 1 %
7.	Формами взаємодії слідчого та оперативного підрозділу під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, є: 1. Процесуальні: - виконання доручень оперативними працівниками на проведення СРД, НСРД - спільне виконання завдань у складі СОГ - спільне проведення СРД, НСРД - надання інформації на запити, листи, звернення та ін. - виконання доручень щодо розшуку ВПО, які вчинили злочин, та викраденого майна - виконання доручень щодо приводу осіб для проведення СРД - затримання ВПО, що вчинили злочин, у порядку ст. 208 КПК України - застосування заходів безпеки до свідків, очевидців, завників, а також співучасників, які уклали угоду про примирення чи визнання винуватості 2. Непроцесуальні: - проведення оперативних нарад - взаємний обмін інформацією - збір інформації з метою визначення ризиків загрози вибуху або інших загроз для задіяних сил чи населення - аналіз первинної інформації та висунення версій - поточний та кінцевий аналіз ходу розслідування, виявлення недоліків та їх усунення - планування та узгодження СРД, НСРД, заходів оперативного пошуку у межах оперативно-розшукового забезпечення	100 % 100 % 39 % 29 % 33 % 47 % 78 % 7 % 64 % 100 % 100 % 100 % 76 %

	кримінального провадження - внесення змін та доповнень до плану - забезпечення слідчим методичного супроводження реалізації оперативно-розшукової справи та надання практичної допомоги оперативному підрозділу - передача слідчому матеріалів ОРД та відкриття кримінального провадження - надання консультацій, обмін інформацією - взаємодопомога наявними ресурсами (силами, засобами) - пошук понятих та статистів - доставляння спеціалістів інших підрозділів, органів, відомств, приватних експертів, адвокатів тощо - інші – визначення (пошук) установ, які проводять нестандартні види експертиз; допомога у злагодженні дій із членами міжвідомчих СОГ	41 % 32 % 6 % 9 % 29 % 38 % 67 % 34 % 3%
8.	Суб'єктами взаємодії, як правило, є слідчі (детективи) та оперативні працівники: 1) Національної поліції України 2) СБУ 3) ДБР 4) СІЗО ДКВС 5) інші (Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ), Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, управління державної охорони, розвідувального органу Міністерства оборони України)	87 % 6 % 5 % 11 % 2 %
9.	Найбільш ефективним під час розслідування злочинів, вчинених ВПО, є організація проведення НСРД шляхом: - надання слідчими доручення оперативним підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукове супроводження досудового розслідування - самостійне ініціювання слідчими НСРД шляхом надання доручення (ухвали, завдання) підрозділам оперативної служби та/або оперативно-технічним підрозділам	89 % 11 %
10.	Прогалинами в організації роботи правоохоронних органів щодо протидії злочинам ВПО взагалі та взаємодії між слідчими й працівниками оперативних підрозділів під час їх розслідування, зокрема, є: - відсутність пріоритету протидії злочинам, вчинених стосовно ВПО та злочинів, вчинених ВПО, у тому числі на науковому рівні - відсутність спеціалізації органів досудового розслідування та підрозділів кримінальної поліції - відсутність оперативного моніторингу про пересування ВПО - відсутність аналітично-фільтраційних заходів стосовно ВПО, які переміщуються з територій масової евакуації, з метою виявлення	100 % 78 % 34 %

	та визначення окремих осіб та їх груп із підвищеним ступенем ризику вчинення кримінальних правопорушень, зокрема тяжких та особливо тяжких злочинів	32 %
	- низький рівень якості оперативного обслуговування територіальних громад у місцях масової концентрації ВПО	56 %
	- низький рівень виявлення злочинів, що вчинюються ВПО, зокрема на територіях масової евакуації населення, а також відкриття кримінальних проваджень за матеріалами ОРД	67 %
	- низька ініціативність щодо отримання оперативно-значимої інформації про ВПО, які фігурують у вчиненні злочинів та стосовно яких проводиться досудове розслідування	41 %
	- незадовільний стан проведення НСРД під час розслідування злочинів, вчинених ВПО:	
	а) несвоєчасність складання клопотань	25 %
	б) низька якість оперативного супроводження НСРД (несвоєчасність виконання, залишення без виконання за підстави відсутності оперативної можливості та оперативних підходів)	21 %
	в) нерезультативність проведення	39 %
	- незадовільний стан взаємодії у складі СОГ під час реагування на заяви та повідомлення про вчинення злочинів ВПО:	
	виїзди у неповному складі	27 %
	низький рівень комінукації	24 %
	часткове/неякісне виконання вказівок слідчого	32 %
	некваліфіковане надання вказівок слідчим	46 %
	- формальний (шаблонний) підхід щодо створення СОГ, включення до їх складу оперативних працівників у кримінальних провадженнях по факту вчинення ВПО злочинів	53 %
	- формальний (шаблонний) підхід щодо висунення версій, планування заходів та їх виконавців у кримінальних провадженнях по факту вчинення ВПО злочинів	72 %
	- відсутність та/або формальний підхід до закріплення слідчого за оперативно-розшуковою справою	91 %
	- низька спроможність самоорганізації роботи слідчого взагалі та щодо організації роботи з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, вчинених ВПО	57 %
	- неврахування слідчим оперативних підходів (можливостей) щодо проведення НСРД під час самостійного звернення до підрозділів оперативної служби та підрозділів оперативно-технічних заходів (після отримання ухвали суду)	64 %
	- перекладання відповідальності за якість та результативність проведення НСРД одного із суб'єктів взаємодії на іншого	87 %
	- інші	3 %
11.	Основними підготовчими діями до проведення огляду є:	
	- забезпечення транспортом	100 %
	- визначення часу, об'єктів та вузлових місць	100 %

	- підготовка криміналістичних засобів та обладнання - визначення учасників (спеціалістів, оперативних парцівників, ДСНС, СБУ, операторів дронів, потерпілих, свідків та ін.), та узгодження їх участі – визначення покрокових дій та порядку пересування місцем події – розподіл сил і засобів, визначення завдань кожного – визначення тактичних прийомів, які будуть найбільш ефективними - надання медичної допомоги, усунення небезпеки	100 % 100 % 45 % 58 % 65 % 19 %
12.	Вузлові місця та об'єкти огляду: - місце події та прилегла територія - об'єкти довколишнього простору, на яких залишилися сліди вчинення злочину, у тому числі транспортні засоби - мобільні телефони (SIM-картки) та комп'ютерна техніка (жорсткі диски HDD, SSD, оптичні CD, DVD-диски, принтери, ксерокси, Wi-Fi-роутери) - електронна пошта, месенджери, інтернет-сайти; документи, їх паперові та електронні копії - інформація з електронних інформаційних систем (мережі «Інтернет»), доступ до яких не обмежується її власником та не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту - будинки та споруди - предмети; особи (потерпілі, підозрювані), трупи	– 78 %; 100 % 100 % 75 % 64 % 43 % 42 %
13.	Підвищення ефективності та безпечності огляду можливе за рахунок використання: - БПЛА/квадрокоптерів, обладнаних оптичними приладами нічного бачення та тепловізорами, геолокаційними (супутниковими) комплексами, інтелектуальними системами розпізнавання розшукуваних осіб, транспортних засобів, вибухонебезпечних предметів на основі конфігурування інформаційно вимірювальних засобів, елементів штучного інтелекту та баз даних - геоінформаційних систем, цифрових комплексів та глобальних систем позиціонування (GPS), які дозволяють у режимі реального часу спостерігати за місцем процесуальної дії, виявляти можливих злочинців, сліди, моделювати інтерактивну обстановку (3D-моделі) - системи «Безпечне місто/регіон» - можливостей операторів мобільного зв'язку для централізованого вимкнення зв'язку усіх видів у зоні ризику - скринінгу мереж за частотами для виявлення сторонніх сигналів	100 100 87 89 100

ЗВЕДЕНІ ДАНІ

вивчення 274 кримінальних проваджень за темою дослідження
(Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська,
Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська,
Одеська, Полтавська, Хмельницька області, м. Київ)

1.	ВПО вчинювали злочини, об'єктом яких виступають:	
	1) власність:	27,2 %
	- крадіжки (ч.ч. 2-5 ст. 185 КК)	22,4 %
	- шахрайства (ч.ч. 2-5 ст. 190 КК)	2,4 %
	- грабежі (ст. 186 КК)	2,4 %
	- інші	менше 0,1 %
	2) здоров'я:	3 %
	- умисні тяжкі тілесні ушкодження (ст. 121 КК)	2,5 %
	- умисні середньої тяжкості тілесні ушкодження (ст. 122 КК)	0,5 %
	- інші	менше 0,1 %
	3) здоров'я населення:	9,9 %
	- незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ч.ч. 2, 3 ст. 309 КК)	7,6 %
	- незаконні виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК)	2,3 %
	- інші	менше
	4) безпека транспорту:	0,1 %
	- порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК)	6,5 %
	- незаконні заволодіння транспортними засобами (ст. 289 КК)	4,1 %
	- інші	2,4 %
	5) громадська безпека:	менше
	- незаконні поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК)	0,1 %
	- інші	1,8 %
	6) життя:	1,8 %
	- умисні вбивства (ст. 115 КК)	менше
	- інші	0,1 %
		4 %
		4 %
		менше

	7) громадський порядок і моральність: - хуліганства (ч.ч. 2-4 ст. 296 КК). - інші 8) національна безпека: - державна зрада (ст. 111 КК) - колабораційна діяльність (ч.ч. 3-8 ст. 111-1 КК) - інші 9) порядок виконання військового обов'язку: - ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК) - інші 10) інші	0,1 % 1 % 1 % менше 0,1 % 5,9 % 2,9 % 3 % менше 0,1 % 1,8 % 1,8 % менше 0,1 % менше 5 %
2.	Злочини вчинювали ВПО: - професійні злочинці – для яких вчинення злочинів є усталеним способом життя та/або засобом існування (джерелом доходів), тобто постійне або епізодичне вдавання до злочинних дій – ідеологічні – вчинюють злочини на ґрунті стійких ідей та поглядів, політичних, культурних, расових, релігійних та інших переконань – корисливі – кримінально-протиправні посягання викликані внутрішнім переселенням та негативними матеріально-побутовими чи соціальними умовами – ситуативні – вчинюють злочини з необережності, неумисно, випадково – нетипові – вчинюють злочини з інших внутрішніх спонукань (наркотична залежність; нетерпимість до норм права, моралі, порядків, принципів та усталень)	21 % 8 % 47 % 13 % 11 %
3.	Стать ВПО, які вчиняють злочини: - чоловіча - жіноча	74 % 26 %
4.	Вік ВПО, які вчиняють злочини: - 18-25 років - 25-35 років - 35-45 років - 45-50 років - понад 50 років	14 % 36 % 31 % 9 % 6 %
5.	Громадянство ВПО-злочинця: – громадяни України – іноземці, особи без громадянства	96% 4%

6.	Рівень освіти ВПО-злочинця: - середня - професійна (професійно-технічна) - фахова передвища (неповна вища) - вища	27% 25 % 31% 17%
7.	Сімейний стан ВПО-злочинця: - одружені - неодружені/розлучені/вдівці	56 % 44 %
8.	Робоча зайнятість та рід діяльності ВПО-злочинця: - не мали постійного місця роботи - працевлаштовані - учні (студенти) - пенсіонери та інваліди	52 % 17 % 15 % 16 %
9.	Місце проживання ВПО-злочинця: - жителі міст - жителі сіл або селищ	73%; 27%
10.	Житлово-побутовий стан ВПО-злочинців: - не мають власного житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій (проживають в орендованому або наданому державою житлі у зв'язку із набуттям статусу ВПО) - мають власне житла поза окупованою територією або територією ведення бойових дій	89% 11%
11.	Наявність психічного відхилення у ВПО-злочинця: - наявне - відсутнє	3% 97%
12.	Характеристика ВПО-злочинців, які вчиняють корисливі злочини (: - низька здатність або небажання інтегруватися в нових громадах - самовпевненість - низький рівень правосвідомості - уразливість до соціально-побутових та фінансових проблем і втрат - підвищене почуття до матеріальних потреб - розсудливість та розважливість - рішучість - імпульсивність - високий рівень самоконтролю та саморегуляції	32% 65% 81% 93% 93% 51% 67% 19% 52%
13.	Характеристика ВПО-злочинців, які вчиняють ідеологічні злочини: - ненависть (апатія) до держави - відсутність (низький рівень) почуття патріотизму - відчайдушність у злочинних діях та ризикованість	87% 99% 63%

	- хибне сприйняття реальності - егоїзм - розвинений соціальний інтелект - середній або високий рівень аналітичних здібностей - висока здатність побудови логічних ланок та виокремлення хибних причинно-наслідкових зв'язків - високі уміння виправдання та перебільшування власних переконань - гнучкість та пластичність у переконаннях - висока здатність до пристосування та приховування власних поглядів - комунікабельність та здатність до переконання інших	23% 76% 54% 75% 89% 99% 57% 93% 39%
14.	Характеристика ВПО-злочинів, які вчиняють насильницькі злочини: - жорстокість - збудження - сварливість - перебування у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння - дратівливість - імпульсивність - задирливість - агресивність	67 % 82 % 34 % 89 % 43 % 68 % 76 % 35 %
15.	Характеристика ВПО-злочинів, які вчиняють ситуативні злочини: - паніка - депресія, стрес (низький рівень стресостійкості) - розгубленість - невпевненість - пригнічення - хвилювання - низька координація дій - загальна дезорієнтація та ситуативна втрата орієнтирів - вразливість	32 % 87 % 29 % 43 % 78 % 61 % 72 % 99 % 53 %
16.	Характеристика ВПО-злочинів, які вчиняють нетипові злочини: - дратівливість - агресивність - егоцентризм - цинізм і грубість, відсутність почуття співчуття - надмірна самовпевненість - прагнення до самоствердження або самовираження - зухвалість - нетерпимість - егоїзм - імпульсивність	21 % 54 % 32 % 76 % 81 % 45 % 89 % 57 % 76 % 65 %

	- задирилість - нахабство - потенційна схильність до вживання алкогольних чи наркотичних речовин - зневага до загальноприйнятих суспільних норм і правил поведінки	74 % 89 % 33 % 100
17.	Структура вчинення злочинів ВПО: - без підготовки та без подальшого приховування - з підготовкою та подальшим приховуванням (маскуванням) - без підготовки, але з подальшим приховуванням слідів - з підготовкою, але без подальшого приховування (маскування)	22 % 41 % 29 % 8 %
18.	Способи вчинення ВПО крадіжок із житла,: 1) шляхом таємного проникнення, із них: а) із подоланням систем захисту та охорони: - пошкодження решіток, жердин чи дроту, замків та їх дужок і серцевин, засувів, гачків, інших запиральних пристроїв, (злам, перепилування, перетирання, передавлювання, розгинання, висвердлювання, вибивання, перекушування, застосування електро-газозварювального обладнання) - віджимання, вибивання, видавлювання воріт, хвіртки, огорожі, дверей, вікон, решіток - відмикання шляхом підбору аналогових та електронно-механічних кодових ключів тощо - подолання систем електронного та/або інтелектуального захисту приміщень (сигналізацій, відеоспостереження, GPS-пристроїв та, інтернет-з'єднання та ін.) - пролом стін, стелі, підлоги та інших б) без подолання систем захисту та охорони шляхом проникнення через відкриті двері, вікна, отвори, пролами тощо 2) шляхом відкритого доступу, добровільної згоди	32 % 52 % 46 % 18 % 7 % 8 % 6 % 4 % 3 % 54 % 6 % 42 % 7 % 48 % 14 % 8 % 9 % 8 %

	влади чи місцевого самоврядування тощо - осіб, які представляються представниками лотерей, менеджерів з продажу товарів широкого попиту - інше родичів, друзів, знайомих тощо	3 % 12 %
19.	Способи підготовки ВПО крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення: – вибір об'єкта крадіжки, вивчення заходів і засобів охорони та сигналізації – вибір способу проникнення на об'єкт та безпосереднього заволодіння майном - приготування засобів та знарядь подолання охорони, сигналізації й інших перешкод - вибір маршруту та засобів пересування, вивчення місцевості – вибір способу приховування слідів - вибір місць і способу збуту викраденого – підбір співучасників планування дій з розподілом ролей – вибір лінії поведінки та показань у разі затримання правоохоронними органами чи представниками громадськості	100 % 100 % 100 % 100 % 78 % 31 % 21 % 24 %
20.	Способи приховування ВПО крадіжок із житла, сховища чи іншого приміщення: – зникнення з місця події, виїзд за межі регіону та/або до окупованих територій чи за межі України, у тому числі до держави агресора – знищення покидання знарядь та засобів крадіжки - переховування, маскування та збуту викраденого – дача неправдивих показань, здійснення опору представникам правоохоронних органів чи громадськості у разі затримання	100 % 56 % 100 % 24 %
21.	Способи вчинення ВПО крадіжок шляхом вільного доступу до майна: а) у публічних місцях (туалети, душові, ресторани, кафе, бари, дискотеки тощо): - шляхом відволікання уваги - вибору моменту коли потерпілий не слідкує за майном б) у місцях спільного користування - шляхом виносу із місця спільного користування - шляхом приховування безпосередньо в місці	23 % 11 % – 4 %; - 7 %; 12 % 7 % 5 %
22.	Способи підготовки ВПО крадіжок шляхом вільного доступу до майна: - підшукування засобів або способів короточасного приховування майна для виносу (перенесення) майна із зони можливого спостереження - вибір часу злочинних дій - вибір маршруту пересування	100 % 100 % 100 %
23.	Способи приховування ВПО крадіжок шляхом вільного доступу до майна:	

	CVV/CVC2-код), отриманого обманним шляхом від власника (вішинг – call-центри) - з використанням спеціальних програм «троянів», «кейлогерів», рейкових інтернет-магазинів тощо	0,5 % 1 %
26.	Способи вчинення ВПО крадіжок із транспортних засобів (автомобілів): 1) шляхом вільного доступу, коли автомобіль не зачинено або його конструктивні частини відкрито: - шляхом проникнення через відкриті двері, люки, вікна, дахи автомобілів моделей кабріолет тощо - шляхом відкривання незачинених дверей - шляхом опускання скла дверей з використанням різних пристосувань - інші 2) шляхом подолання систем охорони та сигналізації: - шляхом викрадення ключів та або виготовлення з них дублікатів - шляхом підбору шифрів та кодів сигналізації або дистанційного зчитування за допомогою спеціального обладнання («код-грабер», «хвиля», «вудочка», «ретранслятор» та ін.) - шляхом розбивання скла (як правило, за допомогою керамічних крихт свічок запалювання двигуна) - шляхом приведення важелів замків у відкрите положення з використанням металевих лінійок, гачків, а також віджимання, виламування чи демонтування дверей або інших частин кузова - шляхом пошкодження замків дверей (висвердлювання, викручування, вибивання та ін.) - інше	13 % 7 % 3 % 2 % 1 % 1 % 6 % 1 % 1 % 2 % 1 % 1 % 1 %
27.	Способи підготовки ВПО крадіжок із транспортних засобів (автомобілів): 1) вибір предмета крадіжки та/або транспортного засобу, який може містити цінності : – яке знаходиться у залишеному на короткий час автомобілі – яке знаходиться у залишеному на тривалий час автомобілі – яке знаходиться у автомобілі, що пересувається 2) вивчення оточуючих умов, систем сигналізації і охорони 3) вибір способу проникнення в автомобіль 4) підбір або підготовка знаряддя проникнення до автомобіля та нейтралізації охорони 5) вибір засобів та маршруту пересування 6) вибір місць збуту викраденого майна 7) підбір прийомів та засобів приховування й маскування слідів крадіжки та/або осіб співучасників 8) вибір лінії поведінки та показань у разі затримання	100 % 39 % 34 % 27 % 100 % 100 % 47 % 65 % 23 % 21 % 24 %

	9) вибір часу та місця злочину	42 %
28.	Способи приховування ВПО крадіжок із транспортних засобів (автомобілів): 1) зникнення з місця події 2) приховування чи збут викраденого 3) знищення знарядь злочину, власних слідів перебування 4) дача неправдивих показів 5) знищення засобів та слідів комунікації між співучасниками 6) підкуп чи погроза свідкам, потерпілому або співучасникам 7) протидія при затриманні (здійснення активного опору)	100 % 100 % 19 % 37 % 11 % 6 % 18 %
29.	Способи вчинення ВПО кишенькових крадіжок: 1) шляхом перекривання кута огляду за допомогою «ширми» 2) шляхом вибивання із внутрішніх кишень 3) шляхом розрізання кишені та/або сумки гострими бритвою, загостреною монетою, скалпелем тощо 4) шляхом зачеплення майна за допомогою гачків 5) шляхом безпосереднього використання пальці), пінцета	2 % 1 % 1 % 1 % 3 %
30.	Способи підготовки ВПО кишенькових крадіжок: 1) підбір співучасників (у разі необхідності) 2) вибір місця та сприятливої обстановки 3) визначення напрямків руху маршрутних транспортних засобів 4) визначення часу (загального часу за якого відбувається масове переміщення осіб, а також часу або сприятливого моменту вже безпосереднього перед викраденням) 5) вибір безпосереднього способу вчинення кишенькової крадіжки 6) підготовка або придбання знарядь і засобів 7) визначення напрямків пересування до місця вчинення злочину та від нього 8) пошук та виокремлення жертви із числа однорідних 9) вибір лінії поведінки та показань у разі затримання «на гарячому»	37 % 100 % 100 % 100 % 100 % 47 % 75 % 100 % 74 %
31.	Способи приховування ВПО кишенькових крадіжок: 1) зникнення з місця події відразу після вчинення крадіжки 2) викидання гаманця, портмоне після вилучення грошей, чохлів від телефонів в смітник, під'їзд, на зупинці, у кущі тощо після зникнення з безпосереднього місця події 3) передавання викраденого співучасникам відразу після заволодіння майном 4) викидання викраденого з використанням фальш-карману у випадку викриття потерпілим чи оточуючими 5) від'єднання батареї мобільного телефону, планшета, його виключення, виймання SIM-карти, перепрошивка телефону	100 % 75 % 17 % 12 % 35 %

	6) збут викраденого або зміна первісного виду з метою залишення у користування	14 %
	7) вчинення галасу, звинувачення потерпілого чи оточуючих у скоєнні крадіжки, переконання про вчинення крадіжки відносно самого злочинця	19 %
	8) переконання про притягнення потерпілого до відповідальності за ст.ст. 383, 384 КК України	11 %
	9) навіювання страху на потерпілого про мобілізаційні заходи у випадку виклику правоохоронних органів	24 %
	10) вчинення опору при спробі затримання потерпілим, представниками громадськості або працівниками правоохоронних органів (використання газових балончиків, електрошоків, пневматичних пістолетів тощо)	9 %
32.	Способи вчинення ВПО незаконних заволодінь транспортними засобами: - відкриті - таємні - шляхом вільного доступу - шляхом подолання перешкод та обмежень	1 % 99 % 87 % 13 %
33.	Способи безпосереднього вчинення ВПО незаконних заволодінь транспортними засобами: <i>1. Шляхом подолання перешкод та обмежень:</i> 1) проникнення до гаражу, боксу, ангару шляхом: - підбору ключа (механічного та/або електронного, дистанційного), відключення сигналізації - зламу, перепилювання, перепаювання, зривання з використанням інших ТЗ або пневмоінструментів замків, дуг, дверей, решіток, петель - вибиття отворів у стінах, підкопів, проломах стелі та ін. 2) проникнення на охоронювану територію шляхом: - відволікання уваги охоронців або використання сприятливих умов (короткочасного відлучення з поста, чи засипання на посту), відволікання чи застосування снодійного щодо охоронних тварин - використання дублікатів або викрадених електронних перепусток - інше <i>2. шляхом вільного доступу до ТЗ:</i> - заволодіння ТЗ з використанням штатного ключа (брелока), залишеного власником на збереження (авто мийки, СТО, автосервіси, автостоянки) - проникнення в незачинений ТЗ та заведення двигуна шляхом виривання й з'єднання електричних проводів або зламування замка запалювання і замка блокування керма - проникнення в ТЗ з використанням спеціальних електронних	3 % 1 %; 2 %; 1 %; 10 % 4 % 5 % 1 % 4 % 2 %

	сканерів/ретрансляторів сигналів систем сигналізації та блокування вузлів і агрегатів	1 %
	- проникнення в ТЗ з використанням слюсарних чи спеціально виготовлених механічних інструментів, опускання скла дверей, зламування замикаючих пристроїв, підбір ключів до замків тощо	2 %
	- проникнення до ТЗ шляхом розбивання скла, пошкодження конструктивних частин кузова, віджимання дверей та/або багажника чи капота ат ін. з подальшим заведенням двигуна шляхом підбору ключа чи злому	1 %
	- інше (буксирування, розукомплектування та ін.)	1 %
34.	Способи підготовки ВПО незаконних заволодінь транспортними засобами: – вибір предмета посягання – вивчення маршруту руху, місць короткочасних та тривалих зупинок й місць зберігання ТЗ, охоронних заходів та систем сигналізації – вибір способу заволодіння ТЗ – вибір місця і часу – вибір/оренда місць для укриття ТЗ – підбір співучасників та розподіл ролей – приготування, придбання чи виготовлення засобів та знарядь злочину – завчасний пошук покупців або виконання замовлення на конкретну модель та марку ТЗ – планування дій з повернення викраденого ТЗ власнику за винагороду (у випадку наявності початкової мети) – вибір лінії поведінки та заходів з протидії затриманню правоохоронними органами - вибір неправдивих показань у разі затримання правоохоронними органами - підбір/придбання справжніх документів та державних номерних знаків з аналогічної марки та моделі ТЗ з метою маскуванню викраденого ТЗ - придбання засобів зв'язку, одягу, (рації, телефони, СІМ-картки та ін.) тощо - інші	100 % 31 % 100 % 100 % 32 % 15 % 25 % 11 % 5 % 19 % 22 % 3 % 2 % 6 %
35.	Способи приховування ВПО незаконних заволодінь транспортними засобами: - зникнення з місця події - зміна номерних знаків для пересування на ТЗ під час зникнення з місця події на легальні - зміна (перебивка) номерів вузлів та агрегатів, зміна зовнішнього вигляду (перекрашування), придбання легальних документів, розукомплектування на запасні частини тощо	100 % 8 % 9 %

	- переховування ТЗ (постановка у «відстійник») - покидання ТЗ у безлюдному місці - продаж ТЗ замовнику відразу після заволодіння - знищення, одягу, засобів зв'язку (рації, телефони), викидання знарядь та засобів злому, документів номерних знаків та номерних частин кузова - повернення ТЗ власнику за викуп - знищення слідів рук та ніг, чистка салону тощо	36 % 49 % 10 % 26 % 5 % 47 %
36.	Статус ВПО для вчинення корисливих злочинів: - використовувався - не використовувався	42 % 58 %
37.	Способи вчинення ВПО шахрайства: 1) фальшиві збори на благодійність та волонтерство 2) надання неправдивих відомостей до органів місцевого самоврядування, соціального захисту з метою отримання виплати (продовження отримування виплати) шляхом умисного не зазначення або зазначення неправдивої інформації, у тому числі з використанням підроблених документів, із них: - неповідомлення (не зазначення) відомостей про наявність нерухомого майна на не окупованій території як спосіб отримання соціальних виплат (допомоги) - підробка довідки про взяття на облік як внутрішньо переміщена особа - сприяння поданню інформації до міських рад з метою нарахування та виплати в якості компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб - подання недостовірних відомостей про адресу свого фактичного місця проживання у заяві про взяття на облік, як внутрішньо переміщених осіб та на призначення допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам - подача завідомо неправдивих або недостовірних даних з метою отримання компенсації шляхом завищення розмірів наявних пошкоджень для відновлення об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації, з використанням електронної публічної послуги «ЄВідновлення» 3) фіктивні шлюби, «романтичні» афери із військовослужбовцями з метою отримання виплат у разі загибелі останнього або каліцтва, отримання поточних виплат, звільнення військовослужбовця за сімейними обставинами (наявність трьох і більше дітей віком до 18 років, виховання дитини з інвалідністю віком до 18 років, піклування (опіка) та ін.) тощо	38 % 62 % 14 % 9 % 6 % 16 % 19 % 31 %

	4) інше (заволодіння грошовими коштами шляхом незаконного отримання державних пенсій або інших виплат; заволодіння крупними грошовими сумами у банківських установах шляхом використання у банківських розрахунках фальшивих кредитових авізо і чекових документів; обрахування шляхом «підвертання» частини купюр; проведення лотерей, ворожіння чи знахарство; позичання грошей без наміру повернути борг; азартні ігри «наперстки», карти, лотереї тощо)	7 %
38.	Способи підготовки ВПО шахрайства: - вивчення нормативних вимог щодо отримання соціальних допомог ВПО 100 % - вивідування інформації про процедуру отримання виплат на допомогу у ВПО, які отримали таку допомогу 73 % - визначення слабких місць механізму реєстрації та інтегрального обліку в державних інформаційних базах даних 69 % - приготування пакету документів та/або придбання, підроблення окремих документів (довідок) 37 % - переїзд на мирну територію з метою подання заяви на отримання допомоги та повернення на окуповану територію 25 % - надання особистої інформації знайомим для подальшого використання у шахрайських діях 22 % - визначення найбільш перевантаженого та/або найбільш недбалого непринципового персоналу органу місцевого самоврядування, підрозділу державної реєстрації актів цивільного стану (додатку «Дія»), органу соціального захисту населення де часто допускаються помилки при оформленні документів 19 % - визначення часу вчинення злочинних дій 100 % - вибір лінії поведінки та показань, які сприятимуть ухиленню від кримінальної відповідальності 26 % - інше 6 %	
39.	Способи приховування ВПО шахрайств: - переїзд до окупованих територій або інших регіонів країни 76 % - знищення документів 27 % - дача неправдивих показів 38 % - підкуп свідків 10 % - приховування грошей, реалізація товарів, повернення грошей на рахунки начебто як помилково нарахованих тощо 76 % - інше 6 %	
40.	Способи вчинення ВПО наркозлочинів без мети збуту: - виробництво 3 % - виготовлення 16 % - придбання 56 % - зберігання 64 %	

	- перевезення чи пересилання	28 %
41.	Способи підготовки ВПО наркозлочинів без мети збуту: - визначення та встановлення комунікації з продавцями та/або визначення місць незаконного обігу та продажу наркотиків 100 % - підшукування комп'ютера, планшета, смартфона, які можливо одноразово використати для он-лайн покупки/продажу наркотиків 13 % - моніторинг інтернет-сайтів, менеджерів, телеграм-каналів, чат-ботів, інших он-лайн соціальних мереж з продажу заборонених або обмежених в обігу предметів та речовин 87 % - ввімкнення функцій браузера, які ускладнюють ідентифікацію та визначення локації (маскують IP-адресу) – застосування VPN-сервісів, браузера «Tor», анонімного проксі-сервера 69% – складання необхідних документів (наприклад, для відкриття додаткових рахунків у банківських установах) 11 % - визначення та вибір способу розрахунку (оплати) 74 % - визначення та вибір способу (каналів) отримання (переправлення, пересилання, перевезення наркотиків) – пошта, поштомат, кур'єр, «закладка», безпілотні транспортні засоби, особиста зустріч тощо 100 % - визначення часу та місця отримання 63 % - добір особи, яку можливо використати «в темну» для отримання (передачі) посилки 19 % - вибір методів масування зовнішності при самостійному отриманні наркотиків 31 % - планування дій, вибір транспортних засобів та маршруту руху 100 % - вибір лінії поведінки та протидії правоохоронним органам у разі затримання, обирання способів знищення чи викидання 73 % - вибір місця виготовлення та подальшого зберігання (переховування), а також вибір засобів чи способів, що утруднюють виявлення наркотиків 100 % - інше 4 %	
42.	Способи приховування наркозлочинів ВПО: - зникнення з місця події 63 % - зміна зовнішності під час особистих контактів 29 % - знищення та/або викидання наркотиків, а також знищення знарядь і засобів вчинення наркозлочину 35 % - видалення повідомлень, скрін-шотів, фотографій, платіжних чи інших документів, додатків-месенджерів з комп'ютера, планшета, смартфон 24 % - встановлення додаткових засобів блокування та доступу до мобільного терміналу, комп'ютерної техніки 18 % - відмова від показань 29 % - дача показань, що наркотики не належать цій особі або їх підкинули правоохоронці 47 %	

43.	Способи вчинення ВПО державної зради: - перехід на бік ворога - шпигунство - надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України	27 % 29 % 44 %
44.	Способи вчинення злочинних колабораційних дій ВПО: – співпраця у соціальних мережах – передача автотранспорту та зброї – спілкування та підтримка зв'язків з військовими РФ – отримання привілейованого ставлення з боку окупантів – надання послуг з конвертації коштів – допомога в організації та проведення виборів на окупованих територіях – зайняття посад в державних та правоохоронних органах держави агресора на окупованих територіях – проведення інформаційної та пропагандистської діяльності під час роботи в закладах освіти	78 % 24 % 37 % 43 % 29 % 19 % 38 % 41 %
45.	Способи ухилення ВПО від призову на військову службу: 1) активні дії - симуляція хвороби, самокаліцтво - зняття з розшуку шляхом періодичної оплати штрафів через онлайн додатки «Дія» або підкупу уповноважених осіб - пред'явлення підроблених документів, що посвідчують особу - відмова від несення військової служби - підробка документів, які свідчать про одну із підстав для відстрочки від призову на військову службу та/або не підлягання призову під час мобілізації відповідно до ст. 23. Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» - підкуп уповноважених суб'єктів з метою прийняття рішення про звільнення особи від призову за підставами, передбачених ст. 23. Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», що не відповідають дійсності (визнання особи як такої, що не підлягає призову) та/або ухилення від прийняття на військову службу за контрактом - введення в оману щодо віросповідання з метою проходження альтернативної (невійськової) служби - поява у громадських місцях із жіночим гримом та у жіночому одязі або у одязі військових чи представників сил оборони - вчинення кримінального правопорушення з метою відбування покарання на заміщення військової служби - переїзд з місця проживання, за яким відбувалася реєстрація як ВПО - інше 2. Способами бездіяльності ВПО з метою ухилення:	31 % 35 % 13 % 19 % 32 % 42 % 5 % 36 % 21 % 89 % 6 %

	- неприбуття до військової частини або на збірний пункт ТЦК на строк, що вказаний в отриманому документі (мобілізаційному розпорядженні, повістці тощо) - інше (самогубство, вбивство командирів, солдатів тощо)	81 % 1 %
46.	Способи підготовки ухилення ВПО від призову на військову службу: - підбір житла - вивчення місцевості, часу та маршруту руху патрулів, місця розташування блокпостів - придбання та/або підробка документів - вивчення нормативних вимог щодо відстрочки від мобілізації та вибір можливих способів ухилення від неї - вибір «безпечних» способів заробітку та способів існування - вивчення способів отримання продуктів харчування та товарів першої необхідності - придбання одягу - інше	100 % 54 % 21 % 100 % 100 % 100 % 37 % 7 %
47.	Способи приховування ВПО ухилення від призову на військову службу: - переховування за місцем проживання та/або у місцях проживання рідних чи близьких осіб - періодична зміна місць проживання - уникнення зустрічі з «патрулями» територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК), поліцейськими під час пересування по місцевості - неофіційне працевлаштування та пересування на роботу у ТЗ роботодавця та/або таксі - працевлаштування з дистанційною формою праці (онлайн) - отримання продуктів харчування і речей першої необхідності від друзів та родичів, через онлайн замовлення, доставкою кур'єром, в пошто маті, який розташований у «безпековій» зоні біля місця проживання - пред'явлення підробних документів з особистими даними на іншу особу у разі перевірки патрулями ТЦК та/або поліції - маскування зовнішності: під інваліда, перевдягання у жіночій одяг чи одяг схожий на представників сил оборони - інше	100 % 34 % 100 % 68 % 32 % 67 % 15 % 38 % 5 %
48.	Способи порушення ВПО правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК): 1) порушення правил безпеки дорожнього руху: - перевищення встановленої швидкості руху - неправильне маневрування - проїзд на заборонний сигнал світлофора - недотримання правил розходження із зустрічним транспортом Потрібно наголосити на тому, що зазначені порушення,	86 % 57 % 35 % 17 % 18 %

	здебільшого вчинюються у змішаних формах, наприклад одночасне перевищення швидкості та неправильне маневрування або перевищення швидкості та недотримання правил розходження із зустрічним транспортом та ін. 2) порушення правил експлуатації транспорту: - керування несправним транспортним засобом, наприклад, з несправними гальмами чи кермовим управлінням - неякісний ремонт транспортних засобів, що призводить до їх несправності під час експлуатації - недотримання правил перевезення вантажів або пасажирів	14 % 7 % 5 % 2 %
49.	Способи приховування ВПО правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (ч.ч. 2, 3 ст. 286 КК): - зникнення з місця події на ТЗ або залишення ТЗ на місці події з подальшим зникненням - виїзд на окуповану територію, у «сірі зони» або на територію держави-агресора - знищення слідів на місці події, зміна обстановки на місці події - приховування уламків, скла та/або частин ТЗ, а також потерпілих від ДТП на узбіччі, в кущах - знищення або приховування записів відео реєстраторів - унеможливлення тимчасовий доступ до речей і документів (відмова від надання доступу) - приховування ТЗ у гаражах, сховищах, ангарах та ін. - підкуп, залякування, вмовляння свідків та потерпілих - дача неправдивих показань - пропозиції підкупу (надання неправомірної вигоди) родичів потерпілих та/або уповноважених осіб (слідчі, дізнавачі, експерти, прокурори, судді) - здійснення провокацій потерпілих представників правоохоронних органів - створення несправжніх відеоматеріалів з використанням штучного інтелекту - застосування медійного ресурсу для привертання уваги громадськості та звинувачення правоохоронних органів у цькуванні й переслідуванні	74 % 21 % 32 % 47 % 26 % 13 % 47 % 35 % 59 % 52 % 12 % 9 % 18 %
50.	Способи вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень: - руками та ногами - вогнепальною зброєю, вибуховими пристроями та речовинами - холодною зброєю, газовими балончиками, електрошоками - побутовими предметами - рідинами високої або низької температури, кислотами і лугами - тваринами	57 % 5 % 24 % 21% 3%

	- транспортними засобами - інше	1 % 3 % 6 %
51.	Вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень супроводжувалося: - підготовкою - приховуванням	3 % 73 %
52.	Способи приховування ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень: - знищення, приховування, викидування знярядь злочину - приховування чи знищення слідів та одягу - неповідомлення про потребу медичної допомоги потерпілому - звинувачення потерпілого у вчиненні нападу та обумовленні застосування до нього сили - зникнення з місця події, виїзд до іншої місцевості та/або на окуповану територію («сірі зони») чи на територію держави-агресора - пропозиції підкупу, залякування, вмовляння потерпілого, родичів на подальших етапах розслідування та/або уповноважених на проведення досудового розслідування осіб, процесуальних керівників, суддів	28 % 38 % 64 % 18 % 32 % 35 %
53.	Місця вчинення ВПО корисливих злочинів: - велике місто - села та селища - населений пункт - поза населеним пунктом - <i>крадіжки та шахрайства</i> - район/регіон проживання ВПО - інший район чи регіон - <i>незаконні заволодіння транспортними засобами</i> - район/регіон проживання ВПО - інший район чи регіон	56 % 44 % 95 % 5 % 32 % 68 % 73 % 27 %
54.	Місця вчинення ВПО шахрайств: - громадські місця - приватні будинки та квартири потерпілих - державні організації та установи	12 % 10 % 78 %
55.	Час вчинення злочинів ВПО: - <i>корисливі</i> - робочі дні - вихідні та святкові дні - <i>шахрайства</i> - з 06.00 до 18.00 годин - з 18.00 до 06.00 годин - <i>крадіжки та незаконні заволодіння транспортними засобами</i> - з 06.00 до 18.00 годин	69 % 31 % 89 % 11 % 24 %

	- з 18.00 до 06.00 годин - <i>незаконні заволодіння транспортними засобами</i> - влітку - взимку - восени - навесні - ясна погода при чистому дорожньому покритті - дощ, вітер, туман - сніг та ожеледиця	76 % 52 % 14 % 17 % 17 % 56 % 43 % 1 %
56.	Місця вчинення ВПО ідеологічних злочинів (державна зрада та колабораційна діяльність): - окупована територія - підконтрольна державним органам України територія - у населеному пункті (регіоні), де проживає/zareєстрований ВПО, у тому числі на окупованій території - в інших регіонах	76 % 24 % 64 % 36 %
57.	Час вчинення ідеологічних злочинів ВПО: - робочі дні - вихідні та святкові дні - з 06.00 до 18.00 годин - з 18.00 до 06.00 годин - <i>залежність від ступеня інтенсивності мобілізаційних заходів</i> - посилені - звичайні - послаблені	97 % 3 % 96 % 4 % 76 % 18 % 6 %
58.	ВПО вчинюють умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження: - за місцем проживання (будинки, квартири) - в інших місцях (ресторани, клуби, бари, вулиця, двір та ін.)	76 % 24 %
59.	Потерпілими від умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, які вчинюють ВПО стають: - родичі, близькі, друзі, сусіди - малознайомі особи	74 % 26 %
60.	Умисні тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, вчинені ВПО відносно малознайомих осіб, відбуваються: - у західних регіонах країни - центральних регіонах - південних та північних регіонах	67 % 21 % 12 %
61.	Часом вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень є: - вихідні та святкові дні - вечірній та нічний час (з 18.00. до 06.00)	73 % 81 %
62.	Обставини, які обумовлюють вчинення ВПО умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, переважно є:	

	- вживання алкогольних чи наркотичних засобів сп'яніння - інші	57 % 43 %
63.	Місцем вчинення порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту ВПО, які керують транспортними засобами, як правило є: - незнайомі для водіїв дороги - поза населеними пунктами - спуски та склони - вузькі ділянки проїжджої частини - ділянки дороги з обмеженою оглядовістю (геометричними вигинами, придорожніми інженерними спорудами, насадженнями тощо) - ділянки дороги з незадовільним станом покриття	68 % 57 % 38 % 28 % 38 % 23 %
64.	Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту ВПО, які керують транспортними засобами, вчинюються здебільшого: - восени та взимку - у вечірній та нічний час доби (з 18.00. до 06.00) - дощ та снігопад - ожеледиця - туман	79 % 74 % 36 % 48 % 16 %
65.	Типовими слідами корисливих злочинів ВПО є: - ідеальні сліди: - показання потерпілих - показання свідків та очевидців - показання підозрюваних - матеріальні сліди - сліди-предмети із них: - документи (квитки, чеки, анкети, заяви, формуляри, посвідчення, довідки та ін.) - речі, одяг - знаряддя та засоби злочинів - уламки дверей, замків, вікон, решіток, стін, скла тощо - транспортні засоби та їх частини - сліди-відображення, із них: - ніг (взуття), рук (пальців, долонь), зубів, інших частин тіла - волокна одягу, волосся, лупа - запахові сліди - залишені знаряддями злочину (подряпини на замках, вдавлення, розпиляні частини металу, нашарування металу, металева стружка, та ін.) - переміщені та/або зламані предмети побуту, інтер'єру тощо - розкидані речі побуту - порізи, подряпини - відтиски напилу, снігу, землі, піску (дорожка слідів від	64 % 63 % 29 % 38 % 36 % 34 %) 23 % 7 % 8 % 21 % 7 % 35 % 18 % 13 % 9 % 37 % 26 % 35 % 12 %

	кроків) - телефонні виклики, СМС-повідомлення, що відображені на серверах провайдерів мобільних мереж - електронні, магнітні та інші носії інформації (звуко-, фото- і відеозаписи), електронні носії охоронних агентств (фірм) державної служби охорони Національної поліції України, відеоспостереження локальних об'єктів та/або системи відеоспостереження та моніторингу «Безпечне місто» тощо - інформаційні бази, реєстри та ресурси (правоохоронних органів «Армор», «Антарес», «Аркан», «Гарт-1»; Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб) в) сліди-речовини, із них: - біологічного походження (кров, слина, піт тощо) - речовини для приготування їжі (борошно, сіль, олія та ін.)	15 % 29 % 31 % 34 % 12 % 5 % 7 %
66.	Типовими слідами незаконного заволодіння ТЗ, вчинених ВПО, є: 1) сліди-відображення, з них: - рук, ніг (взуття) - транспортних засобів - телефонних викликів, СМС-повідомлення - ДТП 2) сліди-предмети - транспортні засоби та їх частини - слюсарний інструмент, ножиці, викрутки, «звертиші», «відмички» - документи - приміщення (гаражі, ангари, сховища) - записи відеореєстраторів, системи відеоспостереження та моніторингу «Безпечне місто», інші носії інформації - мобільні телефони, рації, планшети тощо - спеціальне обладнання для розблокування сигналізації та електронних систем захисту ТЗ («код-граббери», блоки управління двигунів, зчитувачі/ретранслятори радіосигналів) 3) сліди-речовини - пально-мастильні матеріали - охолоджуючі рідини (антифриз, фреон) - біологічного походження (кров, слина, сеча тощо) - сипучі речовини (грунт, пісок тощо)	21 % 17 % 10 % 58 % 9 % 86 % 38 % 37 % 13 % 19 % 31 % 19 % 4 % 24 % 11 % 9 %; 7 % 5 %
67.	Типовими слідами ідеологічних злочинів ВПО є: - публікації у засобах масової інформації (інтерв'ю, виступи, відеоблоги, зустрічі, заходи тощо) - відеозаписи та фотографії (виступів, зустрічей та ін.) - матеріали оперативно-розшукової діяльності та/або розвідувальна інформації (усні, зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) чи відображені	76 % 29 %

	в електронному вигляді відомості або дані), які не є загальнодоступними або які неможливо отримати офіційним шляхом - листування в месенджерах, електронній пошті, інтернет сторінки з сайтів та ін. - документи та/або їх копії (посвідчення, листівки, схеми, плани, алгоритми дій, службові контракти, відомості, чеки, протоколи про порушення, повістки, які не були вручені або проігноровані, медичні довідки з неправдивими даними, висновки медичних комісій, заяви про відмову від призову, списки службовців, накази, розпорядження) - записи телефонних розмов та переписок, дані геолокації - комп'ютерна техніка та мобільні телефони (комп'ютери, ноутбуки, планшети, жорсткі диски та SSD, флеш накопичувачі та ін.) - показання свідків та очевидців які бачили підозрюваного під час отримання повісток, або свідчення самого підозрюваного про його наміри ухилитися від призову	32 % 71 % 42 % 39 % 19 % 37 %
68.	Типовими слідами умисних тяжких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, вчинених ВПО є: - сліди рук та ніг, одягу, взуття - біологічні сліди організму людини (кров, слина, пркриви шкіри, волосся) - тілесні ушкодження (синці, подряпини, розриви, рани, опіки, укуси, ураження електричним током тощо) - зброя та/або її частини (холодна, вогнепальна, вибухові речовини й пристрої) - засоби, які використовуються для нанесення тілесних ушкоджень (кийки, біти, арматура металеві труби, ножиці, викрутки, газові балончики, електрошоки тощо) - сліди рідин (води, масел, кислот і лугів тощо) - пошкоджених об'єктів обстановки (стін, дверей, вікон, підлоги, меблів та іншого майна) - сліди або частини транспортних засобів - магнітні та інші цифрові носії інформації (фото-, звуко-, відео-файли) - ідеальні сліди (відображені у пам'яті злочинців, потерпілих, очевидців та свідків)	100 % 56 % 100 % 16 % 19 % 7 % 22 % 11 % 22 % 100 %
69.	Сліди порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту ВПО: 1) ідеальні сліди (сліди-відображення залишені у свідомості) 2) матеріальні сліди (100 %): <i>а) сліди-предмети</i>, із них: - відеореєстратори, записи системи відеоспостереження та моніторингу «Безпечне місто»	78 % 25 %

	- мобільні телефони, планшети, ноутбуки (SIM-картки та ін.) - уламки та/або частини транспортних засобів, причепів, скла - одягу та його частини - попіл, залишки матеріалів, що не згоріли <i>б) сліди-відображення:</i> - тілесні ушкодження (синці, рани, подряпини, розриви, травматично ампутовані частини тіла, переломи кісток тощо) - ніг (взуття), рук (пальців, долонь) - ходової частини транспортних засобів (сліди ковзання) - пошкодження елементів навколишньої обстановки (обертання, гойдання на узбіччі та полотні дороги тощо) - пошкодження транспортних засобів (сліди тиску, ум'ятини, нашарування фарби та ін.) <i>в) сліди-речовини:</i> - біологічного походження (кров, слина, сеча, лімфа, мозкова рідина, сеча, частини шкіри чи тіла) - бензин, дизпаливо, мастило, рідини охолодження двигуна, рідини холодильників та кондиціонерів (фріон, хладон, азот) - інше	18 % 86 % 35 % 9 % 100% 23 % 69 % 28 % 86 % 28 % 12 % 2 %
70.	Слідчі ситуації, які є найбільш характерними на першочерговому етапі розслідування злочинів ВПО: - Виявлено злочин, а особу (ВПО), що його вчинила не встановлено - Виявлено злочин, встановлено відомості про ВПО, яка його вчинила (-ли), але останнього не затримано: - Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), перебуває на території України - Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), виїхав (-ли) до іншої держави - Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), виїхав (-ли) на непідконтрольну органам державної влади України територію та/або на територію держави-агресора - Виявлено злочин, встановлено, що ВПО, яка його вчинила (-ли), є військовослужбовцем ЗСУ, НГУ або інших сил оборони - Виявлено злочин, затримано ВПО, яка його вчинила (-ли), наявні джерела доказової інформації - Виявлено злочин, затримано ВПО, яка його вчинила (-ли), джерел доказової інформації недостатньо та/або вони відсутні	36 % 17 % 7% 3% 3 % 4% 24% 23 %
71.	Необхідними та результативними НСРД є: <i>1. Корисливі:</i> - аудіо-, відеоконтроль особи - аудіо-, відеоконтроль місця - спостереження за особою, річчю або місцем - накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції	14 % 22 % 51% 17 %

5) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи	22 %
6) установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)	58 %
7) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж	55 %
8) зняття інформації з електронних інформаційних систем	11 %
9) моніторинг банківських рахунків	1 %
10) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації	3 %
11) використання конфіденційного співробітництва	18 %
12) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження	11 %
13) контроль за вчиненням злочину , а саме:	52 %
а) контрольована поставка	5 %
б) контрольована та оперативна закупка	15 %
в) спеціальний слідчий експеримент	19 %
г) імітування обстановки злочину	4 %
<i>2. Ідеологічні:</i>	
1) установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)	39 %
2) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж	23 %
3) зняття інформації з електронних інформаційних систем	29 %
4) виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації	19 %
5) використання конфіденційного співробітництва	21 %
6) контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту	27 %
7) інші	2 %
<i>3. Насильницькі:</i>	
1) аудіо-, відеоконтроль місця	9 %
2) спостереження за особою, речю або місцем	7 %
3) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи	9 %
4) установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)	32 %
5) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж	45 %
6) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження	13 %
7) контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту або імітування обстановки злочину	6 %
8) інші	3 %
<i>4. Ситуативні:</i>	
1) аудіо-, відеоконтроль місця	16 %
2) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи	18 %

	3) спостереження за особою, річчю або місцем	21 %
	4) установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу)	45 %
	5) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж	48 %
	6) використання конфіденційного співробітництва	22 %
	7) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження	19 %
	8) інші	2 %
72.	Найбільш результативними гласними СРД є: 1. Корисливі: 1) допит 57 % 2) пред'явлення для впізнання 7 % 3) обшук 49 % 4) огляд 85 % 5) слідчий експеримент 15 % 6) освідкування особи 5 % 7) проведення експертизи 72 % 2. Ідеологічні: 1) допит 35 % 2) пред'явлення для впізнання 58 % 3) обшук 18 % 4) огляд 44 % 5) слідчий експеримент 3 % 6) освідкування особи 2 % 7) проведення експертизи 25 % 3. Насильницькі: 1) допит 57 % 2) пред'явлення для впізнання 77 % 3) обшук 27 % 4) огляд 78 % 5) слідчий експеримент 26 % 6) освідкування особи 74 % 7) проведення експертизи 69 % 4. Ситуативні: 1) допит 28 % 2) пред'явлення для впізнання 13 % 3) обшук 31 % 4) огляд 89 % 5) слідчий експеримент 69 % 6) освідкування особи 66 % 7) проведення експертизи 88 %	
73.	Прогалини та прорахунки під час огляду: - низька організація підготовчих заходів або їх відсутність 28 % - нехтування заходами безпеки 19 % - несвоєчасне та поверхневе проведення 34 %	

	- проведення огляду неповним складом слідчо-оперативної групи 18 % - порушена послідовність дій; частковий опис обстановки слідів та об'єктів 28 % - часткова фото-, відеофіксація або їх відсутність 17 % - здійснення фото-, відеофіксації на приватні мобільні телефони 11 % - відсутність вимірювання 23 % - низька якість або відсутність схем огляду (використання роздруківок Google-maps) 65 % - відсутність фототаблиць 19 % - відсутність вилучених слідів 8 % - неправильне упакування та збереження доказів 10 % - відсутність технічних засобів освітлення та засобів виявлення слідів 15 %	
74.	Метою допиту під час розслідування злочинів, вчинених ВПО були: - одержання чи конкретизація показань 100 % - доведення допитуваному інформації, яка спонукатиме до дій чи вчинків 35 %	